تیپی شانۆی سالار
گۆڤاری شانۆ
کتێبی ژمارە (6)

ئەزموونکاریی لەشانۆدا

کۆمەڵە وتارێکی شانۆیی

شۆڕش محەمەد حسێن

سلێمانی / 2007

www.pertwk.com

لەبڵاوکراوەکانی گۆڤاری شانۆ
ژمارە (6)
خاوەنی ئیمتیاز: ئەحمەد سالار
سەرنووسەر: ئەرسەلان دەروێش

- ناوی کتێب: ئەزموونکاریی لەشانۆدا
- ناوی نووسەر: شۆڕش محەمەد حسێن
- بابەت: کۆمەڵێ وتاری شانۆیی
- دیزاین و بەرگ: یادگار ئەوڕەحمان
- چاپی: یەکەم
- چاپخانەی تیشك / سلێمانی
- تیراژ: 600 دانە
- ژمارەی سپاردن: (   )ی ساڵی 2007

* شێتییە گوزارشت لە هەستێکی نویٚ بکەین بەشێوەیەکی باوو و کۆن .. چونکە بیرۆکە لە شانۆی ئەزموونگەریدا لەوەدا نییە کە هەبێت، بەڵکو لەوەدایە کە ببێت..."

جاری

*بەتەنها ئەزموون دەتوانێت شانۆ لەو هەموو شتە زیادانە رزگار بکات کەتێکەڵی بوون کەکۆمەڵە بۆماوەییەکی نەزۆکن و توانای گەشەیان نییە"..

گرۆتۆڤسکی

www.pertwk.com

***بەبێ ئەزموونی شانۆیی، ئەزموونی هونەری خاو دەبێتەوە، واتە لەناو دەچێ و نابێتە هاوچەرخ، لێرەوە ئەزموونی شانۆیی پێویست و حەتمی بوو بۆ ئەوەی شانۆ رووبەڕووی چەق بەستن و لەناو چوون نەبێتەوە ...**

بریخت

*** شانۆی پاشەڕۆژ شانۆیەکی روانین دەبێت ...**

گۆردن کریگ

ناوەرۆك

پێشەکی ...... دانا ڕەووف 7
فەلسەفەی ئەزموونی شانۆیی 11
خوێندنەوەی‌نمایشی ئەزموونگەریی 21
نوێخوازی لەشانۆی سەدەی بیستەم 29
دەربڕینگەریێتی لەشانۆدا 37
نواندن لەشانۆی گرۆتۆڤسکی 49
شانۆی ئارتۆو میتافیزیکای‌زمان 57
جوڵە لەشانۆدا 65
تۆماشفسکی و زمانی شانۆییە نوێکەی 71
ماکبێس تاریکترین تێکستەکانی شکسپیر 79
گرۆتۆڤسکی لەیادی کۆچکردنیدا 87
دەمامك جوانکارییە یان شێواندن 95
-شانۆی‌گریك رەگێکی ئاینی و روخسارێکی ئاهەنگسازی 103
شانۆی (نو)ی ژاپۆنی باوەڕێکی ئاینی وئەفراندنێکی هونەری 113
شانۆی مەرگ لەلای کانتۆر 121
ئارسەرمیلەر میراتگری کەلەپوری شانۆی جیهانی 127

www.pertwk.com

نوێترین ئەزمونی پیتەربروك 135
ئاریان منوشکین و گۆڕینی شانۆ بۆ شیعرێکی بێگەرد 141

پێشەکی

هیچ کاتێك هێندەی هەشتاکانی هەزارەی ڕابردوو گفتوگۆ لەسەر زاراوەی "ئەزموونکاریی"لەشانۆی کوردیدا نەکراوە. لەو سەردەمەدا ئەزموونکاریی هەوڵدانێك بوو بۆ دابڕان و دۆزینەوەی ڕێگاو تێڕوانینی نوێ لەناو شانۆی

كوردیدا .ئەو هەوڵدانانەش هەم پیشاندانی شانۆنامەكان بوو بە شێوازێكی پراكتیكی نوێ و هەم هێنانەكایەی شێوازێكی نوێ بوو بۆ گفتوگۆكردن و لێكۆڵینەوە لەسەر ئەو ڕەوتە شانۆییە.

بێگومان كۆمەڵێك زۆر بەتووندی بەرگرییان لەم تەوژمە دەكرد و هەندێكیش دژی وەستابونەوە و بەهەموو شێوەیەك بەرهەڵستیان دەكرد،بەهانەی ئەو كەسانەشی كە دژی ئەزموونگەریی دەوەستانەوە لەشانۆی كوردیدا،ئەوە بوو كە بەلاسایخوازی و فۆڕمی بێ ناوەڕۆك وێنەی ئەبستراكتی دوور لە واقیع و زۆر شتی تری لەمجۆرە ئەو كارە شانۆییانەیان تاوانباردەكرد.

بەڵام ئەزموونگەریی بووە هێزێكی بزوێنەر و ئەوانەشی بەرهەڵستیان دەكرد ،ووردە ووردە بونە بەرگریكار و شانۆی كوردیش هەرگیز جارێكی تر نەگەڕایەوە بۆ دۆخی جارانی خۆی.

ئەمڕۆ لە كوردستاندا سەرلەنوێ ئەم پرسیارانەو هەندێك پرسیاری هەنوكەیی تریش لێرەو لەوێ سەری هەڵداوەتەوە، زۆر كەسیش بە بەردەوامی ئاماژە بۆ ئەو رۆژگارە دەوڵەمەند و ڕەوتە گەرموگوڕەی شانۆی كوردی دەكەن .

بێگومان ئەم قۆناغە شایانی لێكۆڵینەوە و ئاوڕلێدانەوەیەكی جدی و فراوانە،دەكرێت لێكۆڵینەوە لەسەر هۆكارەكانی،تەوەرەی گفتوگۆكان،ستایلی نمایشەكان،رۆڵی بینەران،وتارە ڕەخنەییەكان،خودی نمایشەكان و بارودۆخە ڕامیارییەكەی ئەو كاتەی كوردستان و تەنانەت رۆڵ و دەسەڵاتی هونەر و هونەرمەندانیش بكرێت.

ئەوەی جێگای خۆشحاڵییە چەند قەڵەمێكی دڵسۆز دەیانەوێت سەرلەنوێ و بەشێوەیەكی ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ پرسەكانی ئەو رۆژگارانە سەرلەنوێ زیندووبكەنەوە،پرسیاری نوێ بوروژێنن و بەدوای هۆكارەكانی قەیرانی شانۆی

www.pertwk.com

کوردیدا بگەڕێن،بێگومان نووسین و وەرگێڕان و ئامادەکردنی بابەتی شانۆیی جۆراوجۆریش،رۆڵێکی لەبەرچاو دەگێڕێت و ئاسۆیەکی دەوڵەمەند فەراهەم دەکات بۆ خولقاندن و کردنەوەی دەرگای گفتوگۆ و سەرلەنویٚ بەگەڕخستنەوە و چالاککردنی بزوتنەوەی شانۆی کوردی.

"ئەزموونکاریی لەشانۆدا"کە شانۆکار کاك"شۆڕش محەمەدحسێن"،وەك کۆمەڵە وتارێك هەڵیبژاردوون و وەریگێڕاونەتە سەر زمانی کوردی، بیرخستنەوەیەکی گونجاوی ئەو رۆژگارانەیە و لەهەمانکاتیشدا هەنگاوێکی باشیشە بۆ گەڕانەوەی پرسەکانی ئەزموونگەریی لە شانۆی کوردیدا. کتێبەکە کۆمەڵیٚ وتاری جیاواز لە ڕووی ناوەڕۆك،ئاست و دیدی ئەزمونگەرییەوە سەبارەت بە شانۆ لەخۆدەگرێت و هەر یەکێك لەو ووتارانەش کەم یان زۆر پێگە و پێداگرتنێکی ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆی وتاری ئەزموونگەرییە لەشانۆی جیهانیدا.

کاك شۆڕش محەمەد حسێن بە زمانێکی پاراو و بە هۆشمەندییەوە ووتارەکانی وەرگێڕاون و ئامادەیکردوون و لەم کتێبەدا کۆیکردوونەتەوە.

هەڵبژاردنی ئەم باسانە بۆ خۆی پیشاندانی جیاوازییەکانە لەناو ڕەوتی شانۆی جیهانیدا،هەروەها دوپاتکردنەوەیەکی تری مێژووی دێرینی ئەزموونگەریی و بەردەوامبوونی هەمیشەییەتی. چونکە شانۆی ئەزموونگەریش هێندەی مێژووی شانۆی جیهانی دێرینە و بەڕای من سەرەتاکانیشی دەگەڕێتەوە بۆ شانۆی کۆنی گریکی و هەر لەو سەردەمە دێرینەشەوە شانۆ پێیناوەتە ناو گۆڕانکارییە بەردەوام و هەمیشەییەکانییەوە.

سوپاس بۆ ئەم کتێبەی کاك شۆڕش،تەمەنادەکەم بەرهەمی جوانتر و دەوڵەمەندتری بەدوادابێت.

دانا ڕەووف
سەرەتای ئابی 2006
ستۆکهۆڵم

www.pertwk.com

فەلسەفەی
ئەزموونی شانۆیی

www.pertwk.com

فەلسەفەی ئەزموونی شانۆیی

زاراوەی ئەزموونگەریی زاراوەیەكی زانستییە "داروین" وەك چەمكێكی رزگار بوون لە تیۆرە كۆنەكان و لە هەوڵێكیدا بۆ دۆزینەوەی راستییە نوێیەكان لە نیوەی چەرخی نۆزدەدا لە تیۆری "گۆڕان"دا بەكاری هێناوە.

هەروەك چۆن"كلۆدبرناد" لە لێكۆڵینەوەكەیدا "پێشەكییەك بۆ تاوتوێكردنی زانستیی پزیشكی ئەزموونگەریی"بەهەمان واتا بەكاری هێناوە.

ئەم چەمكە بەسەر بواری هونەری شێوەكاری لە سێیەكی كۆتایی چەرخی نۆزدەدا پراكتیك دەكرێ كە خۆی لە تەوژمی "ئینتباعییەت" دەنوێنێ، كە لەسەردەستی "مانێ" و "مۆنێ" دروست بوو، بەرزگار بوونیان لە رێچكەی وێنەكردنە كۆنەكان و دۆزینەوەی هۆكارە نوێیەكان كە پشتی بەكاریگەریی رووناكی رۆژ بەستووە لە ئاوەژووكردنەوەیدا بەسەر سروشت .. ئەمەش بووە سەرەتایەك بۆ دەركەوتنی لێكۆڵینەوە زانستییەكان لە بواری "رەنگ"دا و بەمەش رێخۆشكرا بۆ سەرهەڵدانی قوتابخانەی ئینتیباعیەتی نوێ لەسەردەستی "سیزان " و "سورا" لەسەرەتای چەرخی بیستدا و لە پاشان دەركەوتنی بزاڤی نوێی تر لە هونەری وێنەكێشاندا وەك سەرهەڵدانی بزاڤی وەحشییەت لەسەردەستی "ماتیس"و "تەكعیبییەت" لەسەردەستی "پراك"و "پیكاسۆ" و تەجریدیەت"ئەبستراكت" لەسەردەستی "كاندنسكی" و ئایندەخوازی "المستقبلية" لەسەردەستی "مارنێتی"و تەعبیریەت لەسەردەستی "كوكوشكا".

ئەمانەش بوونە هۆی سەرەتایەك بۆ دروست بوونی تەوژمە تەجریدییەکانی تر کەلە خاڵی کۆتاییەوە دەستی پێدەکرد بۆ پەرەپێدانی ئەم هونەرانە جا یا بە شۆڕشکردن بێت بەسەریاندا یا وەك پەرەپێدەرێك بۆی.

لەبواری وێژەشدا ئەم زاراوەیە لەلای "ئەمیل زۆلا" بەکاریگەربوونی بە تیۆرەکانی "داروین" و "کلۆد برنارد"دەرکەوت. کە بووە هۆی ئەوەی زاراوەی "رۆمانی زانستی " بەرهەمبێنێت. لەمەشدا لە تیۆرە کۆنەکانی ئەدەب رزگار بوو کە کۆمەڵە تیۆرێکی بەستراوە بوون بە "کلاسیکیەت" و "رۆمانسیەت".

هەروەها ئەزموونگەریی لە فەلسەفەدا لە کۆتایی سییەکان و سەرەتای چلەکانی چەرخی حەڤدەدا لەلای "دیکارت" بە جەخت کردنی لەسەر "خود" دەرکەوت و تیۆرەکەی لەسەر ئەو کۆجیتۆیە دامەزراند کە دەڵێ :"من بیردەکەمەوە کەواتە من هەم".

لە راستیدا لە بواری شانۆشدا لە کۆتایی چەرخی نۆزدەدا زاراوەی ئەزموون لە شانۆیی "ئوبوی پادشا"ی "ئەلفرێد جاری"نرا کە شەوی "10"ی دیسەمبەری ساڵی "1896" پێشکەش کرا. کە بووە نموونەیەکی باڵای شانازی خاوەن بزاڤەکانی ئایندەخوازی و دادائیەت و سوریالیەت و تەوژمەکانی ئەبسۆرد و چەندین تەوژمی نوێی تر.

ئەگەر بەکارهێنانی زاراوەی ئەزموون لە بواری وێژەو هونەرە جیاوازەکاندا "سەدو پەنجا" ساڵ تێپەڕنەکات، ئەوا هەمان چەمك دەکرێت بەسەر سەرەتای زانست و هونەرو فەلسەفەکان، لەسەرەتاکانی یەکەمیانەوە پیادەبکرێت. بەو پێیەی کە هەموو دۆزینەوەیەکی نویێ لە تەکنیکی کۆن رزگار دەبێت ئەوە ئەزموونە، بەواتایەکی تر ئەزموون کەرەستە جیاوازە کۆنەکان تێدەپەڕێنێ و گەشەی پیێ دەدات یاخود ئەو زناکانە دەدۆزێتەوە کەلەگەڵ سروشتی

سەردەمدا دەگونجێت، تا زانست و هونەرو فەلسەفەکان لەگەڵ پێشکەوتنی مێژوودا گەشەبسێنن، بەڵام ئەگەر ئەوەی دۆزرایەوە بووە موڵکی زەمەن و تەکنیکێکی تایبەت بەخۆی هەبوو، ئەو دەمە دەچێتە خانەی رابردووەوەو دەبێتە کەلەپوورو وشەی ئەزموونی لێ دەتەکێتەوە.

بەم واتایە شانۆی ئەزموونگەریی دەبێتە ئەو شانۆیەی کە بەسەر سیستەمی شانۆی " باو" یاخی دەبێت، بەو پێیەی کە سیستمێکی شانۆیی ناتوانایە لە هاوەڵی کردنی رەوتی مێژوو. هەربۆیە شانۆی ئەزموونگەریی لە بواری بنەماکانی گەمە شانۆییەکەدا لە هۆشیارییەکی مەبەستگەراوە هەوڵی دۆزینەوەی رێگەی نوێ دەدات.. وەك هەوڵێك بۆ تێپەڕاندنی کەرەستە جیاوازەکان و گەشەکردنی بەجۆرێك لەگەڵ گەشەی کۆمەڵ و جووڵاندنی بگونجێ.

بۆئەوەی کاری شانۆیی کارێکی ئەزموونگەریی بێت دەبێت لەیەکێك لە بنەماکانی گەمە شانۆییەکەدا یا لەسەرجەمیدا وەك:" دەقی شانۆیی ، دەرهێنان ، دوواندن ، پێوەندی تەختەی شانۆ بە بینەران و زناکەکانی تری نمایشی شانۆییدا "داڕشتەیەکی نوێی بۆ بدۆزرێتەوە.. داڕشتەیەکی ئەوتۆی نوێ کە سەرجەم ئەو داڕشتە شانۆییە ناسراوانە تێپەڕێنێت کە لە "ئەرستۆ"وە تا ئەمڕۆکە پێمان گەیشتووە.

بەنموونە دەبینین " تسبس" یەکەم ئەکتەری بۆ پرۆسەی شانۆیی زیاد کردو "ئەسخیلۆس" ئەکتەری دووەم و "سۆفۆکلیس" ئەکتەری سێیەم..

هەربۆیە ئەم سیانە بەزیادکردنی ئەکتەر بۆ پرۆسەی شانۆیی دەبنە خاوەن ئەزموون و بەو پێیەش بەزیاکردنی "ماسك و جلوبەرگ و پێڵاو و چەندین

www.pertwk.com

زیادەکاری نوێی تر" پرۆسەی شانۆییان گەشەپێدا، بەڵام ئەمڕۆکە لەو ڕوانگەیەوە تەماشا ناکرێت، بەڵکو ئەمان ئێستا کەلەپووری شانۆی کۆن پێکدەهێنن و چوونەتە خانەی رابردووەوە.

ئەزموونێکی زۆر

لە ڕاستیدا شێوەیەکی دیاریکراو یاخود میتۆدێکی دیاریکراو بوونی نییە بۆ پێکهێنانی ئەزموون لە شانۆدا، لەو بوارەشدا مێژوو چەندین ئەزمونی زۆرو جیاوازی لە خۆگرتووەو هەر ئەزموونێکیش لەوانە لەوی تر جیاوازە، ئەمەش بەهۆی ئەو بەرنامە و میتۆدە هونەرییەوە کە هونەرمەند کاری پێ کردووە لەگەڵ ئەو ڕوانینە تایبەت و جیاوازەی کە بۆ جیهان هەیبووە.

بەنموونە ئەزموونگەریی لە نواندندا لەلای"ستانسلاڤسکی" دەرکەوت ئەو دەمەی سوودی لە یاساکانی زانستی دەروونی وەرگرت و هەوڵی پراکتیککردنیدا لەسەرشانۆو لە پاشاندا"ی ستراسبرگ" ئەم چەمکەی فراوانتر کرد، لەلای "برێختیش" ئەزموونگەریی لە ڕێگەی چەمکە جوانکارییەکەی بۆ جیهان بەدەرکەوت کە چەمکێکی ماددییە.

هەروەها ئەزموونگەریی لە بواری پێوەندی ئەکتەر بە بینەرانەوە "مایرهۆڵد" بنیاتی نا، ئەوکاتەی وای لە ئەکتەرەکان کرد کە لە نێوەندی بینەراندا بجووڵێنەوە. لەم بوارەشدا "بیسکاتور" کاریگەر بوو بە "مایرهۆڵد" و پێوەندییەکی راستەوخۆی لەگەڵ بینەراندا دروست کرد.

"ئیفرنیوفیش" لە نمایشدا گرنگییەکی تایبەتی بەلایەنی بینین دا.. بەو پێیەی وشەکان رۆڵێکی یارمەتیدەر دەگێڕن لەسەر شانۆ، چونکە زۆرتر بەچاو دەبینین وەك بەگوێیەکانمان ببیستین.

لەبیستەکانی چەرخی بیستەمیشدا "مایرهۆڵد" تیۆرەکەی لە جوڵەی سەر تەختەی شانۆدا گەشەپێداو ناوی نا "بایۆمیکانیکی" کە جۆرێکە لە جۆرەکانی راهێنانی وەرزشی و ئەکرۆباتیکی بۆ ئەکتەر و ئامانج لێی گەشەپێدانی تواناکانی ئەکتەرە، واتە پشت بەستن بە یاسا میکانیکییەکان لە هەوڵێکیدا بۆ دۆزینەوەی توانایی گوزارشتی شانۆیی نویٚ جگە لە وشە.

شانۆی روانین

" ئەلکسەندەر تایرۆف" بنەماکانی هونەری لە شانۆدا کۆکردەوە و وای دەبینی کە گروپی شانۆیی دەبێت لە سەماکاری باڵێ و گۆرانیبێژی ئۆپێراو یاریزانی سێرك پێك بێت .

هەروەك "مایرهۆڵد" جەختی لەسەر جووڵە دەکردەوە کە لە ئەکتەر گرنگترە، سەرجەم ئەم بنەمایانەشی لە شانۆی "روانین"دا کۆکردەوە... وەك چۆن "گۆردن کریگ" پێشبینی کردبوو ئەو دەمەی وتی : "شانۆی پاشەڕۆژ شانۆیەکی روانین دەبێت".

"کریگ"خۆی هەوڵی هێنانەدیی ئەم کۆجیتۆیەیدا لە چوارچێوەیەکی شاعیرییەوە، بەڵام شکستی هێنا ... هەروەها ئارتۆ "کە بە باوکی شانۆی نویٚ ناودەبرێت و تیۆرەکەی لە شانۆدا لە چەندین ئەزموونی شانۆیدا سوودی

www.pertwk.com

لێ وەرگیراوە" هەوڵی هێنانەدی هەمان شتی دا لە روانینێکی وەحشیانەوە، بەڵام بەهەمان شێوە شکستی هێنا.

ئارتۆش درێژکراوەی "جاری" بوو و لە ساڵی (1927) دا شانۆیەکی بەو ناوەوە دامەزراند، بەڵام شکستی هێنا لەوەی کە روانینەکەی لەسەر شانۆ بەڕێگە توندوتیژەکەی پێشکەش بکات.

لە پاشاندا و لە چلەکانی چەرخی بیستەمدا " یۆنسکۆ" هات بۆ ئەوەی جارێکی تر گوزارشت لە بۆچوونەکانی "جاری" بکات ئەودەمەی "کۆلێژی باتافیزیکی " ی دامەزراند، تا تەوژمی شانۆی ئەپسۆرد لە نیوەی چەرخی بیستەمدا دروست بوو.

ئەوەی جێی ئاماژە کردنیشە ئەوەیە کە شانۆی ئەپسۆرد لە هەندێ خاڵدا نەبێت وەك "تێکشکاندنی زمان و نمایشکردنی روانینی عەقڵی ناوەکی و خەون و نەستەکانی مرۆڤ لەسەر تەختەی شانۆ" لەگەڵ روانینەکانی ئارتۆدا کۆك نەبوو.

بەمجۆرە دەبینین کە شێوەو شێوازێکی دیاریکراو بۆ پێکهێنانی ئەزموون لە شانۆدا نییە، چونکە هەیە جەخت لەسەر بەهای ئەکتەر دەکات لە نمایشی شانۆیی هەروەك "ستانسلاڤسکی "و"لی ستراسبرگ" و "گرۆتۆفسکی" ئەنجامیاندا و هەشە دەیەوێ ئەکتەر لە نمایشی شانۆییدا بە بووکەشووشەی شانۆیی بشوبهێنێ وەك هەوڵدانی "گۆردن کریگ".. هەروەها تاقیکردنەوەکانی "ئاپیا" جەختی دەکردە سەر گرنگیی "رووناکی" لە نمایشی شانۆییدا.. ئەمە و تاقیکردنەوەکەی "ڤاگنەریش" گرنگیی رۆڵی مۆسیقای لەکاری شانۆدا دەرخست، ئەمە جگە لە تاقیکردنەوەکەی "برێخت" لە گرنگیدان بە تەکنیکی نمایشی "داستان"کە پاشان گەشەی پێدا بۆ

تەکنیکی شانۆی دیالەکتیکی ... هەروەها دەبینین "بسکاتۆر " لە ئەزموونە شانۆییەکانیدا لە "بەرلین" بەشێوەیەکی سەرەکی پشتی بە تەکنەلۆژیای نوێ بەست، لەبەرامبەردا "گرۆتۆڤسکی" لە شانۆکەیدا ئەوەی رەتکردەوە کە پشت بەهۆکارە نوێیەکانی تەکنەلۆژیا و هونەرەکانی تر ببەستێت ... چونکە لای ئەم دەرهێنەرە ئەکتەر بەکرۆکی هونەری شانۆیی لە قەڵەم دەدرێ .. هەروەك چۆن "جولیان بیك" هۆڵ و دیکۆری شانۆیی بەشێوە باوەکەی رەت دەکردەوە.

بەم پێیە ئەزموون لە شانۆدا بریتییە لە گەڕان بە تەکنیکە ناسراوەکاندا لە پێناوی تێپەڕاندنیان و بۆ دۆزینەوەی میتۆدێکی شانۆییە کە هاوکاری لە گەشەدانی تواناکانی شانۆدا بکات لە ڕێی دانانی چەند بنەمایەکی نوێ لە هونەری شانۆدا لەجێی ئەم بنەما بۆماوەییانە .

هەروەك چۆن "جاری" دەڵێ :" شێتییە گوزارشت لە هەستێکی نوێ بکەین بەشێوەیەکی باوو و کۆن.. چونکە بیرۆکە لە شانۆی ئەزموونگەریدا لەوەدا نییە کە هەبێت، بەڵکو لەوەدایە کە ببێت..."... ئەزموونیش هەروەك گرۆتۆڤسکی دەڵێ : "شانۆ لەو هەموو شتە زیادانە رزگار دەکات کەتێکەڵی بوون و کۆمەڵە بۆماوەییەکن کە نەزۆکن و توانای گەشەیان نییە".. هەروەها "برێخت " یش دەڵێ : "بەبێ ئەزموونی شانۆیی، ئەزموونی هونەری خاو دەبێتەوە" واتە لەناو دەچێ و نابێتە هاوچەرخ، لێرەوە ئەزموونی شانۆیی پێویست و حەتمی بوو بۆ ئەوەی شانۆ رووبەڕووی چەق بەستن و لەناو چوون نەبێتەوە..

سەرچاوە:

www.pertwk.com

گۆڤاری "الكويت" ژماره "84"ی ساڵی "1989" فلسفه التجريب المسرحي ـ د. احمد سخسوخ.

خوێندنەوەی
نمایشی ئەزموونگەریی

www.pertwk.com

خوێندنەوەی نمایشی ئەزموونگەریی

چۆن دەقێکی شانۆیی ئەزموونی دەخوێنینەوە؟! یان چۆن بەتەماشاکردن نمایشێکی ئەزموونی وەردەگرین ؟!

پێوەندیی نێوان نمایشی ئەزموونی و وەرگر پێوەندییەکە پێویستی بەڕوانینێکی تایبەتی هەیە لەهەریەك لەو دوو لایەنەوە... هەردووکیان دەبێت چێژ لە ئامادەیی تایبەتی وەرگرن لەبارەی فراوانکردنی بیرۆکە و بۆماوەییە ڕۆشنبیری و شارستانییەکان، هەربۆیە خاوەنی نمایشی ئەزموونی یان وەرگر، پێویستی بەکارتێکەری زۆر هەیە تا پرۆسەی کێشکردن و کارتێکردن دوور لە بنەمای دابڕان و ڕەتکردنەوە پێکبێت.

بۆ ئەوەی وەڵامی ئەم جۆرە پرسیارانە بدەینەوە پێویستە لەسەرەتاوە لەبارەی ماهیەتی ئەزموون پێکبێین ..

ئەزموون تێکشکاندنی زنجیری زیندانە تەقلیدییەکانە لە پێناوی ڕۆحە ئازادەکان و رزگاربوونە لە هەموو جێگیرە پیسبووەکانی رابردووی دوورودرێژ. کەواتە لەڕێی ئەم واتایانەوە لەوە دەگەین کەنمایشە ئەزموونییەکان کۆمەڵە نمایشێکی تەواو پێچەوانەی هەموو شتە باو وگونجاوەکانە، بەم واتایەش

www.pertwk.com

بەرهەمی ئەزموونی بەرەو سەرکێشی دەردەپەڕێت و بۆ ئەوەی سەرکێشی بکەین ئاساییە ئەگەر هەڵەش بکەین، سەرکێشیش بەسروشتی خۆی بەمەترسی دەورەدراوەو لەبەرئەوەی هونەرو بەرهەمە ئەدەبییەکان بەگشتی و شانۆ بەتایبەتی، مەسەلە تیۆرییەکانیان ڕێژەییە و ملکەچی قاڵب و ڕێبازێکی جێگیرنین، هەربۆیە گرەنتی نەرمونیانی لە هەڵبژاردنی رووخسارە گونجاوەکان بۆ ناوەرۆکە جیاوازەکان فراوان دەکەن.

ئەگەر ئەزموون مانای رزگاربوون بێت لە کۆن و بۆماوەییە دۆگماکان لە شێوەو داڕشتەکاندا، ئەوا مانای ژاوەژاوی و تەمومژی ناگەیەنێت، چونکە بەشێوەیەکی تایبەت لەشانۆدا بواری پێ نەدراوە و ژاوەژاویش بەرهەمێکی شانۆیی "جاد" پێکناهێنێ و تەمومژیش بەهۆی شکستی ئاستەکانی "تێگەیشتن" تێیدا ڕێ پێنەدراوە، هەربۆیە دەبینین کە گرنگترین دوو بنەما کە ئاکامەکانیان بەرهەمێکی ئەفرێنەرانە تێکدەدەن "ژاوەژاو و تەمومژی"ن، ئەوەی لەم دوو بنەمایەدا زۆرە "شیعرە". بەتایبەتی شیعری هاوچەرخ، زۆرلەشاعیرەکان دەبینین کە بەلێشاو بەبڵتەبڵتی بێ مانا دەنگیان بەرزکردۆتەوە، لەپاشاندا پێویستە لە شانۆیی ئەزموونیدا هەردوو بنەمای "ژاوەژاوی و تەمومژی" دوور بخرێنەوە، تا کارتێکەرێکی گرنگ لە پێکهاتنی کارلێکی نێوان نمایش و وەرگر زیاد بکات کە ئەویش کارتێکەری "لێکگەیشتن"ە کە ڕێچکەی نزیککردنەوەی دوورییەکان و رۆحی بەردەوامبوونە.

شکستی پەیوەستبوون

لەو وتانەی پێشوەوە گەیشتینە ئەو ئاکامەی کە ئەزموون کارێکی ئازادانەیە، لەبەرامبەردا وەرگر زیاتر ئازادە... پاشان پێویستە ئەم وەرگرە درك بەوە بکات کە

دەچێت بۆ بینینی بەرهەمێکی شانۆیی دانسقەی نوێ کە هەڵگری روانینی تایبەتە لە شێوەو ناوەڕۆك و شێوازی چارەسەرکردندا، هەر بۆیە دەبێت بۆ ئەمە خۆی ئامادەکردبێت، ئامادەبوون لەسەر ئاستی توانایی رۆشنبیری و رێژەی بەرپەچدانەوەی دروست ... لێرەدا پێویستە کە چەند کارتێکەرێك لەوەرگری نمایشە ئەزموونییەکاندا هەبێت... لەوانەش کە پێشتر ئاماژەی بۆکرا: دەبێت مرۆڤێکی ئازاد بێت و دەروونی ئامادەکردبێت بۆ ئەم جۆرە نمایشانە، ئەگەر ئەم بنەمایانە نەبن ئەوا ئاکامەکان پێچەوانە دەردەکەون کە لەوانەیە بەرەوشێت بوونمان راپێچ بکات . ئەمەش سامناك و ترسناکە . بەتایبەت ئەزموونەکانمان لەم بوارەدا سنووردارن، کەواتە ئەی بۆچی داوای بوونی کارتێکەر دەکەین و بۆچی دەترسین ؟! ..

1. لەبەرکەمی ئەزموونەکانمان و شکستیی پەیوەستبوونی بەردەوام بەمجۆرە لە نمایش، هەربۆیە وەرگر لە زۆربەیاندا بەسەر سوڕمانەوە بەهەندی وەردەگرێت، کە پێدەچێ ئەم سەرسوڕمانەش ماوەیەکی زۆر لەگەڵیدابێ.

2پێویستی هاتنە ناوەوەی تەلەفزیۆنە بۆ هاوکاریکردن لە سووککردنی قورسایی ئەم مەسەلەیە، بەلام رووی نەداوە کە تەلەفزیۆن یەك شانۆگەری ئەزموونی تۆمار بکات وبۆ بینەران پەخشی بکات.

بۆ باسەکەمان دەگەڕێینەوە و لە خستنەڕووی رەهەندەکانیدا بەردەوام دەبین.. هەروەها ئەوە بەدی دەکەین کە کەمی ئەزموونەکان و کەمی پەیوەستبوون لە زۆربەی کاتەکاندا وەرگرێکی "ناحالّی" پێکدەهێنێت،بۆیە دەبینین ئەوانەی کە دێنە سەیری نمایشی فێستیڤاڵەکان سەرجەمیان ئەوانەن کە گرنگی بە هونەری شانۆ دەدەن، بەڵکو سامناکتر لەمەش ئەوەیە کە ئەزموون وەك شێوازو فۆرمێکی هونەری نوێ، لەشانۆدا لەپەیمانگە و زانکۆ

www.pertwk.com

تایبەتمەندەکاندا ناخوێندرێت و ئەگەر هەوڵ هەبێت ئەوا هەوڵی "تاکە کەسین "و دوورن لە میتۆدە فێرکارییەکان... چونکە سەرەتاکانی ناساندنی ئەزموون ئاکامی ئەو دەنگە تاکە کەسیانە بوو کە چوونە هەندەران بۆ خوێندن... هەر بۆیە لێرەوە مەبەستگەرێتی خوێندنی ئەم بابەتە لەناو دەبرێت.

نمایشی ئەزموونی و وەرگر

بۆ پێشینەی باسەکەمان"نمایشی ئەزموونی و وەرگر" دەگەڕێینەوە... نمایش مانای دەقی شانۆیی و پێکهاتەکانی نمایش لە "ئەکتەرو دیکۆرو موسیقا و سەما و پێگەی نمایش" دەگەیەنێت، هەروەك لە پێشتردا لەسەر ئەوە رێککەوتین کە سەرجەمی ئەم پێکهاتانە بەشێوەیەکی جیاواز پێشکەش دەکرێن، بەنموونە دەق پێویستە هەڵگری پێکهاتەکانی ئەزموون بێت و ئەمەش بەتەنیا بە تێکشکاندنی هەموو شتە تەقلیدییەکان دێتە کایەوە، دەکرێت دەقێك بێت کە دایەلۆگی کەمی تێدا بێت، بەنموونە پشت بەستووبێت بەزمانی گوزارشت لەدواندنی ئەکتەردا لەڕێی ئاماژەوە، پاشان لەدەقی ئەزموونیدا ئەوە رەت دەکرێتەوە کە بەبێ دایەلۆگ بێت... هەروەها بەهەمان چەشن ناتوانین کە هونەری "پانتۆمایم*" ناوبنێین نمایشی شانۆیی، " یا ئەوەتا شانۆیە یا ناشانۆ"، هەروەها نمایشە مۆسیقییە گوزارشتییەکان نمایشی شانۆیی نین... بۆچی؟! چونکە سەرجەمی ئەم پێکهاتانە فەرمان پێکراون بۆ خزمەتی دراماو ئەویش لە هەمان کاتدا پێکهاتەی تەواوەتین بۆ پرۆسەی شانۆیی، بەڵام لە تەکنیکی ئەزمووندا مەسەلەکە جیاوازە، بە جیاوازی کاری ئەم پێکهاتانە لە هەریەکێك لەنمایشەکان.

بابەتەكانی ئەزموون زۆرن، تێیاندایە راستەقینەن وتێیاندایە ناڕاستەقینەن(ساختە كارین) و لە چەمكی كوشتنی كات و ناحاڵیبوونی هۆشیارانەی سروشت و كاری پرۆسەی شانۆیی ناچنە دەرەوە.

ئەوەی كە پێویستە ئەزموون لە شانۆدا سوودی لێ وەربگرێت بەكارهێنانێكی باشی رووناكییە كە دەكرێت رۆڵێكی باش بگێڕێت لە پێكهێنانی كەشە درامییە كاریگەرو گوزارشتییەكاندا، لەگەڵ كاتەكانی بێدەنگی و جوڵەی گوزارشتی خودی ئەكتەر، هەروەك چۆن پێشكەوتنی تەكنەلۆژیا لە ئارادایە كە دەتوانرێ لە بەمیكانیزمكردنی دیمەنەكانی شانۆیی سوودی لێ وەربگیرێت وەك پێكهێنانی چارەسەركردنی زیاتر فراوان و نەرمونیان بۆ تێكدانی سەرجەم ئەو شتانەی كە ئاڵۆزن و جوانكارییەكانی نمایش پەك دەخەن.

پێشكەوتنە خێراكانی بواری تەكنەلۆژیای سەردەم هەلێكی گەورەی داوە بۆ فڕین بەئاسمانی بابەتە جیاوازەكان، چونكە ئەزموون بەتەنیا لەسەر ئاستی "روخسار" نییە، بەڵكو بۆ "ناوەرۆك" درێژ دەبێتەوە، وەك چۆن ژیان بە سروشتی خۆی پێشكەوتووە، هەربۆیە دەبێت بزافی پێشكەوتنی ژیان، پێشكەوتنی پیشەسازی بەدوادابێت، كە چارەسازی بۆ هەموو كێشەكانی پرۆسەی شانۆیی دەدۆزێتەوە.

پێكهاتی دووەمی ئەم پرۆسەیە بریتییە لە "وەرگر" كە ئەمیش بەشێكی گرنگە لە نمایشدا، بەڵكو یەكەم كێشەی نمایشی شانۆییە.!! چۆن؟!.

ئەم "وەرگر"ە بە سروشتی خۆی خاوەن روانین و بیركردنەوەیەكی تایبەت بە خۆیەتی، یا ئەوەتا بەناهۆشیاری خۆی بڕوا دەهێنێت بەوەی كە پێشكەشی

دەكرێت یان رەتی دەكاتەوە، كە لەمەشدا رۆشنبیرییەكەی و چەندێتیی فراوانی زانیارییەكانی رۆڵ دەبینن، هەربۆیە ئەركی نمایش زۆر ئەستەمە، بەڵام بۆئەوەی توانایی هەبێت لە گەیاندنێكی باش پێویستە كە زناكی كەم و ئاسان بەكاربهێنێت و پێویستیشە لەسەر وەرگر كە هاوكاری نمایش بكات بۆ هێنانەدی ئەم خاڵە، هەربۆیە خوێندنەوەی نمایشی شانۆیی پێویستە زۆربەی ئەو پێكهێنەرانەی تێدا بێت كە لەوەوپێش ئاماژەمان پێدان لە نەرمونیانی بیركردنەوە لەلای وەرگرو خستنەڕووی كەم لە نمایشدا.

مەسەلەكە پێكهاتووەو پێویستی بەزۆر لەشیكردنەوە هەیە بۆ گەیشتن بە هۆكارێكی گونجاو بۆ دیاریكردنی پێوەندی نێوان نمایشی ئەزموونی و وەرگر...

پەراوێز/

** پانتۆمایم : ئەو نمایشە شانۆییەیە كەناوەڕۆكەكەی دەگاتە بینەران بەبێ پشت بەستن بە وشە لە كاتێكدا لە پێكهاتەیەكی ئەدەبی و چیرۆكئامێز و روداوەوە سەرچاوە دەگرێ ،سەدەی رێنسانس هونەری پانتۆمایم بەسەرەتاكانی گەڕان بە شوێن هۆكاری گوزارشتی تازەی شانۆیی و موفرەداتی تازەی شانۆیی كە خاوەن توانا و تایبەتمەندی خۆی بێت دەبەستێتەوە . (و. ك).*

تێبینی :

*ئەم بابەتە لە نووسینی " حسن سعد"ە "لەبۆنەی سازدانی فێستیڤاڵی دووەمی قاهیرەی نێو نەتەوەیی بۆ شانۆی ئەزموونگەریی" نووسراوەو لە دووتوێی گۆڤارێکی تایبەت بەو بۆنەیە بڵاوکراوەتەوە.

www.pertwk.com

بەرلینەر ئینسامبل :-
نوێخوازی لە شانۆی سەدەی بیستەمدا

بەرلینەر ئینسامبل :
نوێخوازی لە شانۆی سەدەی بیستەمدا

ئەم شانۆیە لە ناوەڕاستی ئەم سەدەیەو تا ئێستاش دادەنرێ بە زۆرترین ئەو مەڵبەندانەی کە کاریگەریان هەبووەو هەیە لە جیهاندا، لە بابەت ئەو ڕێگە بیرکردنەوە شانۆییەو ئەو شێوازە هونەرییە تازەیەی کە بۆ کەلەپووری شانۆی جیهانی دابینی کردووە.

www.pertwk.com

دەزگای(deutsches theater) ئەڵمانی لە بەرلین لەساڵی (1949) دایمەزراندووە و هەریەك لە بیرتۆڵد بریخت و خێزانەکەی ئەکتەری بەناوبانگ (هیلینا فایکل) دوای هاتنەوەیان بۆ وولات کە (15) ساڵ بەجێیان هێشتبوو وەك یاخی بونێك لە رژێمی فاشی هیتلەر و نازییەکان بە هاوکاری یەکتر بەڕێوەیان دەبرد .

یەکەم نمایشی شانۆیی ئەم تیپە بریتی بوو لە گرنگترین شانۆگەرییەکانی برێخت کە" دایکە ئازاکەو منالەکانی" بوو لە ساڵی 1948، دووەم نمایشی (برێخت) بریتی بوو لە "بەرێز بونتیلا"پاشان لە ساڵی 1949 دا (ماتی) بە دوادا هات، نمایشی دووەم دانرا بە گرنگترین ئەو نمایشانەی کە پەیڕەوی سەرجەم میتۆدەکانی ئەم دەزگا هونەرییە تازەیەی کردبێ.. حکومەتی ئەڵمانیا لە ساڵی 1954 بارەگایەکی تایبەتی تازەی بەخشیە ئەم تیپە کە دەکەوتە ناوچەی (شیف باوردام).. هۆڵی شانۆی ئەم بارەگا تازەیە نزیکەی (781) کورسی دانیشتنی تێدابوو، و لەسەر پەردەی پێشەوەی تەختەی شانۆدا وێنەی تابلۆ بە ناوبانگەکەی بیکاسۆ (کۆتری ئاشتی) کێشرابوو.

شانۆی " بەرلینەرئینسامبل " نزیکەی (40) ساڵ بەردەوام بوو لە چالاکییە هونەریەکانیداو، مێژووی ئەم شانۆیەش دابەش دەکرێت بۆ سێ قۆناغی دیاریکراو:

قۆناغی یەکەم: ساڵەکانی 1949 بۆ 1956 دەگرێتەخۆ، مەبەست ئەو قۆناغەیە کە برێخت خۆی تیایدا ژیاوەو گرنگترین بەرهەمە شانۆییەکانی بەرهەمهێناوە، هەر لەم قۆناغەدا برێخت تیۆرە نوێخوازیەکەی واتا (شانۆی داستان)ی دانا، لەم قۆناغەدا زۆر لە هاوڕێ و هونەرمەندە بەناوبانگەکان یارمەتی برێخت یان داوە لەوانە:" ئیریك ئینجیل – 1891 بۆ 1966– ، کە یەکەم دەرهێنەری جیهان بوو کە شانۆگەری (ئۆپێرای سێ قروشی)برێختی پێشکەش

كردووه، پاشان " كاسبار نیهر 1897 – 1962" هونەرمەندی سینۆگراف و هاوڕێی منالّی برێخت خۆی بوو، لەگەڵ چەندەها ناوداری تر.

ئەم شانۆیە سەرەڕای پێشكەشكردنی دەقەكانی برێخت چەند بەرهەمێكی شانۆییینمایشكرد كە سەرلەنوێ نووسرابوونەوە، كە دادەنرێن بە نموونەی ئەو نمایشانەی كە برێخت بە پێی ئەو بۆچوون و ئایدیۆلۆژییە و شێوازە هونەرییە تازەیەی كەلەلای گەلاّلە ببوو گۆڕانكاری تێدا كردبوو .

ئەم ئاراستەیە رێگەی لەوە نەگرتبوو كە بەرهەمە كلاسیكیەكانی تر وەكو خۆی پێشكەش بكرێ بەبێ گۆڕان و زیادەكاری و كەمكردنەوە... لەگەڵ ئەوەشدا لەم قۆناغەدا زۆر لەبەرهەمە شانۆییە گەورەكان نمایشكران گرنگترینیان "بازنەی جوغزە گەچینە" بوو لە سالّی 1954، لە هەمان سالّدا ئەم گروپە لەو سەردانەی كە كردی بۆ پاریس كاتێك ئەو نمایشەیان لەوێ پێشكەش كرد، سەركەوتنێكی هونەری جیهانی گەورەی بەدەست هێنا.

(برێخت) سالّی 1956 كۆچی دوایی كرد لە كاتێكدا كە شەست سالّی تەمەنی تێنە پەڕاندبوو بۆیە فایكلّی خێزانی بووە بەرێوەبەری ئەم شانۆیەو بەرپرسیارێتی بەردەوامبوونی میتۆدە هونەریە تازەكەو هێڵی ئایدیۆلۆژی مێردە كۆچكردووەكەی گرتە ئەستۆ.

قۆناغی دووەم:- بریتیە لەو بەرنامە هونەرییە گەشەدارەی شانۆی "بەرلینەر ئینسامبڵ " كە سالّەكانی 1959 بۆ 1971 دەگرێتەوە... لەم قۆناغەدا هیلینا فایكل بەبێ هاوڕێی ژیانی و هاوسەری خۆشەویستی برێخت ئەم شانۆیە بەرێوە دەبات هەر لەم قۆناغەدا خوێندكارەكانی هەڵدەستن بە پێشكەشكردنی تێكستە شانۆییەكانی هونەرمەندو مامۆستاو ریفۆرمیستی گەورە برێخت لە گرنگترین ئەم

www.pertwk.com

بەرهەمانە: (ترس و بەزەیی) ساڵی 1957 لە دەرهێنانی" بالیتشنج و سیونارسکی، (مرۆڤە باشەکەی ستسوان) ساڵی 1957، ژیانی گالیلۆ ساڵی 1957، (پاشەرۆژی ئارتۆر ئەوی) لە دەرهێنانی بالینتشنج و ویکورس ساڵی 1959، ئۆپێرای سێ قروش ساڵی 1960، مرۆڤ مرۆڤە لە ساڵی 1967، رۆژانی کومیونا ساڵی 1968.

لەگەڵ ئەوەی ئەم قۆناغە زۆر لە بەرهەمهێنانی هونەری گەورەی بە دەستهێنا بەڵام شانۆی برێخت بە رێژەیەکی زیادو بەرەبەرە مەترسی ئەوەی لێدەکرا کە بەرهەم و چالاکییەکانی بوەستێ .

شانۆی بەرلینەر ئینسامبل بە درێژایی چالاکییە هونەریەکانی شانۆی تاك دەرهێنەری نەبووە، بەڵام بە هەمیشەیی شانۆی تاك شێوازبوو. بە درێژایی هەبوونی هونەری سوودی لە سەرجەم بۆچوونە نوێیەکان و شێوازە ئەفرێنەرەکانی هەموو جیهان وەردەگرت.

ساڵی 1969 مێژووی سەرهەڵدانی ئەم شانۆیە بەرەو ئاهەنگگێڕان بە تێپەربوونی 20 ساڵ بەسەر چالاکییە هونەریەکانی و بەنۆبیلی زێرینی بەرهەمە شانۆیەکانی هەنگاوی هەڵدەهێنا کە هونەرمەند هیلینا فایکڵ پێشکەشی کردو لە زۆربەی بەرهەمەکانی ئەم شانۆیەدا هەڵدەستا بەبینینی رۆڵی پاڵەوان.

بەمردنی فایکڵ لە ساڵی 1971 (روس بیرجهاوز) بەڕێوەبردنی ئەم شانۆیە دەگرێتە ئەستۆ، لەگەڵ بەرهەمەکانی (برێخت)دا تێکستە شانۆییە تازەکان پێشکەش دەکات بەمەش بواری هەڵبژاردنی دەقی شانۆیی فراوانتر دەکات و هەڵدەستێ بە پێشکەشکردنی وەرزی شانۆیی کە ئەو بەرهەمە شانۆیە تەعبیرییە

گرنگانەی تێدا نمایشدەكرا كە برێخت نوسیبوونی و پێشتر لە ژیانیدا پێشكەشی نەكردبوو وەك :. "لەجەنگەڵستانەكانی شاردا" جگە لە بەرهەمە كلاسیكییەكانی تری لە قۆناغی (مودرن) وەك (كوپكی و بنتسكا) ساڵی 1973 و ژیانی ئەدواردی دووەم ساڵی 1974 و(ڕابونەوەی بەهار) ساڵی 1974 و خاتوو جولیا ساڵی 1975، هەروەها بیرجهاوز تەختەیەكی شانۆیی بچووكی بۆ ڕاهێنانە جەستەیی و دەنگییەكان درووستكردو لە سەری ئەو دەقانە نمایش دەكرا كە بە تایبەتمەندییەكانی جیا دەكرێتەوە لە بواری دەق و پێكهاتەی هونەری تازە وەك (باندنی هرستوك یاخود مۆنۆدرامای بایرل و ستولز 18 شتوندن) كە ئەمەی دواییان دەربارەی شۆڕشی كرێكاری (هامبورگ)ی ساڵی 1929 دەدوێ.

بەڵام بیرجهاوز تەواو باوەڕی بەوە نەبوو كە كۆمەڵێك ڕێگای تازەی دۆزیبێتەوە بۆبیركردنەوە لە ئایندەی ئەم شانۆیە ، بۆیە دەستبەرداری پلەكەی خۆی بوو لەم شانۆیەداو بەخشیە مانفریدو بیكوس و بەمەش لێپرسراوی و بەڕێوەبردنی ئەم شانۆیە كەوتە ئەستۆی.

چەمكی شانۆی داستان لەلای برێخت لەوەدا دێت كەبریتیە لە شانۆیەك كە بەهۆی هزرەوە بەرهەمە شانۆییەكە دەبەستێتەوە بە وێناندنی ڕەوانی و گفتوگۆ و ڕەخنە و توانج بەكار دەهێنێت، ئامانجی نیشاندانی ڕوداوە دراميیەكانە لە سەر تەختەی شانۆ لە قاڵبێكی مێژوویدا، بۆ ئەوەی لەو ڕێگەیەوەو تیایدا ڕووداوو گۆڕانكاریە كۆمەڵایەتی و پەیوەندییە هۆكارییەكانی بدۆزێتەوە بە شێوەیەك شوێنەواری ڕێكخراوی ئەم پرۆسەی دۆزینەوەیە، بریتی بێت لەبەئاگاهێنانی هەستی ڕەخنەیی لای بینەر.

www.pertwk.com

لە بواری پراکتیکی کارکردنیشدا ئەم شانۆیە دژە ئاراستەیە بۆ ئەو شانۆیەی کەلەسەر وەهم (یۆتۆبیا) وبزواندنی هەست و سۆزی بینەران بنیاد نراوە..

بۆ بانگەشەکردن بۆ ئەم تیۆرە تازەیە و بڵاوبوونەوەی ، بریخت کۆمەڵێك لێکۆڵینەوەی تایبەتی نووسی سەبارەت بەبەندەکانی تیۆرەکەی و لە کتێبی (بەهای سفر) کە لەساڵی 1939 بۆ 1940 بە چاپگەیەندراوە بیروبۆچوونەکانی خۆی لەمەڕ ئەم تیۆرە تازەیە دەردەخات واتا تیۆرەکانی شانۆی بەرلینەر ئینسامبل و پراکتیزەکردنی ئەزموونەکانی هەمیشە جێی گفتوگۆو ناکۆکی بیروبۆچوون بووە ، بریخت خۆی دەڵێ:. ویستم بۆ شانۆ گرنگییەکی جەوهەری پێکبهێنم ئەویش بریتیە لەوەی ئەوەی مەبەستمان نەبووبێ هەستانە بەراڤەکردنی جیهان بەڵکو بە پێچەوانەوە هەوڵدان بووە بۆ گۆڕینی جیهان".

سەرچاوە:

گۆڤاری – الکویت – ژمارە/ 89/ ینایر/ 1990

www.pertwk.com

دەربڕینگەریّتی لە شانۆدا

دەربڕینگەریّتی لە شانۆدا

www.pertwk.com

هەر لە سەرەتای سەرهەڵدانی هەردوو تەوژمی "واقیعگەرایی "و "سروشتگەرایی " لە ئەدەبیاتی شانۆییدا، ئەم دوو تەوژمە کەوتوونەتە بەر رەخنەی هەندێك لە هونەرمەندانی ناوەندە شانۆییەکان.

هێماگەرەکان، رۆمانتیکە نوێیەکان، ئێکس پریسیۆنستەکان و سوریالیستەکان و پووچ گەراکان و هەوادارانی شانۆی حەماسی و هەر کامیان لە دیدگای تایبەتی خۆیانەوە، چەند خاڵێکی لاوازیان لە "سروشتگەرایی" و "واقیعگەرایی"دا دۆزیوەتەوە و هەوڵیان داوە تاوەکو لە خولقاندنی ئەدەبە شانۆییەکانی خۆیاندا ئەم خاڵە لاوازانە لابدەن.

تەوژمی دەربڕینگەرێتیەکانیش لە گرنگترین شۆڕشەکانی سەدەی بیستەمە دژ بە "واقیعگەرایی و سروشتگەرایی" کە لە دەوروبەری ساڵی (1910) لە ئەڵمانیا سەری هەڵدا، یەکەم بە دەرکەوتنی لە شانۆشدا لە نمایشی "کوڕ"ی نووسەر "والترهیاسنکیلفر" بوو.

لە ساڵانی جەنگی یەکەمی جیهانی ئەم بزووتنەوەیە گەیشتە لووتکەی خۆی و پێش ساڵی (1925) کۆتایی هات.

دەربڕینگەرێتی بە واتای گوزارشت دێ لە بۆچوونی "خودی" کەسێك بۆ راستییەکان، هەر بۆیە دەبینین کە دەربڕینگەراکان گوێ نادەن بە وێنەکردنی شێوەی دەرەوە، بەڵکو بە وێنەکردنی ئەزموون و کردەوەکان هەڵدەستن لەبەر ڕۆشنایی بۆچوونی نووسەر بۆی.

نووسەری شانۆیی گوزارشت لەو بۆچوونانە دەکات کە روودەدەن، بە پێچەوانەی "واقیعگەراکان" کە ڕاستی لە چاودێریکردنی روخسارە دەرەکییەکان دەبینن. دەربڕینگەراکان لە ناو خودی مرۆڤدا بە دوای راستیدا

دەگەڕێن، هەر بۆیە نووسەر هەوڵی وێناکردنی ئەم راستییە ناوەکییە دەدات، بۆیە ئەو هۆکارانە هەڵدەبژێرێ کە گوزارشتێکی گونجاو دەبەخشن و زۆرجار دەبینین کە رووی شتەکان دەگۆڕێ یان دەشێوێنرێ و زۆرجار زمانێکی تەلەگرافی بەکاردەهێنرێ یان موفرەدەکان بەیەکەوە گرێ نادرێت، هەروەك چۆن لە واقیعدا هەن و هەروەها سیمبول بەکاردەهێنێ و داوا لە ئەکتەرەکان دەکات کە جوڵەی ئامێری بەکاربهێنن، هەر بۆیە هەر شتێ یارمەتیدەری نووسەر بێت بۆ گوزارشتکردن لە بۆچوونەکانی، شیاوی بەکارهێنانە.

نوسەری دەربڕینگەر گرنگ نییە بەلایەوە وێنەی شتێك بکێشێ کە لە ژیان بچێت. لەگەڵ ئەوەدا مرۆڤ هەمیشە جێی گرنگی دەربڕینگەراکانە، چونکە بە بۆچوونی ئەوان مرۆڤ هەوڵی تەواوبونی خۆی دەدات و دەتوانێ ببێتە گەورە و شۆڕەسوار، بەڵام شۆڕشی پیشەسازی ژیانی مرۆڤ و بەڵکو خودی خەڵکەکانی کرد بە ئامێر کە کەسیان لەوی تر لە هەڵسوکەوت و ئەخلاقیاندا جیاوازیان نەبێت. دەربڕینگەراکان وا دەبینن کە واقیعگەرایی ئەم ژیانە ئامێرییەی وەك دیفاکتۆیەك بە هەند وەرگرتووە و لە ڕێی لێکۆڵینەوەی ژینگەی پیشەسازی و ئامێرەوە هەوڵی تێگەیشتنی داوە لە مرۆڤ لە کاتێکدا کە پێویستە لە ناخی مرۆڤایەتی بکۆڵرێتەوە، لە پاشاندا کاربکرێ بۆ گۆڕینی ژینگە بەو جۆرەی کە یارمەتی مرۆڤ بدات لە بەدیهێنانی ئەو خواستانەی کە دەیەوێ.

دەربڕینگەراکان وا دەبینن کە جیهان و ناخی مرۆڤ هێزێکی نامرۆیی شێواندوویەتی، هەربۆیە بۆ چارەسەرکردنی تراژیدیای مرۆڤی هاوچەرخ پەنا دەبەنە بەر دوو ڕێگا، ئەوانیش :

www.pertwk.com

(1) دەرخستنی لایەن و ئەو کارانەی کە یارمەتی و ڕێخۆشکەر بووە بۆ شێواندنی مرۆڤ و کردنی بە ئامێر، لەم هۆکارانەش بێگومان و بەرزترینیان بەها ساختەکانە.

(2)ئەم ڕێگەیان لە درامای دەربڕینگەرێتیدا دەرناکەوێت وەك لە ڕێگای یەکەم، بەڵکو بریتییە لە وێنەکردن و نەخشەدانان بۆ داهاتوویەکی باشترو چاکتر.

یەکێك لەو نووسەرانەی کە سەر بەم ڕێچکەی کارکردنە بووە لە هونەری شانۆدا نووسەری سویدی "ئۆگست ستریندبێری"بوو کە ژیانی لە پاریسدا بەسەربرد و خۆی بە بەرهەمی ئەدیبە فەرەنسایییە "هێما گەرەکان" ئاشنا کرد.

ئەو کە لە سەرەتای نووسینەکانیەوە رووی لە واقیعگەرایی کردبوو، هێدی هێدی بە دوای شێوەیەکی تازەدا دەگەڕا کە بەهۆیەوە بەرهەمەکانی خۆی زیاتر لە واقیعە قووڵەکان نزیك بکاتەوە.

ئەو جگە لە بەرهەمە "هێماگەرییەکان"ی فەرەنسا، ئاشنایەتی لەگەڵ بەرهەمەکانی "سۆئێبرگ"-ی فەیلەسووفی سویدی و تیۆرییە مۆسیقاییەکانی "ڤاگنەر"یشدا پەیدا کردبوو، بەم شێوەیە زیاتر لە جاران رووی لە هێماگەرێتی کرد. ئەو وازی لە هێڵکارییە ساکارەکان هێنا و "ریتمی مۆسیقا" و "لۆژیکی روئیا"ی لا دروست بوو، میتافیزیکی و کەسایەتییە ئاسمانییەکانی لە بەرهەمەکانی خۆیدا بەکارهێناوە.

لەو دەقە شانۆییانەی کە ئەم نووسەرە نووسیویەتی، شانۆیی "خەون" لە ساڵی (1902) و شانۆی "سۆناتای تارمایی" لە ساڵی (1907).

"ستریندبیری" لە پێشەکی شانۆیی -خەون-دا دەنووسێ و دەڵێ: "نووسەر هەوڵی گێڕانەوەی شێوەی خەونی داوە و ئەو شێوەیە بە لۆژیکی دەردەکەوێت، بەڵام لە راستیدا وا نییە... هەموو شتێ دەشێ روو‌بدات و

هەموو شتێ ئەگەری روودانە... شوێن و كات بوونی نییە... لە ئەزموون و ئەندێشە و بێهوودەییەكاندا تێكەڵاوییەك هەیە.. هەر بۆیە لە شانۆیی "خەون"دا سنووری كات و شوێن و بەدواداهاتنی لۆژیكی بوونی نییە و كەسایەتییەكان ون دەبن یان بۆ كەسایەتی تر دەگۆڕێن، دەقی "خەون" یان "پێشكەش كردنی روئیایەك" بەرهەمێكی "ئێكس پێرسیۆنیزم" و هێماگەریەتییە یان بە واتایەكی تر "سترێنبێری" لە ساتی داڕشتنی ئەم دەقەدا چاوی لە بنەما بنەڕەتەكانی هەردوو تەوژمەكە بووە، هەر لەبەر ئەم هۆیەش ئەو كتێبانەی كە لە بارەی ئەم دوو تەوژمە نووسراون، ئەم بەرهەمەیان لە ریزی خۆیاندا خوێندۆتەوە.

شانۆی "خەون" نموونەی بەرهەمێكی ئەدەبی شانۆییە كە پێی دەڵێن "شانۆی گەڕۆك" و ئەو كەسانەیە كە بەدوای حەقیقەتە مەعنەوییەكاندا دەگەڕێن. ئەم شانۆیە لە چواردە دیمەندا ئاخێنراوە و هەروەكو ناوەڕۆكی ئەم دەقە، سەفەری كچی "ئەندێرا"ی خواوەندێكی ئەفسانە هیندییەكانە بۆ سەر زەوی و ئەزموونەكانیەتی لەسەر ناخۆشییەكان و مەینەتییەكان و تەنگانەكانی هەلومەرجی ژیانی مرۆڤ. كچی "ئەندێرا" كە خواوەندێكی ئاسمانیە، دەیەوێت ئاشنای ژیانی مرۆڤەكان بێت.

كەواتە دەچێتە رۆحی مرۆڤەوە و دادەبەزێتە سەر زەوی و گەڕان و لێكۆڵینەوەكانی ئەم كچە ئاسمانیە بۆ سەر زەوی لە چواردە بەشدا دەست پێدەكات و كۆتایشی پێ دێت.

سترێنبێری لەو جیهانە وەهمییەدا كە مرۆڤەكان وەكو تارمایی تێیدا سەرگەردانن – چەند ساتێك لە ژیانی "مرۆڤ" دەخاتە بەر ئەزموونەكانی– . لە

www.pertwk.com

چوون دنیایەکدا، نە کات راستەقینەیە و نە شوێن، خانووەکان وەکو گژوگیا گەشە دەکەن و بۆ چەند ساتێك هەموو ژیانی مرۆڤ وەکو ئاو هەڵدەمژن و دەیکەنە هەڵم.

"شووناسەکان" تێکەڵاوی یەکدی دەبن و بەخێرایی دەبنە جێنشینی یەکتر و بە کورتی ژیانی مرۆڤ دەبێتە چەند ساتێکی کورت لە نێوان وەهم و مەینەتییەکاندا. ئەم کچە ئاسمانییە، کاتێك هەر کەسایەتییەك دەخاتە بەر لێکۆڵینەوە یان زاڵمە یان زوڵمی لێکراوە یان خزمەتکارە یان فەرمانڕەوا– بە تەنیا لە نێو سەرجەم مرۆڤایەتیدا یەك کەسی "ئازاتر و عاقڵتر" دەدۆزێتەوە کە ئەویش "شاعیرێکە" بە هەموو گومان و بۆچوونەکانی خۆیەوە بە دوای ماناکانی ژیان دەگەڕێ ، بە باوەڕی کچی –ئەندێرا– شاعیر تەنیا ئەو کەسەیە کە لەسەر ئەم زەوییە لە حەقیقەت نزیك بۆتەوە و لەبەر ئەوەی هەوڵ دەدات خۆی لە جیهانی زاڵم وزوڵم لێکراوو خزمەتکار و فەرمانڕەوا دووربخاتەوە. بەڵێ لە ئەنجامدا کیژە ئاسمانییەکە، دەگەڕێتەوە ئاسمان بۆ لای باوکی و سەبارەت بە باری ناهەموار و رەزالەت باری مرۆڤ لەسەر زەوی داوای سۆز و بەزەیی باوکی دەکات.

ناوەڕۆکی ئەم شانۆییە هێندە قووڵ و پڕە لە مانا، کە رەخنەگران، لە بارەی کاریگەری و گرنگی زۆرشتیان نووسیوە، لە هەر بەشێکی ئەم دەقەدا، مرۆڤی بینەر، بەرامبەر بارودۆخی مرۆڤ "خۆی" دەکرێتەوە و لە زەینی کچی –ئەندێرا–وە مرۆڤەکان دەبینێت، چۆن هەریەکەیان بە دوای هیواکان و ترسەکان و وەهمەکان و کابووسەکانی خۆیاندا رادەکەن و رۆژ و شەو بۆ ئەوان بە خێرایی –با– تێپەڕ دەبێت. شانۆنووس ئەوەمان پیشان دەدات کە بۆچی و چۆن لە هەر سووچێکی ئەم جیهانەدا کەسێکی مەینەتبار ئاه هەڵدەکێشێ و

چۆن و بۆچیش هەرکەس بە دوای سەرابی ئەندێشەکانیدا رادەکات و لە کۆتایشدا بە تینوێتی بەسەر زەویدا دەکەوێت. شانۆنووس زۆربەی کەسایەتییەکان لە زەینی کچی –ئەندێرا–وە بۆ ئێمە دەگوێزێتەوە.

بنەمای تراژیدیای مرۆڤ لە بۆچوونی "سترێنبێری"ەوە ئەوەیە هیچ چارەسەرێکی لۆژیکی بوونی نییە بۆی، چونکە مرۆڤ قوربانییەکی ئارەزووە جیاواز و ناکۆکەکانە. لە بەهێزترین ئەم ئارەزووانەش بۆ نموونە ئارەزووی پیاوە بۆ ئافرەت یان بە پێچەوانەوە کە هەمیشە ئارەزوویەکی ناماقوڵە و بەڵکو لەعەقڵ بەهێزترە.

جگە لە "سترێنبێری" نووسەری شانۆیی "هنریك ئەپسن" کاریگەرییەکی باش و رۆڵێکی بەرچاوی هەیە لەم تەوژمەدا. بەرهەمەکانی "ئەپسن" بەهۆی "ئۆرێ لۆنیە–پۆ"ی دەرهێنەری هێماگەرەوە لە شانۆی دۆلۆڤەردا خراونەتە سەر شانۆ. پێشکەشکردنەکانی "لۆنیە–پۆ" چەند خاڵێکی گرنگی هێماگەرانەی هەندێك لە بەرهەمەکانی "ئەپسن"ی بەشێوازی مێژوویی پێشکەش کردووە.

"جی، ئێل، ستیان" لە بارەی هێماگەریێتی لە بەرهەمەکانی "هنریك ئەپسن"ەوە دەنووسێت:" لە دوای کۆتایی سەدەی نۆزدەیەمەوە، لایەنگرانی تەوژمەکانی سروشتگەرایی و واقیعگەرایی و هێماگەریێتی لەبەرامبەر یەکتردا کە لایەنگرانی هەردوولا "ئەپسن" یان بە ماموستای خۆیان دادەنا. سروشتگەراکان، هێماگەرانیان بە رۆمانتیك و تێنەگەیشتوو ناو دەبرد و هێماگەرانیش، ئەوانیان بە سیاسەت لێدراوو ماددی ناوزەد دەکرد. سەیریش لەوەدا بوو کە هەردوو بۆ بەڵگەی بۆچوونەکانیان تیۆرییەکانی "فرۆید" یان

بەکاردەهێنا و ئەمەیان بۆ جێگیرکردنی بۆچوونەکانیان لە دژی یەکتر بەکاردەهێنا: ناسینی کەسایەتی و پەردە هەڵماڵین لە رووی، بەکاری شانۆنووسانی واقیعگەرایی دادەنرێت و لەلایەکی تریشەوە، ئەو گرنگییەی کە "فرۆید" دابووی بە "ڕوئیابین"، یارمەتیدەرێکی باشی هێماگەرەکان بوو.

"ئەپسن"یش لە بەرهەمە سەرەتاییەکانیدا، هەر لەو کاتەی کە شانۆیی "براند-1866"ی داڕشتبوو، درکی بە هێماکان کردبوو لە شانۆییەکانی سەردەمی پەروەردەکاری و پوختەکردندا، بەشێوەیەکی جیانەکراوە هەم سوودی لە هێماگەریەتی وەرگرت، هەم لە واقیعگەرایی.

تێڕوانینێك بۆ شانۆییەکانی "قازی کێوی-1884" و "خاتوونێك لە دەریا-1888" و "هێداگابلەر-1890-" کە لەسەردەمی کۆتایی ژیانی هونەریدا داڕێژراون- نەوەکو بە تەنیا دەرخەری جۆری تێپەڕین و گواستنەوەی ئەوە لە "واقیعگەرایی کۆمەڵایەتی"یەوە بەرەو دیدگایەکی بینراوی هێماگەرانە، بەڵکو دەربڕی گەشەسەندن و پەروەردە بوون و قووڵ بوونەوەی زیاتری بەرهەمەکانیشیەتی:

ئەم گەشەسەندنە لە بەرهەمەکانی "ئەپسن"دا بە هۆی ئەمەوە دەستەبەر بووە کە لەلایەکەوە، بەهۆی بەکارهێنانی واقیعگەراییەوە لایەنە هێماگەریەکانی پەروەردە بوون و لەلایەکی تریشەوە بە پێچەوانەوە بەکارهێنانی هێماگەرێتی بۆتە هۆی پەروەردەکردنی لایەنە واقیعگەراییەکان. کەواتە ئەم دوو هۆکارە لە بەرهەمەکانی "ئەپسن"دا بە شێوەیەکی یەکسان یەکتریان دەوڵەمەند و بە توانا کردووە.

"ئەپسن" لە چەند بەرهەمێكی شانۆیدا لەوانە "قازی كێوی"و "خاتوونێك لە دەریا" سوود وەرگرتنی لە هێماگەرێتی زیاترە.

"ئەپسن" دان دەنێ بە بنەمای ناماقووڵ لە ژیاندا و هەوڵی دۆزینەوەی چارەسەرێكی ماقووڵ دەدات، بەڵام بە بڕوای "سترێنبێری" هیچ چارەسەرێك بوونی نییە. هەر بە نموونە "سترێنبێری" باوەڕی وایە پێوەندی نێوان پیاو و ئافرەت كێشەیەكە ناتوانرێ چارەسەر بكرێت، لەبەرئەوەی هەریەكەیان جیاوازە لەوی تر، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ كە هەریەكەیان شتێكی دەوێ كە جیاوازە لەو شتەی رەگەزی بەرامبەر دەیخوازێ. بە تەنیا لە كاتێك كە یەكێك لەو دوو لایەنە ئەوی تر بخات ئەو دەمە دەتوانرێ جۆرێك لە ئاشتی جێگیر بكرێت كە لەسەر كڕنووشبردن بنیاتنرابێت. لەگەڵ ئەوانەشدا هەریەكە لە ژن و پیاو ناتوانن لەسەر خۆشەویستی یان رقلێبوونەوە لە یەكتر بەردەوام بن، هەر بۆیە وا لە چارەیان نووسراوە كە لە ململانێ و ونبووندا بژین كە بە تێكشكاندنی یەكێكیان كۆتایی دێت.

لە بۆچوونی "سترێنبێری"دا مرۆڤ بە شێوەیەكی ناماقووڵ دروست كراوە، لەبەرئەوەیە كە ناتوانێ تەنانەت لەسەر ئاستی پێوەندی كەسایەتیدا ژیانێكی ماقووڵ بۆ خۆی بهێنێتەدی.

كێشەی پێوەندی نێوان ژن و پیاو "سترێنبێری"، وای دەبینێ كە بارێكی ململانێی هەمیشەییە كە ژیان تێیدا ئاستەم دەبێ و بریتییە لە كێشەیەكی سەرەكی لە ژیانی مرۆڤدا و لە هەمان كاتدا "سترێنبێری" تراژیدیای مرۆڤی لەسەر هەموو ئاستەكان وێنە كردووە، هەر بۆیە ژیانی هەر تاكێك لە ئێمە ناتوانرێ گونجاندنی بۆ بهێنرێتە دی، بەڵكو هەمیشە ژیانێكی ناخۆشی بۆ

www.pertwk.com

دەمێنێتەوە کە پڕە لە ململانێ، چونکە هەروەك ئاماژەمان بۆ کرد لە مرۆڤدا کۆمەڵێك حەز و ئارەزووی ناکۆك هەیە کە ناکرێ گونجاندن لە نێوانیاندا بکرێ. لە پاشان زۆربەی هیواو نەخشەکانی مرۆڤ چارەنووسی داڕمانە، لێرەوە مرۆڤەکان کۆمەڵێك بوونەوەر دەنوێنن کە داوای بەزەیی دەکەن، هەروەك خواوەندەکان لە شانۆیی "خەون"دا ئاماژەی بۆ دەکەن.

لە شانۆی گریکیشدا مرۆڤەکان بەهۆی ئەو گوناهە نا ئیرادیەی کە دەیانکرد داوای بەزەییان دەکرد.

لەشانۆی "سترێنبێری"دا ئەوە بەسە کە مرۆڤ، مرۆڤ بێت تاوەکو ببێتە ئەوەی شایستەی بەزەیی بێت.

"سترێنبێری" دەیویست بڵێ مرۆڤ بوونەوەرێکی ناعاقڵ و ناماقووڵە، ئەم ناماقووڵییەش لە بوونەوەرەکانی تری جیادەکاتەوە، لەبەرئەوە مرۆڤ بەپێی سروشتی خۆی نەخۆشێکی کلۆڵە، بە دەستی خۆی خودی خۆی تێك دەشکێنێ.

لە یەکێك لە شانۆییەکانی نووسەر "ئەیرنست توللر"دا کە بە ناوی "گۆڕان"ە و لەساڵی (1918) نووسیویەتی گوزارە لە باڵادەستی ئامێر دەکات بەسەر مرۆڤەکاندا و چۆن ئامێر دەبێتە ئەلتەرناتیڤی مرۆڤ و لە کارگە و دەزگاکان پشتی پێدەبەسترێت و جێگەی توانایی و کاری مرۆڤ دەگرێتەوە.

لەگەڵ ئەوەشدا نووسەر زۆر ڕەشبینانە لەو دۆزە ناڕوانێ، بەڵکو ئاسۆیەکی ڕۆشن دەهێڵێتەوە جا چ نزیك بێت یان دوور، تاوەکو مرۆڤ بتوانێ ڕۆڵ و توانایی خۆی بخاتەوە گەڕو پێگەی خۆی بە چنگ بخاتەوە. ئەمانە و تەنانەت نووسەرە بوونگەراییەکانیش باس لە ناکامڵی و ناتەواویی مرۆڤ دەکەن و ئەم کێشەیان بە

جوانی خستۆته روو له رێی تێكسته فەلسەفی و هونەرییەكانیانەوه به تایبەت "تێنسی ولیامز"ی نووسەری شانۆیی بەناوبانگ..

سەرچاوەكان:

(1)كتێبی، أشهر مذاهب المسرحية – دريني خشبة، الأدارة العامة للثقافة.

(2)گۆڤاری الثقافة الأجنبية، عدد 4، سنة 1981، ملامح من المسرح التعبيري.

(3)كتێبی هێماگەرێتی، له ئەدەبیاتی شانۆییدا، نووسینی د.فەرهاد نازرزادەی كرمانی، وەرگێرانی پێشرەو حوسێن سالْح. لەبلاوكراوەكانی دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم.

www.pertwk.com

نواندن لە شانۆی گرۆتۆڤسکی

نواندن لەشانۆی گرۆتۆڤسکی

گرۆتۆڤسکی هەوڵی ئەوەی دەدا کە شانۆ دوور بخاتەوە لە هۆکارەکانی کات بەسەربردن و چێژی سادەو لایەنی بازرگانی کەهەوڵی پەکخستن و لەباربردنی رۆشنبیری دەدات، وایکرد کەشانۆ ببێتە پێگەیەك بۆ رۆشنبیری. هەروەها جەختی کردۆتەوە سەر گرنگی ئەکتەر وەك بەهایەکی جەوهەری لەنمایشی شانۆییدا.. لە هونەری ئەکتەریشدا رۆحیەتی سروت و کاریگەری رۆحی لەسەر پێشکەشکارو وەرگر پێکهێنا...لە راهێنانەکانیشی بۆ ئەکتەرەکان ئامانجی دۆزینەوەی یەکانگیری بوو لەنێوان (سرۆش/ئاماژە) و ئەوەی دەیگەێنێت و نمایشی دەکات لەگەڵ یەکانگیری جەستەیی و عەقڵی لەنواندندا، سوودمەندوکاریگەر بووە بەم کەسایەتیانە: ئوستر فورس لە پۆڵۆنیاو ئەنتوان ئارتۆ لە فەرەنسا وستانسلاڤسکی و مایرهۆڵد و هەروەها لەئەزموونەکانی برێختیش سوودی وەرگرتووە و لەگەڵ سوودوەرگرتنی لە شانۆی ئاسیایی– بە واتای شانۆی نوی ژاپۆنی و شانۆی کاتاکالی هندی وئۆپێرای پەکینی... حەزی بەوە دەکرد بەشێوەیەکی رەها و بنەرەت لە

هونەری نواندندا كار بكات، بەمانایەكی تر پشت بە جەستەو رۆحی ئەكتەر ببەستیّ. هەروەك چۆن لە پشت بەستنی بە رووكارە ئەفسووناوی و سروت ئامێزەكاندا هەڵدەستیّ بە تەقاندنەوەی لایەن وكەشە فیزیكی وسایكۆلۆژییەكان بە پشت بەستن بەرێگەی ترس و تۆقاندن… هەر بۆیە دەبینین داوا لە ئەكتەر دەكات كە(خودی خۆی) تێپەڕێنیّ و بە هۆی راهێنانە جەستەیی و دەروونیە توندو تیژەكانەوە بگاتە لایەنی شرۆڤەكردنی سەرجەم كردەوەو پرسیارە پراكتیكە تایبەتیەكانی ئێستاتیكای هونەری نواندن…تاوەكو ئەكتەر بەلانی كەمەوە ببێتە نموونەیەكی ئەفرێنەرو خوڵقێنەر لە چوارچێوەی كەسایەتیەكەیدا. (گرۆتۆفسكی) هەوڵی دەدا بەرجەستەی داستان و ئەفسانەكان بكات(نەك لەبەر ئەوەی شتێكی ئێستاتیكین بەڵكو بەو هۆیەی كە كێشەو روداوی هاوچەرخن و ئەم سروتانە لە شێوەیەكی دژدا لە بەرامبەر ژیانی ئەمرۆكە دەخرێتە روو).. گرنگی كارەكەی لەوەدایە كە سرووتەكانی عیبادەتكردن و شێوەكانی ژیانی كاسۆلیكی گۆری بۆ كاری شانۆیی… هەر بۆیە ژیان لەلابۆرەكەیدا وەك دێرێكی كاسۆلیكی بەدەردەكەویّ…لەگەڵ ئەوەشدا كاركردن لەگەڵ بینەردا گرنگییەكی تایبەتی هەیە، بەو پێیەی كەئەو وا ناڕوانێتە بینەر كە بەتەنها وەرگرێكە بەڵكو وەك بەشدارێك لە نمایشدا دەیبینێت و بینەریش دەبێت ملكەچی راهێنان و بەشدار بوون بێت.

لە ئەزموونەكانی گرۆتۆفسكیدا ئارەزووی گۆڕانی كۆمەڵگای جیهانی بەرەو باشتر بەدی دەكرێت و ئازارەكانی مرۆڤایەتی جەخت لێدەكرێتەوە…

www.pertwk.com

هەر لە بواری سەردانی بینەران بۆشانۆکان دەڵێ:" بینەر دەچێت بۆ شانۆ تاوەکو پەیامی نیشتمان و هاوارە رۆحییەکانی وەربگرێت". شانۆی (گرۆتۆڤسکی) شانۆیەکی سروت ئامێزەو کاریگەریەکانی گرۆتۆڤسکی لە مێژووی شانۆو ئەرکە کۆمەلآیەتی و دینی و نیشتمانیەکاندا رۆحی سروتی تێدا گەشەپێداو لە ئەکتەرەکانی ناوی (ئەکتەری پیرۆز) دەنێ کەمەبەست لێی ئەو ئەکتەرەیە کە دەتوانێ کێشی بینەر بکات بۆلای خۆی و بەشداری پێبکات و لە کەسایەتیەکەی نزیکی بخاتەوە وئەوشوێنەشی کەئەکتەر تیایدا نمایشدەکات بەشوێنێکی پیرۆز دادەنێت و داوا لەبینەرانی دەکات لەپێش چونە ژورەوەیاندا پێلآوەکانیان دابکەنن . شانۆکەشی شانۆی توندوتیژی ناوەکی بوو، چونکەشانۆی هەژارەکان بوو ئەوانەی کە بەدوای خۆشیەکانیاندا دەگەڕێن لەم جیهانەدا دوور لەقەرەباڵغی وغەڵبەغەڵب وململانێ.

شانۆ لەلای "گرۆتۆڤسکی"ئەو پێگەیەیە کەتیایدا بینەر مرۆڤایەتی خۆی بەدی دەکات و لەگەڵ پرۆسەی شانۆییدا ئاوێزان دەبێت"لە ڕێی بەرپەچدانەوەی یاخود دەنگی یان بەشداربوونە بەپرتاوەکانی یاخود بەشداربوونە کۆمەڵییەکەی لە سروتەکاندا" نمایشی شانۆییش لەلای "گرۆتۆڤسکی" بەتەنها بینەر ئازاد ناکات بەڵکو هەروەها پرۆسەیەکی گوزارییە لە هەڵوێستی خودی ئەکتەرو یاخی بوون و شۆڕشەکەی و دواجار پرۆسەی شانۆیی جگە لە هەوڵدان بۆ ئازادبوون و یاخی بوون هیچی تر نییە، ئەوەی کەلەلای گرۆتۆڤسکی جێگای گرنگیە دووخاڵە :.

یەکەمیان: شانۆی هەژار/ کەمەبەست لێی ئەوشانۆیەیە کە لە تەکنیکدا هەژار بێت... هەر بۆیە خودی خۆی پرسیار دەکات، ئایا شانۆ دەتوانێ بەبێ جلوبەرگ و دیکۆرو وردەکارییەکانی تر بژی وبکرێ؟! هەر بۆخۆشی لەوەلآمدا

دەڵێ: بەڵێ دەتوانێ ...بەڵام تاكە شتێك كە ناتوانین دەستبەرداری بین بریتیە لە "ئەكتەر" ...، چونكە شانۆ چەند هەوڵ بدات لە لایەنی تەكنیكیەوە زۆر هەژارترە لە بواری سینەماوتەلەفزیۆن.. هەروەك چۆن شانۆی "گشتگیر" كە ریچارد ڤاكنەر"1813–1883" مۆسیكژەنی ئەڵمانی هەوڵی دەدا لە مۆسیقاو شانۆدا تێكەڵییەك پێكبهێنێ و بەجۆرە فێڵێكی دادەنێت لە بەردەم زەبرو زەنگی تەكنیكی سینەما و لەو بارەیەوە دەڵێ:"شانۆی گشتگیردەوڵەمەندە، بەڵام بەلەنگییەكانی خۆی داپۆشیوە... لەكاتێكدا لە شانۆی هەژاردا ئەكتەر بە بەردەوامی لە گەڕان و پشكنینە بەدوای شتە چاكەكاندا "

دووەمیان: تێڕوانین لەگەڵ نمایش وەك كردەیەكی پێشێلكراو، لێرەشدا ولە واتای " پێشێلكراودا" مەبەستی لەدوو ئاستە ...

أ. شانۆو شانۆكار دەتوانێ پێشێلی هەموو شتە باو و سواوە تەقلیدیەكان بكات هەر لە پەیوەندی نێوان بینەرو شانۆ و گەڕان بەدوای دۆزینەوەی پەیوەندییەكی نوێتر لە نێوان بینەرو شانۆدا... هەرلەو بوارەشدا بۆ هەر نمایشێك جۆرە سینۆگرافیایەكی تایبەتی بۆ هەڵبژاردووە بۆنمونە : لە شانۆی " فاوست" دا دوو مێزی گەورەی دوورو درێژی داناوە بۆ بینەران وەك ئەوەی میوانەكانی فاوست بن... چونكە گرۆتۆڤسكی خۆی دەڵێ: "شانۆ بریتییە لەو پەیوەندییە زیندوو و راستەوخۆ وتۆكمەیەی كە لە نێوان بینەرو ئەكتەردا روو دەدات "

ب . وەكو رووبەڕووبوونەوە لەگەڵ میتۆلۆژیا و دین و هەموو ئەو داب و نەریتانەی كە رەگێكی دەستەجەمعیان تیادایەو بە پیرۆزی سەیر دەكرێن، لەم رووەشەوە گرۆتۆڤسكی وا دەبینێت كە لەسەدەی تازەدا رەوتی تاكە كەسی بۆ

www.pertwk.com

میتۆلۆژیا و دین هەیەو دەکرێ ئەمڕۆ لە گۆشەنیگایەکی نوێوە بڕوانینە دین و میتۆلۆژیا ... بەمجۆرە و لە ڕێی ئەم ڕووبەڕووبونەوەیە لەگەڵ میتۆلۆژیای(دین و نەریت و تەقالیدەکان) شۆکێك دروست دەبێت و دەمامکە ساختەکان دادەماڵدرێت.

گرۆتۆڤسکی نەیویستووە لە لابۆرە شانۆییەکەیدا هیچ جۆرە یاسایەکی تایبەت دەستەبەر بکات . شانۆ جیهانێکی بێسنورە ناکرێت لە چواچێوەی ڕێباز و قوتابخانەی دەستنیشان کراودا بەند بکرێت... لەبەرئەوە گرۆتۆڤسکی بواری ئەوەی نەداوە کە کەسانی تر لەدوای مردنی، ئەو فۆڕمە بکەنە ڕێبازێکی دیاریکراو و پەیڕەوی بکەن و هەمیشە دووپاتی ئەوەی دەکردەوە کە هەڵکۆڵین و ئەزموونکاریی لە شانۆکەیدا پێویستە لەدوای مردنی هەر بەردەوام بێت، گرۆتۆڤسکی لە 14ی مانگی یەکەمی ساڵی 1999 و دوای 65 ساڵ تەمەن لە ئیتاڵیا بە نەخۆشی دڵ و شێرپەنجەی خوێن کۆچی دوایی کرد.

ژێدەر:

* نحو المسرح الفقير، جيرزي كروتوفسكي، ترجمة د. كمال قاسم.
* المخرج فى المسرح المعاصر... تاليف سعد أردش ـ الكويت، المجلس الوطني للثقافة.

شانۆی ئارتۆو...
میتافیزیکای زمان

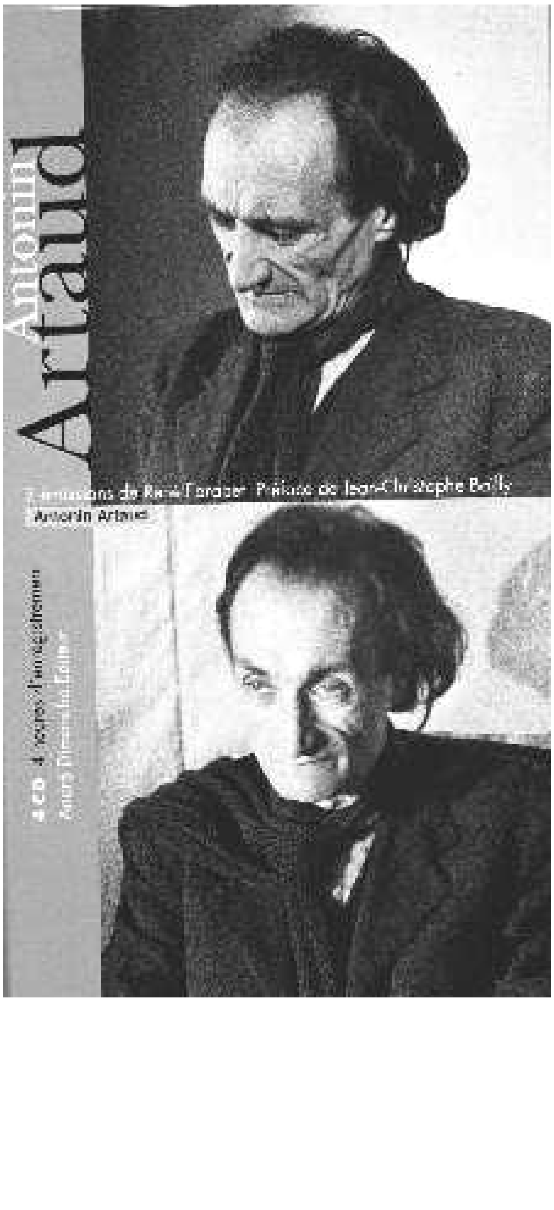

شانۆی ئارتۆو...
میتافیزیکای زمان

بزووتنەوە تازەکانی شانۆ سەرجەمیان لە دەوری دوو تەوەری سەرەکی دەخولێنەوە:

1-گۆڕینی پەیوەندی نێوان نمایشو بینەر.

2-بەرەو راڤەکاری زیاتری مرۆییانە.

ئارتۆ لە (1869)ەوە بۆ 1948 ژیاوەو لە ساڵی 1925دا دەبێتە یەکێك لە گروپی سوریالییەکانو یەکێکیشە لە سەرنج راکێشەرو کاریگەر بەنووسەری سیمبولوزمی فەرەنسی (مۆریس میترلینگ).

له سالّی 1927 لەگەڵ روجیه فیتراك شانۆی "ئەلفریێ جاری" دادەمەزریێنن. تیۆرەكانی ئارتۆ لە بنەڕەتدا لەسەر رەفزکردنی واقیعیەت دامەزراوە چ لە دواندن دا یاخود لە بینای سایكۆلۆژی كەسایەتییەكانی و گوزارشت لەوە دەكات كە ئەفسانەو ئەفسوون بریتین لە بنەمای سەرەی پێكهاتنی نمایشی شانۆیی.

-ئارتۆ- پێی وایە كە كاری شانۆ بریتییە لە رزگاركردنی ئەو ململانێیانەی كە لە عەقڵی ناوەكی بینەردا هەیە بەوەی كە گوزارشتێكی راستەوخۆ بكات لە خەونەكانیان و گریێ دەروونییەكانیان كە باڵادەستە بەسەریاندا... بۆ ئەمەش پێویستە كە دایەلۆژ پلەی كۆتایی بدرێتێ لە نمایشی شانۆیداو لەبری ئەو پشت بەجووڵە ببەسترێت.

ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت كە گرنگی شانۆ لەلای ئارتۆ بریتییە لە گوزارشتكردن لەو شتانەی كە توانای گوزارشتكردنیان نییە لە رێگەی زمانەوە، هەر بۆیە ئارتۆ دەڵێ:- "من دەمەوێ شانۆ بۆ ئەو بۆچوونە ئەفسوونە سەرەتاییە بگەڕێنمەوە كە دەروونزانە تازەكان قۆستیانەوە كە بریتیە لە بۆچوونی چارەسەركردنی نەخۆش بەوەی وای لێبكەیت رووی دەرەوەی ئەو حاڵەتە وەربگرێت كە هیواداره تیایدا بێت".

ئەمەش ئاماژەیە بۆ ئەوەی كە شانۆ لەلای"ئارتۆ" ئەو شكڵە دەرەكییەیە كە لە نەستی بینەردا ئاوەژووی ململانێ بەیەكاچووەكان دەكات.

ئارتۆ هەر بەدوای ئەو شانۆییەدا دەگەڕا كە خەونی پێوە دەبینی هەتا ساڵی 1931 ڕاستی خەونەكەی لە شانۆی "توندو تیژدا" بۆ دەردەكەوێت، ئەو كاتەی كە نمایشی تیپێكی گوندیانی دەبینێو تیایدا هەست بەئاماژەی رۆحی دەكات كە مانای دیاریكراوی خۆی هەیە كە بەسرۆش دەبەخشرێتە بینەر، بەڵام لە توندو تیژییەكدا كە گوزارشت كردن لێی بەزمانێكی لۆژیكی ئاستەمە.

www.pertwk.com

کەواتە ئارتۆ "شانۆی توندوتیژ" دەدۆزێتەوەو ئەیەوێ لە ڕێگەیەوە شانۆ ژیان بشکێنێت لە بۆچوونێکی تازەوە: پڕوپوچیەکانی مرۆڤ و وێناندنی کۆتایی ئەو ڕەشاییە بەدەرخات کە بەسەر کۆمەڵگای مرۆڤایەتیدا باڵی کێشا بوو.

بۆیە دەبێت شانۆ ئاوەژووی ڕاستیەکان نەکات بۆ کۆمەڵ، وەکو ئەوەی لە ئاوێنەیەکدا خۆی نیشان بدات بەپێی تیۆری -ئەخلاقیەکان- و ناشبێت بۆ کۆمەڵ دەروازەیەکی سیاسیو ئەخلاقی بکاتەوە. بەڵکو لەسەر شانۆ پێویستە ببێتە گڕێکی هەمیشە سووتاو.

ئارتۆ ئەیەوێ شانۆ ببێتە پەتایەك لەنێوان مرۆڤەکان... و هۆکاری گوزارشت بریتیە لەو وێنە فیزیکیە توندوتیژەی کە پێویستە بگات بەکێشکردنی ئامێری هەستی بینەران، هەروەك هێزێکی باڵای دڕندە دەستی گرتبێت بەسەر هۆڵی شانۆدا، بەجۆرێك "مرۆڤ/ بینەر" بۆ کاتێکی دیاریکراو جڵەوی عەقڵانیەتی لە دەست بدات،و وای لێ بکات حاڵەتی شۆڕشێکی تێکشکاو بەسەر بەرێت.

ئارتۆ دەڵێ "ئەو کاتەی وشەی ژیان دەردەپەڕێنین، پێویستە ئاماژە بەوە بدەین کە مەبەستمان ژیان نییە بەهەموو وەقائیعە بەرجەستەکانیەوە بەڵکو ئەو ژیانە نهێنییە مەبەستە کە بۆ کردارو شێوە ناگۆڕێت".

لێرەدا بەڕوونی دەردەکەوێ کە –ئارتۆ- ژیانی واقیعی تێپەڕ دەکات بەرەو ژیانێکی نهێنی میتافیزیکی ڕۆحی سەرەتایی.

گومانی تێدا نییە کە ئەو ڕێچکەیەی (ئارتۆ) گرتبوویە بەر بە ڕۆشنبیریەتی ئەوروپیو شارستانیەتی ئەوروپی نامۆ بوو، چونکە ئارتۆ کاریگەر بووە بەشارستانیەتێکی جیاواز "ڕۆژهەڵاتی" کە ڕەخنەگرەکان لەسەر ئەوە کۆکن کە شارستانیەتی ئاسیاوییە لە چینو هیندو ژاپۆن، لەگەڵ ئەمانەشدا بە بۆچوونەکانی "گۆردین کریگو ئەدۆڵف ئاپیا" لەبواری ڕزگارکردنی هێزە ئەفسوونە

میتافیزیکیەکان کاریگەر بووە، بەڵام هۆکاری گوزارشت لەلای تەواو جیاوازە لە "ئاپیاو کریگ"، بۆ نموونە ئارتۆ بەتەواوی تەختەی شانۆ لەسەر شێوەی ئیتاڵی ڕەتدەکاتەوە:- ئارتۆ خەونی بەهۆڵێکی شانۆیی دەبینی کە ڕێگە بەنمایشی شانۆییەکە بدات لە هەمو شوێنەکانیەوە ببینرێتو بەتەواوی جڵەو بکات بەسەر ڕۆحی بینەراندا، ئەو لە ڕێگەی وشەوە وەك شانۆی تەقلیدی بینەر نادوێنێ.

ئەمەش دەبێتە هۆی دروست بوونی شیعرێکی نوێ لە جێی شیعری زمان، شیعرێك پێکهاتووە لە چوارچێوەیەکی ڕووت لە وشە، هەروەها گرنگی تەواو بەزمان نادات، بەگشتی گرنگی بەو شتانە نادات کە بە سروشتی خۆیان شانۆیین.

بۆیە دەربارەی دەرهێنان —ئارتۆ- دەڵێ:- "لێرەدا بەراستی دەڵێم هەرچی شانۆیەك دەرهێنان تیایدا ملکەچی وشە بوو ئەوا ئەو شانۆیە شانۆیەکی بێ کەڵکەو ئەتوانم بەشانۆی شێتەکانی ناو بنێم‌و شانۆی پرەنسیپەکانی زمانە، و شانۆیەکی ناشیعری‌و لە کۆتایدا شانۆیەکی ڕۆژئاواییە... بۆچوونە درکپێکراوەکان لە شانۆدا لەلای منەوە "هەروەك لە هەر دیاردەیەك لە دیاردەکانی ژیان" بریتیین لە بۆچوونی مردوو کۆتایی پێهاتوو، لەبەر ئەوە بەتەنها زمانێکی میتافیزیکی بەهەمیشەیی دەتوانێ گوزارشت لەو شتانە بکات کە ناتوانرێ گوزارەی لێ بکرێت".

ئارتۆ دەیویست شانۆ ئەو واقیعە بەجێ بهێڵێ کە واقیعگەراکان ئاوەژوویان پێ دەکرد بۆ گەڕان بەشوێن ژیانێکی باشتر بەرەو جیهانێکی نەبینراوی میتافیزیکی، و لە پاشان بەشوێن شارستانیەتێکی تر...

ئەو دەیەوێ بەشانۆ هەندێ ئامانجی دوور لە توانای مرۆڤ بەدەست بهێنێت، هەروەکو هەندێ لە ڕەخنەگرەکان ئاماژەی بۆ دەکەن لەوانەیە لە توانای خواوەندەکان یان لە توانای شەیتانەکاندا بێت.

www.pertwk.com

هەر بۆیە پێدەچێ لەبەر ئەم هۆیە بێت کە ئارتۆ لە قۆناغەکانی کۆتایی هەوڵەکانیدا دەستبەرداری دەقی شانۆیی بوو، ئەمەش دوای ئەوەی کەلە بەدەستهێنانی دەقێك کە بگونجێ لەگەڵ بۆچوونەکانیدا زەحمەتێکی زۆری روو بەروو بۆوە، وەك دەڵێ:- "هەر شتێك بەخەیاڵمدا بێتو بۆم بگونجێ لە دەقدا دەیکەم، بەهەمیشەیی دەق لەسەر شانۆ شتێکە جێی بەزەییە، بۆیە بەهاوارو ناڵە ناڵی خاوەن واتا پڕی دەکەنەوە".

لە یەکەم شەوی کردنەوەی نمایشی (ئالی چنشی) ئارتۆ رووبەرووی شکستێکی گەورە دەبێتو ئەمە وای لێ دەکات کە بەرگە نەگرێتو ڕەوانەی نەخۆشخانەی نەخۆشیە دەروونییەکان دەکرێت.

ئارتۆ باوەڕێکی گەورەی بەپەیامی شانۆ هەبوو کە توانایەکی گەورەی لە گۆڕینی کۆمەڵگاو مرۆڤ و جیهاندا هەیەو باوەڕی بەهێزی شۆرشگێڕی فیداکارانەی بوو.

باوەڕی ئارتۆ بەتوانستی شانۆ لە پێناوی رزگاربوون لەلایەکی دییەوە توندڕەوی و سەرکێشی لە بەرامبەریەتی بەجۆرێك تیایدا لە ململانێیەکی بەردەوام بوو دژی دارشتنە تەقلیدیەکان لەکاری شانۆییدا.

ئارتۆ بەفرۆید کاریگەر بووە بەتایبەتی لەو بەشەی کە ئاماژە بەخەون دەکات کە تیایدا (فرۆید) چۆنیەتی گۆڕینی زمان لە خەوندا بۆ وێنە باس دەکات و کەلە دواییدا دەتوانرێ بخوێنرێتەوە هەروەك چۆن نووسینی وێنەیی هێرۆگلۆفی دەخوێنرێتەوە. لێرەوە ئارتۆ ئەیەوێو هەوڵی گێڕانەوەی چالاکی دەدات بۆ نەستو کێشی ئاگایی راستەوخۆ بۆی.

شانۆی توندوتیژی زانستی دەروونی کۆمەڵایەتی لە خۆی دوور دەخاتەوە، چونکە شانۆکەی رۆژهەڵاتیە کە رێچکەیەکی میتافیزیکی هەیە... لە بەرامبەر شانۆیەکی رۆژئاوایی کە رێچکەیەکی سایکۆلۆژی هەیە.

ئەکرێت شانۆی توندو تیژی بکرێتە فاکتەرێکی باش بۆ هێرشکردنە سەر ئەو جۆرە شانۆییە باوانەی کە هیچ بەهایەکی هونەرییان نییە هەروەك چۆن ئارتۆ لەسەرەتای کارەکانیدا و نوسەرە پێشڕەوە عەدەمییەکانی —دادائیەتو سۆریالیەت- یان کردە فاکتەرێك بۆ هێرشکردنە سەر شانۆی بۆلفار.

ئارتۆ کردەی "چارەسەری دەروونی" دەبەخشێتە شانۆکەی بەشێوەیەك کە کیانی بینەرانی ڕائەچلەکێنێ، لە نمایشەکانیدا جۆرێك لە کاریگەری لەسەر هەندێك لە هەستو سۆزی ناو عەقڵی ناوەکی بینەر دەخولقێنێ وەك ئارەزووی دەست درێژی کردنو هەستان بەتاوان، و گەڕانەوە بۆ سەرەتاییەتو سروشتیەت، و وەهمو خەون لە ڕێگەی هێنانەدییان نییە.

ئارتۆ وا دەبینێ کە پێویستە لەسەر شانۆی تازە بتوانێ هەبوونی مرۆییان نیشان بدات کە ئازادکراوە لەسەرجەم ئەو گرێو پەیوەندییە شارستانیەتیەی کە هەڵچنراوە بەدرۆو خەڵەتاندن.

ژێدەر:

1-نظرية المسرح الحديث- د. يوسف عبدالمسيح ثروت، دار الحرية للطباعة، بغداد 1975.

www.pertwk.com

2-المخرج في المسرح المعاصر- سعد ادرش، الكويت، المجلس الوطني للثقافة
3-مسرح الأحتجاج والتناقض... جورج ولورث.

جوڵە لە شانۆدا*

جوڵە لە شانۆدا

زۆرجار دەوترێت کە جووڵە هەرگیز درۆ ناکات، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ کە مرۆڤ دەتوانێ حاڵەتەکە بەراستگۆیی و ورد بخوێنێتەوە بەبێ ئەوەی پێویست بەزمان بکات.

هەموو جووڵەیەك خاوەن رۆحی خۆیەتی و ئەگەر جووڵەو رۆح جیاواز بوون، ئەو کاتە بەرجەستەکردنیان ئەستەم دەبێت... جووڵەش بناغەی هونەری نواندنەو ئەوکاتەی بۆ نواندن دەگوێزرێتەوە پێویستی بەریتم و چیرۆك و کردار هەیە.

هەروەك چۆن دروستکردنی جووڵە بەشێوەیەکی راستو ئەفرێنەر خاڵێکی گرنگ و پێویستە.

لێرەوە دەبینین کە جەستەی ئەکتەر ئەو نێوەندە کارایەیە کە لە رێگایەوە دەقە ئەدەبییەکە لەسەر شانۆ دەردەخرێت و تەنها لە رێگەیەوە دەتوانرێ کاریگەری لەسەر سۆزی بینەران دروست بکرێت.

جەستە شوێن پێکدەهێنێت و لە هەمانکاتدا زەمەن دیاری دەکات، لەبەر ئەوەی جووڵەکانی جەستە لە کاتێکی دیاریکراودا دەکرێت.

پێویستە ئەو خاڵە لەبەر چاو بگیرێت کە مرۆڤ بەتەنها بۆ جووڵە ناجووڵێت، بەڵکو بەهۆی کارتێکەرییەکانەوە دەجووڵێت و... جووڵەش دەبێت لە پێناوی ئامانجێکی دیاریکراودا بێت.

لەگەڵ ئەوەی جووڵە لە ژیانەوە وەردەگیرێت، سەرەرای ئەمە دەبێت جڵەوگیربکرێت و رێچکەکەی دیاری بکرێت، لەگەڵ ئەوەی کە جووڵە لە باری سروشت و پێکهاتنیەوە مەحکوومە بەبینەر، چونکە بینەر دەبیستێ و دەبینێت، جووڵەش هۆکارێکی مرۆیانەی بنەڕەتییە بۆ ژیان و مانەوە، هۆکارێکی شانۆییشە بۆ

www.pertwk.com

دۆزینەوەی ژیانو واتاو پێکهاتەکانی، چونکە لە ناواخنی مرۆڤدا روودەدات، بەتەنهاش تێگەیشتن پرۆسەی دۆزینەوەی بەرهەم دێنێت.

لەبەر ئەوەی هەموو شتێك لە حاڵەتی جووڵەو گۆڕاندایە، شانۆ ئەم بۆچوونە وەکو پێودانگێك بۆ خۆی پیادە دەکاتو بەجووڵە گوزارشت لە هەموو گۆڕانو گۆڕینەوەیەك لە مانادا دەکات. هەر بەهۆی جووڵەشەوەیە کە گۆڕانو گواستنەوە لە کەسایەتییەکەدا درك پێدەکرێت.

ئەفلاتون دەڵێ:— رۆح لە جووڵەوە دێت... کەواتە ئەکتەر ئەو کاتانە دەجووڵێت کە دەبینێ هێز یاخود پاڵنەر، یان هۆکارێك بۆ جووڵەکردنی هەیە، بۆ ئەوەی لە رێگەیەوە بەشێوەیەکی راستەوخۆ پەیوەندی لەگەڵ کەسایەتییەکەیدا دروست بکات.

لە کاتێکیشدا ئەو هۆکارانە بوونیان نەبوو، ئەوا ئەکتەر دەبێت جەستەی لەباری ئاسایی خۆیدا بهێڵێتەوەو، ئەگەر ئەو جووڵانە هێزێکی جوڵاو نەبوون ئەوا مانای ئەوەیە کەهیچ پاساوێك بونی نییە بۆ پەیوەندیکردن بە کەسایەتیو هەبووەکانی تری سەرشانۆ لە دیکۆرو فیگەرو ئەکتەرەکانی هاوڕێی و... هتد.

بۆیە دەتوانرێت بووترێت کە هۆکارو هێزی پاڵنەر، جووڵە لەسەر شانۆ دیاری دەکات.

جووڵەو ئاماژە بەشێکن لە نمایشی شانۆیی بەو پێیەی کە مانای رۆحی نمایشە لەڕووی بەرجەستەکردنیو گەیاندنی بەوەرگر، بۆیە هۆکارێکی گرنگی بەرهەمهێنانی ئەکتەرە.

جووڵە پەیوەندیدارە بەزەمەنی شانۆییەکەوەو کاریگەر دەبێت بەسەر کاتی نمایشەکەوە، جووڵەی جەستەی ئەکتەر یاخود جووڵەی کەسایەتی بەسەر زەمەنی نمایش کاریگەر دەبێت و زەمەن بەپێی زۆری جووڵە یاخود کەمی دەگۆڕێت، لێرەشدا بەتەنها مەبەستمان کاریگەری جووڵە نییە لەسەر خێراییو خاوی شانۆییەکە یاخود

خێرایكردنی جووڵە، بەڵكو مەبەستمان كاریگەری جووڵەیە لەسەر ئەو ریتمەی كە پارێزگاری لە بەردەوامی ئەو پەیوەندییە دەكات كە لە نێوان ئەكتەرو بینەردا هەیەو زیندوویەتی نمایش دەخولقێنێت.

هەربۆیە ریتم بەم شێوەیە پەیوەست بەپەیوەندی جووڵەو زەمەن دەبێت، ئەگەر بەشێوەیەكی ورد ئەژماری جووڵەی ئەكتەر بكەین دەتوانین زەمەنی نمایش دیاری بكەین.

جووڵە یارمەتیدەرە بۆ تەركیز، چونكە جەستەی جووڵاو زیاتر تەركیزو ئاگایی رادەكێشێت لە شانۆدا، بۆیە دەكرێت كەسایەتیەكە زیاتر كاریگەر بێت ئەگەر لە جووڵەدا بوو، بەمەش بینەر هەست بەزەمەن یاخود هەست بەبێزاری ناكات، بەڵكو زەمەن زیاتر گونجاوتر دەبێت بۆ پرۆسەی تەلەقی كردن و چێژ وەرگرتن‌و بەشداربوون، ئەمەش تەنها لە جووڵە بەشێوە میكانیكیەكەی نایەتە دی، بەڵكو بەو جووڵەیەی كە هەڵگری مانایە، چونكە ماناو ئایدۆلۆژیا لەسەر شانۆ دەرناكەوێت بەبێ جووڵەو، هەركاتێك ئەكتەر جووڵەكانی لەگەڵ سەرجەم پێكهێنەرەكانی نمایشێكی شانۆیی رێكخست ئەوكاتە مانا بەتەواوی دەگەیەنرێتە بینەران.

تێبینی:

وتارێكی (د. عونی كرومی)، بەناونیشانی (الحركة في المسرح).

www.pertwk.com

تۆماشفسکی و
زمانی شانۆییە نوێکەی

تۆماشفسکیو
زمانی شانۆییە نوێکەی

شانۆی "هنریك تۆماشفسکی" بەدیاردەیەکی دانسقەی دووبارە نەکراوە دادەنرێت، بەجۆرێك کەسێتی تۆماشفسکیو شێوازو روانینەکەی بۆ جیهان وای کردووە شێوەی هەموو نمایشێکی شانۆیی لەلای موفرەدەیەکی تایبەتی پێببەخشێ.

ئەو نمایشە شانۆییانەی کە بەرهەمی دەهێنێت خۆی لەبەدەستهێنانی جیهانی نویێ لە هونەری شانۆدا دەنوێنێت.

ماوەی چەند ساڵێکە کە خۆی لە چارەکە سەدەیەك دەدات "تۆماشفسکی" لە ڕوانینە شانۆییە بێگەردەکەیدا نوقم بووە. لە ساڵی "1924"دا لەدایك بووە لەپاش کۆتایی هاتنی جەنگی دووەمی جیهانی بەماوەیەکی کەم لە تیپی "مانۆڕی ساتێری" شانۆی ئەکادیمیای پۆڵەندا بۆ ئارەزومەندان لە شاری "کراکوپ" ئەکتەر بووەو چەندین دیمەنی لەنواندنی بێدەنگ پێشکەش کردووە، لە گرنگترینیان "دیمەنی ترس لە خەیاڵی مردووان" کە زناکێکی نوێی لەزمانی گوزارشتی بێدەنگ دەنواند.. پاشان لە بەرهەمێکی شانۆیی مۆسیقای "کوبرنیك"ی نووسەر "H. Morstin" لە ساڵانی "1945-1947"دا وەك ئەفرێنەرێکی باشی بزافی بالیەو نواندنی بێدەنگ بەدەرکەوت،

هەر لەو ساتانەدا لە ستۆدیۆی دراما لەسەر دەستی "Iwogalla"و لە ستۆدیۆی بالیە لەسەر دەستی "Feilksparne" زانیاری پەیداكردو لە ساڵی (1948)دا نمایشە سەرەتاكانی لەماڵی (ئۆپێرا)دا لەشاری "فرتسواف" لە پۆڵەندا وەك سەماكارێك پێشكەشكردو ڕۆڵی (شای) لە بالیەی (Nechbal) لەژێر ناونیشانی "لە باسێكەوە بۆ باسێك"و ڕۆڵی شەیتانی سەماكرد لە شانۆیی –فاوست–و شانۆیی Twardowskt، هەروەها ڕۆڵی "بافیا"ی لە شانۆیی "بافیا و كچەكانی چلیخۆفسكی" بینی.

هەر لەو ساتانەدا چەندین شێوەی جوڵەیی‌و پارچە سەمای لە شانۆییە درامیەكاندا، لەسەر چەندین شانۆی ناوخۆیی‌و جیهانی دەرهێنا. هەر لەوكاتانەدا حەزی كردنەوەی شانۆیەكی سەربەخۆ لە دەرونیدا چەكەرەو كڵپەی كرد كە تیایدا جوڵە پێك بهێنێت‌و ریتمەكەی بۆ بكێشێت.

ئەم شانۆیە "بەبۆچونی خۆی" لە توانایدا هەیە گوزارشت لەو شتانە بكات كە ناتوانرێت بەهۆی وشەوە گوزارشتی لێ بكرێت. ئەوانەش كە لە توانای پالیەو شانۆی وشەدا نیە پێكی بهێنێت.

بەمەش ڕوانینە خودیە سەربەخۆكەی بۆ شانۆ تایبەتەكەی هاتەدی‌و بەشانۆكەی لە نواندنی بێدەنگدا سەركەوتن بەدەست دەهێنێت كە لە جێبەجێكردنیدا چوار بنەمای زمانی شانۆیی نوێ دروستی دەكات.

بنەمای یەكەم پێكهێنانی جوڵەو گوزارشت‌و ڕوخساری دەم‌و چاوە، كە كورت كراوەیەك دەنوێنێت بۆ دانپیادانان‌و پێودانگەكان، تاوەكو جێگەی ئەو وشەیە بگرێتەوە كە لە ناهۆشیاریدا لەلایەن چەند ئەكتەرێكی ناهۆشیار بە بەرخۆری‌و بەها گومراكەیەوە بەكارهاتووە: نمونەی تۆماشفسكی لەو

کەسانەیە کە شتەکانمان نیشان دەدات‌و قسەناکات، هەموو ئەو شتانەمان نیشان دەدات کە دەیەوێت گوزارشتی لێ بکات بۆ بینەر. ئەو کاتەش کە باس لە دانپیادانەکان دەکات لەناو دەرونیدا پەنگی پێدەخواتەوە دڵ‌و سۆزەکانی پێوەی دەتلێنەوە، بەجۆرێك وشە دەستەوەستان دەبێت لە گوزارشت کردنی لێی. هەر بۆیە پشت بەڕوخسارو سەرجەمی جوڵەی جەستە دەبەستێت.

بنەمای دووەمیش لە شانۆکەیدا لەسەر ئەوە پێکدێت کە لە توانایدا هەیە سنوری دواندنی ئەکتەرەکانی ودیمەن‌و تابلۆ شانۆییە تەقلیدیەکان ببەزێنێ، ئەوەش بەهۆی بەدەرخستن‌و رەمزو ئەبستراکتەوەیە، تاوەکو سنوری وەسفی وشەکان‌و گۆڕانیان ببڕێت، بەڵکو زیاتر لەمەش دەتوانێ بەسەریدا سەربکەوێت.

بەم جۆرەش دەبینین پاڵەوان دەگاتە مەملەکەتی مردن بۆ گەڕان بەشوێن هاوڕێی تەمەنی لە "گەلگامێش" داستانە بابلیە/ ئاشوریە کۆنەکە، کە ئەم هونەرمەندە پۆڵەندیە بەشێوازو کەرەستە هونەریەکانی چارەسەری دەکات. دەبینین پاڵەوانەکە "لە ساتێکدا کە هیچ کەسێك نابینرێت" زەویەکە دەکێڵێت بەشوێن ئەو کەسەدا دەگەڕێ کە خۆشی دەوێت، خۆڵەکە بەدەستەکانی دەبێژێت، پارچە خۆڵەکان لەنێوان پەنجەکانیدا دەکەونە خوارەوە: ساتێکی بێدەنگی، شوێنەکە بێدەنگی دایدەگرێت. لە کۆتایدا هاوڕێکەی دەدۆزێتەوە، کە خۆی لە پارچەیەك خۆڵەمێشی بچوك دەنوێنێ کە لە مشتیدا دەمێنێتەوە، ئەمە هەموو ئەو شتەیە کە لە هاوڕێکەی دەمێنێتەوە.

بەڵام لە "فویتسك"ی سەربازدا کە لە بەرهەمێکی شانۆیی نووسەری شانۆیی –Buchner–ەوە وەرگیرا بوو، دەیکاتە بەرهەمێکی درامی بێدەنگ، تیایدا پاڵەوانەکە لێی دەدرێت‌و بەند دەکرێت‌و لەسەر تەختەی شانۆو لە

دیکۆرێکی داخراودا لێکۆڵینەوەی لەگەڵدا دەکرێت کە چەندین دەروازەی پتەوی هەیە، لە بەرامبەری فەرمانبەرە حکومیەکان دەوەستن، کە جێگەکانیان بەشێوەیەکی بەردەوام دەگۆڕێت و دەبنە بەربەست لە ڕێگەکەیداو لەهەموو لاکانەوە دەوری دەدەن.

لەمەشەوە پێودانگێکی کاریگەری تایبەت لەلای بینەران پێکدێت کە بەواقیعی ژیانی رۆژانەیانەوە دەبەستێتەوە کە پێویست بەلێدوان یاخود شیکردنەوە ناکات.

لێرەدا بێدەنگی بەشداربوو دەبێتە زمانێك بینەر لە رێگەیەوە لەگەڵ ئەکتەرەکەیدا لە پردێکی هونەری بێدەنگدا بەردەوام دەکات.

لە بەدیهێنانی بنەمای سێیەمدا تۆماشفسکی لە دەرخستنی رابردوو ئامادەگی خەون و ئەندێشەکان لەسەر تەختەی شانۆ سەرکەوتن بەدەست دەهێنێت. بەمەش نەك بەتەنها زمانی شانۆیی دەوڵەمەند دەکات بەڵکو روانینی راستی لەلای پاڵەوانەکانی بەهێز دەکات.

ئێمە رابردوو لە ئێستادا دەبینین کە تێکەڵ بەخەونەکان بووە، بەجۆرێك راستی و وێنەکانمان لەنێوان نمایشە شانۆییەکانیدا لە تەکامولێکی هونەری یەکگرتوودا دەکەوێتە خوارەوە.

بەم شێوەیەش کەسێکی فەرمانبەر لە شانۆیی –نوسینگەی پۆستە–دا دەبینین هەڵدەستێ بەچارەسەرکردنی کێشەی میوانەکانی، لەرێگەی بەشداربوون لەو دیمەنانەی کە لەناو ئەندێشەیدا پێکدێت و لەو روداوانەی کە لە رابردوییەوە دەردەپەڕێن.

www.pertwk.com

تۆماشفسکی لە بنەمای چوارەمدا سەرکەوتن لەوەدا بەدەست دەهێنێت کە بۆ دواجار لە وشە رزگار دەبێت، کە بەتەنها نابێتە ئەلتەرناتیفێك بۆ وشە، بەڵکو کرۆکی خودی نمایشی شانۆیش دەنوێنێ. هەموو ئەمانەش بەزمانێکی بێدەنگی گوزارشتی بێ وشە پێکدێتو بەئاماژەو رەمزو ئەفسونی گوزارشتەکان بەرزدەکرێتەوە.

ئایا ئەمەش هەمان ئەو خەونە نیە کە هونەرمەندی ریفۆرمیستی شانۆیی "گۆردن کریگ" ئاواتی هاتنەدی بۆ دەخواست؟!.

سەرچاوە:

گۆڤاری "الکویت" ژمارە–93 – مایو/ 1990.

ماکبێس :
تاریکترین تێکستەکانی شکسپیر

ماكبێس:
تاریكترین تێكستەكانی شكسپیر

(ماكبیس) هەروەكو رەخنەگر "ویدسون نایت" دەڵێ: "قوڵترین‌و پێگەیشتوترین خەیاڵی شەڕە لەلای شكسپیر "رەخنەگری پۆڵەندی (یان كوت) بە "مۆتەكەیەكی گەورەی ترسناك"ی ناو دەبات.

شانۆگەرییەكە باسی چی دەكات:

"كاتێك كە دوو سەركردە ئوسكوتلوندیەكە (ماكبیس و بانكۆ) دەگەڕانەوە لەو شەڕەی سەركەوتبوون بەسەر دوژمنی وڵاتەكەیاندا، لەڕێگاو لە شوێنێكی چۆڵ بەسێ ئافرەتی جادووگەر دەگەن. جادووگەرەكان بە –ماكبیس– رادەگەیەنن كە نازناوی (ئەمیر كۆدۆری) خائینی دەدرێتێ‌و زەوی‌و زارەكەشی بەخەڵاتی سەركەوتنەكەی پێشكەشی دەكرێت‌و لە پاشان دەبێت بەشا.. بەبانكۆش رادەگەیەنن كە كوڕەكانی ئەبنە پاشا. لەدوای ئەم چاوپێكەوتنەیان لەگەڵ جادووگەرەكاندا قسەكانیان دێتەدی، كاتێك پاشای ئوسكوتلەندا ماكبیسی سەركردەی دانا بەشای (كۆدۆر) ناودەبات لە پاشان (دەنكان) خەڵاتی سەركەوتنەكانی ماكبیسی كرد بەوەی بەمیوانداری چووە

كۆشكەكەی.. ئەم میواندارییەو هەوڵدانی ماكبیس بۆ ئەوەی ژیانی بەرەو پێشەوە بەرێت لەپاڵ هاندانی (لەیدی) خێزانیدا كاری تێكرد بۆ ئەنجامدانی یەكەمین تاوان كە كوشتنی (دەنكان)ی میوانی بوو.

كوڕەكانی دەنكان (ماڵكۆڵم‌و دۆناڵبین) لەدوای ئەو ڕووداوە هەڵدێن، یەكێكیان بۆ ئینگلتەرەو ئەوەی تریان بۆ ئێرلەنداو ماكبیس دەست دەگرێت بەسەر هەموو موڵكی پاشادا، بەڵام بەهیچ شێوەیەك هەست بەجێگیربون ناكات‌و لەبوون‌و مانەوەی (بانكۆدا) مەترسی دەبینێ.. هەبۆیە ئاهەنگێكی نانخواردن پێكدەهێنێ‌و بانكۆو چەند پاشایەك بانگێشت دەكات، لەكاتی هاتنی بانكۆدا بۆسەیەكی لە ڕێگادا بۆ دەنێتەوەو دەیكوژن، بەڵام لەكاتی نانخواردنەكەدا دەشڵەژێ‌و تارمایی بانكۆ دەبینێ لەناو ئامادەبوواندا،بۆ ئەوەی ترسەكانی ماكبیس برەوێنەوە، دەچێتەوە بۆ لای جادووگەرەكان‌و ئەوانیش پێی دەڵێن هیچ مرۆڤێك نییە تا ئێستا بەشێوەیەكی سروشتی لەدایك بووبێت‌و مەترسی بۆ تۆ هەبێت.. هیچ شتێك نادۆرێنیت هەتا ئەگەر دارستانی (بەنامیش) بگوازرێتەوە بۆ بەرزایی (دنسین). لەگەڵ ئەوەی ئەم دوو بۆچونە ورەی ماكبیسیان بەرزكردەوەو دڵخۆشیان دایەوە، بەڵام لەسەر ڕێڕەوی تاوانكاری‌و كوشتن نەوەستاو هێرش دەكاتە سەر كۆشكی (شا ماكدۆف)و خێزانەكەی‌و مناڵەكەی دەكوژێت.. بەمە تاوانەكانی دەچێتە ترۆپك.

پاشای ئینگلتەرەش یارمەتی (مالكولم)ی كوڕی دەنكان دەدا بەوەی كە سوپایەكی لەگەڵ دەنێرێ بۆ شەڕكردن لەگەڵ ماكبیس‌و شۆڕشگێڕەكانی ئوسكوتلەندا تێكەڵ بەسوپاكە دەبن. ماكبیس لە كۆشكەكەی خۆیدا خۆی دەگرێت‌و ڕووبەڕووی دوژمنەكانی دەبێتەوە، بەڵام مردنی (لەیدی) خێزانی

www.pertwk.com

لەکاتی شەڕکردنداو دەرکەوتنی فێڵی قسەکانی جادووگەرەکان بۆی بەوەی کە (ماکدۆف) بەشێوەیەکی سروشتی لە دایك نەبوەو بەدیتنی سەربازەکانی دوژمن کە لەشێوەی دارستانی –بەرنام– بوونو چڵەداریان بەخۆوە کردبوو، ورەی دەڕوخێ.. لەگەڵ ئەوەی بەرەنگار بۆوە، بەڵام بێ هودە بوو، لە ئاکامدا کەوتە بەردەستی (ماکدۆف)، شانۆییەکە بەوە تەواو دەبێت کە تاجی شاهانەیی دەخرێتە سەری (ماڵکۆڵم)ی کوڕی دەنکانو دەبێتە شای ئوسکوتلەندا.

تاریکترین و توندوتیژترین تێکستی شکسپیر

ئەم شاکارە گەورەیە بەخوێن دەست پێدەکاتو بەخوێن کۆتایی دێت، یەکەمین دیمەنیش دیمەنێکی ترسناکە بەوەی خوێن لە برینی بریندارێك دێتە خوارەوەو سوپایەك لەسەرکێشیو شەڕێکی توندو تیژدایە. زۆربەی رووداوەکانی ئەم شانۆییە لەشەودا روودەدات، هەر بۆیە زۆربەی رەخنەگرەکان ئەم تێکستە بەتاریکترین تێکستی شکسپیر دادەنێن، چونکە بەردەوام شەوە یان بەرەبەیانە یان دوای رۆژئاوابوونە، ئەمەش دەمانخاتە بەردەم هاوکێشەی تاریکی شەو بەرامبەر تاریکیو کینەی دەروون.

لە ماکبیسدا هیچ یاسایەك بەدی ناکرێت لە یاسای خوێن زیاتر، ماکبیس بەرەو کوشتنی شا هەنگاوینا، چونکە ئەو ماکبێسێکی نەدەویست لە کوشتنی شا بترسێ، بەڵام ماکبیس کاتێك کە تاوانی کرد نەی ئەتوانی ماکبیسی تاوانبار پەسەند بکاتو بیەوێت. ماکبیس بۆیە تاوانی کرد تاوەکو لە ترس رزگاری بێت، بەڵام بوونی تاوانەکە بووە هۆی مانەوەی ترسێکی گەورەی بێ کۆتاییو ئەم تاریکاییەی دەوری ماکبیسی دابوو هەتا دەهات زیاتر تاریکتر دەبوو، ماکبیس بەهۆی ترسەکەیەوە تاوانی کردو بەردەوامیش بوو لەسەر

تاوان چونکە دەترسا، کەواتە ترس یەکێك بوو لەو پاڵنەرانەی کە هانی ماکبیسی‌دا بۆ کوشتن.

لە ماکبیسدا هەرچی لە دەرەوەی کۆشکدایە ترسناکەو نیشانەی نەگبەتییە کە بەقسەی جادوگەرەکان دەست پێدەکاتو بەو تاوانبارانە بەردەوام دەبێ کە بانکۆ دەکوژنو لە دواییدا بەو دارستانەی کە ئەکشێت بۆ ئەوەی قسەی جادووگەرەکان بێتە دی، جیهان هەمووی تووشی دەردی شەڕ بووە کە لە ژووری نووستنەکەی ماکبیسەوە دەستی پێکردووە و خێزانەکەی دەستی پێ پیسکرد.

ئەگەر میرێك ترسی لە دەوروبەری هەبوو چاکتر وایە زوو لەناویان ببات

دەقی ماکبیس بیرێکی میکیاڤیلیانەی لە خۆ گرتووە "ئەگەر میرێك ترسی لە دەوروبەری هەبوو چاکتر وایە زوو لەناویان ببات". هەستکردن بەنرخی مرۆڤایەتی نامێنێت. هەستکردن بەبێ مانایی بوونو ترس هانی ماکبیسی‌دا کە بەتاوان کردن رووبەڕووی ترسەکە بێتەوە بۆ ئەوەی بوونی خۆی بسەپێنێ. شەڕ بەرەو شەڕ دەچێتو رابردووش ناسڕێتەوەو تاوان خەست تر دەبێتەوەو ماکبیسیش ئەبێتە نیرۆن کە ئەیەوێت رۆما بسوتێنێتو گۆرانی بڵێت تا ترس لە خۆی دوور بخاتەوەو ئەو راستییە بسەلمێنێ کە ئەو هەیەو زیندوە، ئەو کالیگۆلای تازەیە، یان سیزیفەو تاقەتی لەو یارییە چووە کە هەموو جارێ بەردەکە بباتە سەر لوتکەی شاخەکەو بکەوێتە خوارەوە.

www.pertwk.com

ماكبیس تەنها تاوانی نەكرد بۆ ئەوەی ببێتە شا بەڵكو بۆ ئەوەی بوونی خۆی بسەلمێنێ ،لەنێوان ماكبیس كە لە كوشتن دەترساو ماكبیس كە تاوانكار بوو ئەمەی هەڵبژارد، بەڵام ئەو ماكبیسەی كە تاوانی كرد بوو بە ماكبیسێكی تازە ، لەمەوە ئەوە فێر بوو كە مرۆڤ تەنها ناكوژرێت، بەڵكو ئەبێ فێری كوشتنیش بێت. ماكبیس هەموو هوشیاری بەبێ مانایی دەخاتەكار بۆ پیسكردنی ئوسكوتلەندا بەخراپە كردن، بەڵام هۆشیاری كاتێك پێدەگات كەبۆی دەردەكەوێ ئەوەی خەوی پێوە دەبینێت كە بیسەپێنێ پێچەوانەی ئەوەیە كە پێی گەیشتوەو ئەمەش لوتكەی ناخۆشییە.. شێوەی ماكبیس لەو شێوانەیە كە زیاتر ناشرین دەبوو هەتا بەپلەی دەسەڵاتدارێتیو هێزدا بەرز بوایەتەوەو دواجار پەنگخواردنەوەو ململانێی خێرو شەڕ لەناو قووڵایی دەروونیدا ئەگوازرێتەوە بۆ پانتایی وڵات.

حەزكردن بەتاوان لەلای ماكبیس زیاتر شاراوەتەوەو لە مێشكی ناوەكیدا كۆبۆتەوە ئەوەتا دەڵێ:- "ئەی ئەستێرەكان تروسكاییەكانتان بشارنەوە.. مەهێڵن روناكی خواستە رەشە قوڵەكانم ببینێ.." ماكبیس لە كۆتایدا دان بەتاوانەكانی دەنێ ئەو دەمەی دەڵێ: "ئایا هەموو دەریاكانی نیبتون دەتوانێ ئەم دەستانە بشواو پاكی بكاتەوە لە خوێن؟" كەپێدەچێ بە پێچەوانەوە دەریاكان خەڵتانی خوێن بكاتو یەكپارچە بیانكاتە رەنگی سوور..

گرنگی ئەم تێكستە لەچیدایە؟؟

گرنگی ئەم شانۆنامەیەی شكسپیر لەوەدایە كە نزیكەی چوار سەد ساڵێك لەمەوبەر نوسراوە، بەڵام تا رۆژی ئیمڕۆش مرۆڤی وەك ئەوانەی ناو ئەم

شانۆنامەیە لەزۆر كۆمەڵگەی جیهانیدا دەبینرێن، ئەوەش لەبەرئەوەیە كە سایكۆلۆجیەتی مرۆڤی عەسكەری، بەزۆری ڕوو لە زوڵمو خوێنڕشتنو خۆسەپاندنو یاسا شكێنیو پیلانگێڕییە. جا هەر كاتێك ئەو مرۆڤانە هاتنە سەر تەختی دەسەڵات با جاران مرۆڤی وڵاتپارێزو دڵسۆزو نیشتمانپەروەریش بووبن دەبنە مرۆڤی دیكتاتۆرو خوێنڕێژو دزو تالانچیو وڵات تێكوپێك دەدەنو هەرچی خراپە هەیە لە دژی گەلو نەتەوەكەیان دەیكەن چونكە ئەو جۆرە مرۆڤە (ماكبیس)یانە مرۆڤی ناشارستانیو بەرژەندیخوازنو ئەوەندەی بڕوایان بەزەبری شمشێر هەیە سەد یەكی ئەوە بڕوایان بەتوانای ئەقڵو مێشك نییە.

سەرنج:

ئەم وتارە خوێندنەوەیەكە بۆ كتێبی (ماكبێـث) نووسینی (ولیام شەكسپیر)
وەرگێڕانی/ ئازاد حەمە شەریف/ هەولێر – 2000.

www.pertwk.com

گرۆتۆڤسکی ..
لەیادی کۆچکردنیدا

www.pertwk.com

گرۆتۆڤسكی ..
لەیادی كۆچكردنیدا

گرۆتۆڤسكی دیاردەیەكی دانسقەوجیاوازە لە شانۆی هاوچەرخدا ، شایستەی پشكنینی قوڵ و خوێندنەوەی لەسەرخۆو بینینێكی زیرەكانەیە .گرۆتۆڤسكی ساڵی 1933لەپۆڵەندا لەدایك بووە و نواندن ودەرهێنانی تێدا خوێندو چەندین شانۆگەری دەرهێناوە لەوانە : كورسیەكان ، خاڵەڤانیا ، دكتۆر فاوست ، مێرولەی سپی ، وچەندینی تر.

دەرهێنەری ئیتاڵی یۆجینۆباربا دەڵێت :" ئەگەر كەسێك هەبێت بەمامۆستای خۆمی بزانم ،ئەوا ئەو كەسە گرۆتۆڤسكی دەبێت ،ئەو منی گەیاندە ئەم پیشەیە ، ڕێزێكی زۆر دادەنێم بۆ ئەو كارانەی كە دەیكات ، بیرۆكە سەرەكیەكانی و شێوازی كاركردنی و هۆشیاری پیشەییانەی لەلام تەحەدایەكی بەردەوام دەنوێنێت" لەو بڕوایەدام زۆر ئاستەمە بەبێ بینینی ئەزمونە پراكتیكیەكانی لەسەر ئاستی ڕاهێنانە قورسەكانی ڕۆژانەی بۆهونەری نواندن یاخود بەرجەستەكردنی بەشێوەیەكی ئەزمونكارانە باس لەشانۆی گرۆتۆڤسكی بكەین .

گرۆتۆڤسكی لەژیانی هونەری یاخود لەمردنەكەشیدا لەكەسی تر نەدەچوو، دژی باو بوو لە شانۆدا ، شێتگیری رۆژهەلاَت بوو و جەستەو سروتەكانی تیا نیشتەجیَ ببوو ، گەشتی كرد بۆ هند و چین تا لەنزیكەوە ئەفسانەكان ببینێت هەروەها چووە توركیا تاوەكو بەشداری بكات لە سروتەكانی مەولانەیی و سۆفیگەری ببینێت كە پشت بەسەماو جولَەكانی جەستە دەبەستێت (كە بەدەروێشی بەناوبانگە) كە تاك تیایدا بەتەواوی هۆشیاری لەدەست دەدات .

ئەو كاتەی گوێمان لە زاراوەی شانۆی هەژار دەبێت بەخێرایی ناوی گرۆتۆڤسكی دەچێتە هزرمان ، ئەم زاراوەیە بەوەوە پەیوەستكراوە ، زاراوەكەش بەواتای ئەوە نایەت كە شانۆ هەژارەكەی بە مانای تەقلیدی بۆ وشەكە هەژارە ، بەلَكو دەولَەمەندەوپرشنگدارە بە وریایی خستنە سەر گرنگی ئەكتەرو پەیوەندی بەبینەرەوە و جەختكردنی لەسەر تواناییە گوزارشتییەكانی جەستە و دەنگ .

شانۆی هەژاری گرۆتۆڤسكی هەولَدەدات بۆ پیشكەشكردنی ئەكتەر وەك جەستەیەكی بێگەردو داماڵراو لەسەرجەمی وردودرشتییەكانی تری لەشێوەی ئێكسسوارو دیكۆر و كاریگەرییە تەكنەلۆژییەكان و چەندینی تر . شانۆ لەلای گرۆتۆڤسكی هاوشێوەی سروتێكی ئاینیە بەلاَم لەهەمان كاتدا بەرزی دەكاتەوە تاوەكو بگاتە ئاستی پاكژبونەوە . پێداگیری لەسەر ئەوەش دەكردەوە كەژمارەی بینەران چل بۆ پەنجا كەس تێنەپەڕێنێت تاوەكو ئاسانكارییان بۆ بكات بۆ روبەروبوونەوەیان لەگەل ٘بەهێزترین كاریگەری راستەوخۆی جەستەیی كە لە ئەكتەرەكانەوە دەردەپەڕێت .

www.pertwk.com

گرۆتۆڤسکی یەکەمین کەسێك بوو کە بانگەشەی بۆ بەکارهێنانی زاراوەی ئەنترۆپۆلۆژیای شانۆ کرد ، لەرێگەشیەوە دەیویست جەخت بخاتە سەر گەرانەوە بۆ رەگە ئاینی و میللیەکان و دەرکەوتە شانۆییەکان لەرۆشنبیرییە جیاوازەکاندا . هەرئەمەش بوو کە لەدواتردا و بەهەوڵی دەرهێنەری ئیتاڵی یۆجینۆباربا گەشەی سەند . گرۆتۆڤسکی کاریگەر بووە بە شانۆی ئەنتۆنین ئارتۆ و شێوازەکەی و لە لابۆرە ئەزمونکارییەکەیدا کە بەشێوەیەکی راستەوخۆ پشتی بە تەکنیکی جەستەی ئەکتەر دەبەست گەشەی پێدا . گرۆتۆڤسکی هەروەکو ئارتۆ بڕوای بەوە هەبوو کەشانۆ هێزێکی میتافیزیکیەو لەوکاتانەدا دەتوانرێت بڕوابوون و قایل بوونی بینەر بەدەست بهێنێت کە بەوپەری راستگۆییەوە هەستێت بەو شتانەی کە گۆرانکاری یاخود وەرچەرخان دروست بکات لەژیانی هەریەك لە ئەکتەر و بینەرەکانی .

گرۆتۆڤسکی داوای لەتیپە شانۆییەکەی دەکرد کە بەوپەڕی دڵسۆزییەوە خۆیان تەرخان بکەن بەو شێوەیەی کە ئارتۆ بانگەشەی بۆ دەکرد کەئەویش رۆچونی راستەقینەیە لە شانۆدا بەو پێیەی کە سروتێکی پیرۆز و بەرجەستەکردنێکی ئاینییە ، وەکو ئارتۆش گرۆتۆڤسکی راهاتبوولەسەر بەکارهێنانی بالآبوون ولەجەستەی مرۆڤدا ئاستی هەرە باڵای لە گوزارشتکردن هەڵێنجا . هەروەك مارتن ئایسلن لەکتێبەکەیدا لەبارەی ئەنتۆنین ئارتۆ ئاماژەی بۆ دەکات .

حەزێکی زۆرم هەبوو کە بچمە لای گرۆتۆڤسکی و زانیارییەکانم زیادبکەم و لە لابۆرە شانۆییەکەیدا بخوێنم و لە نزیکەوە چۆنیەتی مامەڵەکردنی لەگەڵ جەستەدا ببینم ، بەو پێیەی کە زمانی جەستە زمانێکی جیهانییە بۆ سەرجەمی گەلانی دونیا .

دەرهێنەری گەورەی جیهانی پیتەربرۆك دەڵێت :" ئەگەر خولیای زانینی ئەو شتانەی كە گرۆتۆڤسكی پێی گەیشتووە ئەوا بچۆ بۆ پۆڵەندا ، یاخود وەك ئێمە بكە ، گرۆتۆڤسكی بێنە لات " چۆن دەتوانی ئەمە بكەیت و ئەزمونەكانی نەبینی ، تۆ لەوڵاتێكدا دەژیت كەلەهەر چوارلاوە وەك باستیل ئابلۆقەدراویت و ناتوانیت تێكی بشكێنیت (مەبەست قۆناغی پێشوی فەرمانڕەوایەتی عێراقە) جگە لە كتێبە بێنازكەوتووەكەی

(شانۆی هەژار) هیچی ترمان بەدەست نەگەیشتووە كە(یۆجینۆباربا*) نوسییەوەو بڵاویكردەوە . ئەو مرد و باربای هاوڕێی مایەوە لەژیاندا ،بەڵام ئەگەر من نەمتوانیبێت بچم بۆ پۆڵەنداو گرۆتۆڤسكی بێنمە لام ئەوا لەڕێی یۆجینۆبارباوەگێرامەوە!! ئەوەش لەزستانی ساڵی 2005بوو ئەو كاتەی كە سەرنجی لابۆرێكی شانۆیم دەدا كەشانۆی ئۆدن لە دانیمارك و یۆجینۆباربای دەرهێنەر بەرێوەی دەبرد . پێش ئەوەی دەست بكەین بە راهێنان لەسەرمان پێویست بوو بە كادری خوێندنەكەو بیناكە ئاشنا بین ، لەسەر رووكاری یەكێك لەدەرگاكان (ژورەكەی گرۆتۆڤسكی)م خوێندەوە كەژورێكی بچوك و هەژار بوو وەك شانۆكەی و پەنجەرەیەكی تیادا بوو كەلێوەی دونیات بەدیدەكرد ،بۆنی عەترەكەیم كرد و وێنەكەیم بە دیوارەكەوە بینی كەوەك قەشەیەك وابوو كە لە دێرەكەیدا سەرقاڵی خواپەرستییە . وام هەستكرد كە لە ژورە بچوكەكەیەوە سەرئەكێشێت و بەرەو رووی ئێمە دێت و لێرەو لەوێ ئاماژە بۆ ئێمەی شانۆكار دەكات. بۆ رۆژی دواتر لەسەر كاسێتی ڤیدیۆ راهێنانەكانیم بینی لەگەڵ یەكەمین ئەكتەری كەناوی (ریزارد سیسلاك) بوو كەرۆڵی پاڵەوانی شانۆگەری (شازادەپێست)ی بەرجەستەدەكرد، زۆر خۆشحاڵ بووم چونكە بۆ

www.pertwk.com

یەکەمین جار بوو لە نزیکەوە راهێنانەکانی ببینم ، کە پڕاو پڕبوون لە توانایی لەرادەبەدەرو بالاّ لە ئەدا و راهێنان و جلّەوگیرکردنی سەرجەمی موفرەداتەکانی جەستەو کۆدەکانی،راهێنانەکان زۆر قورس بوون و زۆر جار ئەکتەری دەگەیاندە ئاستی لەهۆش خۆچوون . بەلاّم لەهەمان کاتدا ئەم راهێنانانە سروتێکی خۆپاکژبوونەوەی رۆح و جەستە بوو پێکەوە. ئەو دەمەی سەیری راهێنانەکانیم دەکرد ئەو شتانەم دەهاتەوە یاد کەلەکتێبەکەیدا (شانۆی هەژار) لەبارەی (ئەکتەری پیرۆز–موقەدەس–) خوێندبوومەوە کە چۆن بانگەشەی داماڵین و روتکردنەوەی ئەکتەری دەکرد لەهەموو شتێك لە ئینسانەتی خۆی نەبێت ، لەگەڵ داهێنانی شێوازە تازەکان بۆ ئەدای ئەکتەر بە جەخت کردنە سەر شکاندنی بەربەستەکانی نێوان ئەکتەر و بینەرو لکاندنی ئەکتەر بە بینەرەوە تا ئەو ئاستەی کە لەکاتی بەرهەمە شانۆییەکەدا بۆنی جەستەی بکات . هەروەك چۆن رۆڵی نەریتیانەی بینەری گۆڕی لە وەرگرێکی سلبییەوە بۆ هاوبەشێکی کارا .

هەروەك پیتەربرۆك لەبارەی گرۆتۆڤسکییەوە دەڵێت :" بەو پێیەی من دەیزانم هیچ کەسێك لەوەو پێش لە ستانسلاڤسکییەوە بەهێندەی گرۆتۆڤسکی بەو شێوە گشتگیر و قوڵە بە پشکنین بە سروشت و دەرکەوتەو واتاکان و سروشت و زانستە پراکتیکیە فکرییەکان و جەستەیی و سۆزدارییەکانی نواندن هەڵنەساوە" .

لە 14ی کانونی دووەمی ساڵی 1999رۆژنامەو هۆکارەکانی راگەیاندن لە سەرتاسەری دونیا هەواڵی کۆچی دوایی مامۆستا و نوسەر و دەرهێنەری شانۆی پۆڵەندی (یەرزی گرۆتۆڤسکی) یان بڵاوکردەوە کەلەشاری بۆنتدیرا ی ئیتاڵیا کۆچی دوایی کرد و لە شاری ئۆرانا تشالا لە هیند نێژرا تاوەکو

بەهێمنی ودڵنیایی لەسەر وەسیێتی خۆی لەژێر خاك و ئەفسونی رۆژهەڵات سەربنێتەوە، لەسەر رووكاری مەزارەكەشی دایەلۆكێك لە شانۆگەری (ئەكرۆبۆلوس) نوسرا، كەدەڵێت:"دوای ئێمە پاشماوەی پۆڵاو قاقای گاڵتەئامێز لە چەند نەوەیەكی كەرەوە دەمێنێتەوە " بەجێیهێشتین و لەدوای خۆی شانۆیەكی هەژار و رۆحێكی دەوڵەمەندی بۆ بەجێهێشتین .

پەراوێز:

***یۆجینۆ باربا یەكێكە لە قوتابیە گرنگەكانی گرۆتۆڤسكی و لەناوەڕاستی شەستەكانی سەدەی بیستەوە هەوڵی بۆ رێچكەیەكی تایبەتی لە شانۆدا داوە، وەكو هونەرمەندێكی ئیتالیش لە دانیمارك داهێنەری شانۆ بەناوبانگەكەی (شانۆی ئۆدین) ە و لە هەشتاكانیشەوە داهێنەری تێزە ئەلتەرناتیڤەكەی شانۆی هاوچەرخە لەژێرناوی میتۆدی (شانۆی ئەنترۆپۆلۆژی)كە تائێستاش جێگەی سەرنج و گفتوگۆی پراكتیككاران و بیریارانی شانۆی هاوچەرخە لەسەر ئاستی جیهان (و/ك).**

تێبینی :

" ئەم بابەتە لەلایەن (صالح حسن فارس) نوسراوە كەیەكێك بووە لەو چەند كەسەی كە لە خولێكی لابۆری شانۆی (ئۆدین)ی دەرهێنەری ئیتاڵی

www.pertwk.com

بەناوبانگ یۆجینۆباربا لەبارەی ئەزمونەپراکتیکیەکانی گرۆتۆڤسکی بەشداری کردووە و لەسایتی (ئیلاف) بڵاوی کردۆتەو ە .

دەمامك...

جوانكاریە یان شێواندن؟!

www.pertwk.com

دەمامك... جوانكاریە یان شێواندن؟!

دەمامك لە كرۆكیدا بریتییە لەڕوخسار، مێژووی ئەم ڕوخسارە بەدرێژایی شارستانێتی مرۆڤایەتی درێژە، سەرجەم نەتەوە سەرەتاییەكان دەمامكیان لەسرووتەكانیاندا بەكارهێناوە، هەروەك چۆن دەمامك لەشارستانێتیە جیاوازو ڕۆشنبیرییە مرۆڤایەتییەكاندا ڕۆڵی جیاجیای بینیوە، بۆ نموونە :ـ" لەمیسری كۆندا دەمامك لە جەژنەكانی مردنی هەتاهەتایی نەمردا هەبووە ، بەشێكی دانەبڕاو بووە لە بونیادی تراژیدیای گریكی، هەروەها ڕۆڵێكی بنەڕەتی لەشانۆ نهێنیەكانی سەدەی ناوەراست وفێستیڤاڵە ڕەنگاوڕەنگەكانی ڤینیسیادا بینیوە".

دەمامك بەم چەمكە زۆر لایەنی جۆربەجۆرو لەیەكجیای لەلایەنەكانی ژیان نواندووە وەك:ـ ئایین، شانۆ، گەمە،... بۆیە دەمامك بەم مانایە بریتی‌یە لە نێوەندی نزیك بوونەوە لەنەمری و ئەبەدیەت.

لە شوێنێكی دیدا دەمامك ڕوخسار دادەپۆشێت لە پێناوی كردنی گەمەیەك لە خزمەت خودی گەمەكە خۆیدا، كە ئامانج لێی هەندێ كات دروستكردنی ڕەوشێكی لە پڕتاوە لەلای وەرگرو هەندێ جاری دیكە بۆ خستنە پێكەنینی بووە . ئەوكات بەكارهێنانی دەمامك دەیخستینە ناوكەشێكی دوودڵی و مەتەڵ ئامێزەوە، كەتیایدا لۆژیكی سیستمی ژیانی ڕۆژانەی هەڵدەتەكاند... هەرهەمان كرۆك واتە خودی مرۆڤ، خاوەنی دوو ڕووخساری پێكەوە نووساوە، هەریەكێكیان بابەتێكە لەسەروی ئەوی

www.pertwk.com

دیدا، جمکە ڕووخسارە، کەنوێنەرایەتی یەکەمی خۆی لەدەست دەدات تا نوێنەرایەتیەکی دی وەدەست بخات .

جاك بریفرت دەربارەی دەمامك دەڵێ: کە ڕوخسار دادەپۆشێت و ڕێگە بەچاو دەدات چاودێری بۆچوون "ئەو بۆچوونەی کەئەم دەمامکە هەڵی گرتووە" بکات وتێبینی بکات.

ئێمە بەم لۆژیکە ئەگەینە مانای دەمامك، چونکە دەمامك خاوەن دوو تایبەتمەندییە، پتەوی و داڕژان ، لەگەڵ ئەوەی کە دووئەرکی دووفاقی هەیە یەکەمیان: بریتییە لە سڕینەوەو گوێزانەوە لەکاتی پۆشینی دەمامکدا ڕوخسارە دارژاوەکە وون دەبێت، و دووەمیان: بریتی‌یە لە ئەرکێکی سرۆشی گریمانی ، لەو بۆچوونە پێکهاتووەوە سەرچاوە دەگرێ کە پۆشینی دەمامك دەیبەخشێت .

بەکارهێنانە جیاوازەکانی دەمامك لە شانۆو ئاهەنگە کەرنەڤاڵی و سرووتە میللییەکاندا، لەناواخنی داو بەپێی پلەی جیاواز خاسیەتێکی زانراو هەڵدەگرێت لەو سیفاتانەوە سەرچاوە دەگرێ کە ڕەوشی "گەشکە" و سەرمەستی پێی ناسراوە، کە لە دووتوێی کەلەپووری خێڵە سەرەتاییەکاندا پێکهاتوون.

چونکە زۆربەی کات شتێکی لە شێوەی ئەو ڕەوشە پێکدێت کە مرۆڤ بێهودانەو بێ گوێ پێدان لەگەڵ شەیتانەکاندا دەست تێکەڵ دەکات .

بەڵام هەروەك (کایلویو) دەڵێ: ئەو کاتەی مرۆڤ دەمامك دەپۆشێت بۆ گەمەکردن بە شەیتانەکانی، پێدەچێت لەو کاتەدا خودی خۆی ئەوشەیتانە بێت.

مرۆڤێکی دی

(پێکهاتەکان)ی زمانی شانۆ لەسەرەتای دروست بوونیەوە، لەژێر دووباڵی هاوتەریبدا خۆیان حەشارداوە بۆ تێنوێتی مرۆڤ، یان بۆ پێکهێنانەوەی

بونیادی واقعی ژیانی، یاخود بۆ پێکەوە ژیانی جارێکی تروتر،لە ڕێگەی بەرجەستەکردنی ئەکتەر بۆ ئەم واقعە لە فۆرم وکەسایەتیە نوێیەکاندا.

ئارەزوومەندی بۆ ئەوەی مرۆڤ بەدەرلەوەی کەهەیە مرۆڤێکی تر بێت، خۆی لەخۆیدا ئارەزوویەکی زگماکە لەناواخنی سروشتی مرۆڤایەتیدایە، هەمومان دەمانەوێ ئەوی دی بین، جیاواز لەوەی کەلەواقیعدا هەین . ئەمانەێ زیاتر باش و ئازاو جوان بین، ولە گەشتەکەی سەروو زەوی دا لەگەڵماندابێت .

ئەو ئەندێشە و تامەزرۆییە بۆ ئەو گۆڕان و وەرچەرخانە لەوەی کە ئەوانی دی بین، و هەندێ جار ئەم هەستە بێ ئەوەی درك بەبوونی بکەین لەگەڵماندایە، ئەم گۆڕان و وەرچەرخانە دەمامك ڕێگە دەدات تاوەکو جێبەجێی بکەین، دەمامك لەگەڵ بوونماندا بوونی هەبووە، واتە هەرلەکاتی سەرەتای خەلیقەوە.

دەمامك لە شانۆی گریکیدا شتێکی جیاواز نەبووە لە خودی خۆیدا، بەڵکو نوێنەرایەتی لەتەنها تەرزێکی ئەکتەر دەکرد بۆ کۆمەڵێکی دیاریکراو لە کەسێتی .

هەروەها مێژوونوسی یۆنانی (بولوکاسی)لە شاری نانکراتیس، بە نموونە باس لە نزیکەی 76دەمامك دەکات ، لە نێوانیاندا 28دەمامکی تراژیدی و خەمۆکی ، و 44 دەمامکی کۆمیدی و 4 دەمامکی ساتێریانەی بەزمەسات ... دەمامکە تراژیدیەکان سیمبولی خواوەندە کۆنەکانی گریك و پاڵەوانەکان و گیاندارە دڕندەکان بووە، بەڵام دەمامکە کۆمیدیەکان بەپێی تەمەن و ڕەگەز و پلەی کۆمەڵایەتی و پیشەیان گۆڕاوە، سەبارەت بە دەمامکە ساتێریەکانیش ئەوا بەپێی تەمەنەکان دەرکەوتووە.

www.pertwk.com

کەواتە (دەمامك) بەتەنها بریتی نەبووە لە سیمبولێك بۆ گۆڕانی شانۆیی ، یاخود نواندنی ئەکتەرێك بۆ کەسێتیەك .. بۆنمونە :" لە شانۆی چینیدا دەمامك بریتی بووە لە نیشاندانی تەرزەکانی هەست و سۆزە مرۆڤایەتی و نامرۆڤایەتییە جیاوازەکان.

سەرەڕای ئەوەی شانۆی ئەوروپی لەو کەلەپورە هونەری یە دەوڵەمەندە بە دەمامك پێکهات و گەشەی کرد. بەڵام کەمتر دەمامکی تیادا بەکاردەهێنریٚ، بەشێوەیەك بەتەنها ماکیاژی تەواوەتی بۆ هەموو کەسێتیەك جێگەی دەمامکی گرتۆتەوە، ئەگەر بێتو گریمانی ئەوە بکەین کەئەم جۆرە دەمامکە ماکیاژی یە لەشانۆی ئەوروپی هاوچەرخدا نەدینینەوە ئەو کات ئەوە دەگەیەنێت کە ئێمە ئەکتەرەکە وادەبینین دەمامکێکی دی بەکاردەهێنێت دەمامکێکی تایبەت بە خۆی، ئەوەش بەرجەستەکردنی ئەکتەرەکەیە بۆ خودی خۆی، وگوێڕایەڵییە بۆ ئەو کەسێتیەی کەبەنواندنی هەڵدەستێت.

بەپێی ئەم چەمکە دەمامك وەك ماددەیەکی کردەیی نەمایەوە، بەڵکو گۆڕرا بۆ مانایەکی هونەری پەیوەست بە رۆحی ئەکتەرو جەستەیەوە .

هەروەها دەمامك لە نمایشی تیپە شانۆیی یە هاوچەرخەکاندا ڕۆڵێکی تایبەتمەند و گرنگ دەگێڕێت ، وەك تیپی شانۆی نان و بووکەشووشەی ئەمریکی و تیپی شانۆی جروتوسکای پۆڵەندی و چەندینی تر...

بەشێوەیەك ئەم تیپانە بەتەنها دەمامك بەکارناهێنن، بەڵکو سەرەڕای ئەوە چەندین جۆرو قەبارەی جیاوازی بووکەڵە بەکاردەهێنن کە ڕۆڵیکی سەرەکی لە نمایشەکەدا دەگێڕێت.

گەڕان بە شوێن ڕاستی دا

شانۆ لەکاتی سەرەتای دۆزینەوەیەوە، لە دەوروبەری مرۆڤدا هەوڵی گەران دەدات بە شوێن ڕاستیدا, ئەو ڕاستیەی کەلەکاتێکدا دێت مرۆڤ دەمامکی جیاواز دەبەستێت لەسەر ڕوخساری یاخود لێی دەکاتەوە، لەدەوروبەری مرۆڤ بەپێی ئەوەی کە بوونێکە خودی لە نێوان ڕاستی ودەمامکدا دەشارێتەوە ,لەنێوان ژیانی (یۆتۆبیایی ، نمونەگەرایی، وواقعی بێزراوی ڕۆژانەی) .

"شکسپیر" لەسەر زمانی یەکێك لە پاڵەوانەکانی لەشانۆیی (چۆنتان پێ خۆشە) دەڵێ: "جیهان بریتی یە لەشانۆ، ئەکتەرەکان تیایدا خەڵکانێکن یەك لە دوای یەك دێن، و بەدوای یەکیشدا وون دەبن، هەر ئەکتەرێك لەوانەی لەسەر تەختەی شانۆن یەك ڕۆڵ نابینن ". بۆیە دەمامك مرۆڤ دەوڵەمەند ناکات یاخود بەتەنها دەروازەکانی دنیاو جیهانی فراوان ناکات، بەڵکو لەهەمان کاتدا ڕۆحی تێکدەشکێنێت و کەسێتی دەشێوێنێت ...

مرۆڤ لووش دەدات، وئەو ململانێیە وەك تەنها ڕاستیەك بۆ بوونمان دەمێنێتەوە، ئەویش ململانێی نێوان مرۆڤ و دەمامکەکەیەتی، بەمانا

(ناڕاستەقینەکەی)بریتیە لە ململانێی قەدەری مرۆڤایەتی، ئەگەر نیازمان بوو لەو جیهانەی کەدەورەی داوین بژین، پێویستە لەسەرمان کەکەسایەتیەکی دی بین، بەلاٌم گەر بووینە ئەو کەسایەتیانەی دی ... ئەوا لەو کاتەدا لەخود و بێگەردیمان دادەماڵدرێین .

ئایا ئەمە ئەو تراژیدیایە نییە کەلەم چەرخەدا تیایدا دەژین؟!...

www.pertwk.com

سەرچاوە:

گۆڤاری الكويت –ژمارە 94 – **ی ساڵی** 1990 .

www.pertwk.com

شانۆی گریك..
ڕەگێکی دینی و ڕوخسارێکی ئاهەنگسازی

www.pertwk.com

شانۆی گریك..
رەگێکی دینی و روخسارێکی ئاهەنگسازی

ئەوەی یەکەمجار بەبیری مرۆڤدا دێت لەو دەمەی کە باس لە شانۆو شانۆگەری و هونەری شانۆ دەکرێ، ئەو شوێنەیە کە تێیدا شانۆگەرییەکان نمایش دەکرێن..

ئەمەش شتێکی واقیعی و لۆژیکی و راستە، چونکە شانۆگەرییەکان لە بنەڕەتدا دەنووسرێن تا لە شوێنێکدا نمایش بکرێن، نەك بۆ خوێندنەوەو چاوپێداخشاندن. ئەمەش ئەوە دەگەیەنیٚ کە شوێنی نمایشی شانۆیی کاریگەرییەکی گەورەی لەسەر سروشتییەتی نووسینی شانۆیی هەیە.

شانۆش لە زەینی خەڵکدا بە وێنە باوەکەی پەیوەست دەکریٚ کەلە وەسف و پێناسەدا دەوڵەمەندەو بەو وتەیەش کۆتایی دێت کە شوێنیکی داخراوەو دابەش دەکریٚ بۆ دوو بەش: بەشێکیان بۆ بینەران کە چەندین کورسی ریزکراوی تێدایە.. بەشێکیان بۆ ئەکتەرەکان کە بریتییە لە ژوورێکی "سیٚ" دیواری و پەردەی پێشەوەش جێی دیواری "چوارەم" دەگرێتەوەو ئەو کاتەی کە لادەبرێت نواندن لەناو ژوورەکەدا دەست پێدەکات کە راستەوخۆ بەرامبەر بینەرانە، بەڵام ئایا ئەمە بە تەنیا شێوەی شانۆیە؟! یان ئەمە ئەو شێوەیەیە کە

www.pertwk.com

شانۆی " سۆفۆكلیس "(1) لە چەرخی "4"ی پێش زایین لە وڵاتی گریك لەسەری بووە؟!

شانۆی گریك لە رووبەرو فراوانییەكەیدا شێوەی یاریگایەكی تۆپی پێی ئەم چەرخە تازەمان بووە بەجۆرێك جێی "17" هەزار یاخود "20" هەزار بینەر دەبووەوە.. لە شێوەی بازنەییدا بوو كە لە خوارەوە بۆ سەرەوە بەرز دەبووە و بەچەندین پلیكانە پڕكرابوەوە، ئەم پیلكانانەش دەگەیشت بە بازنەیەك كە فراوانییەكەی "60" پێ دەبوو و ناونرا "ئۆركێسترا" و تێیدا "كۆرس" دەوەستا تا سەما بكات و سروود بچڕێ و گفتوگۆ لەگەڵ ئەكتەردا بكات.. لە پاشان وشەی " ئۆركێسترا" لە چەرخی تازەدا بە مۆسیقاژەنەكان دەوترا، لە كاتێكدا لەسەردەمی گریكدا بە مانای شوینەكە دەهات. لە نێوەندی ئۆركێستراشدا پەیكەرێكی بەردین بنیات نرابوو كەبریتی بوو لەو پەرستگایەی كە تێیدا قوربانی بۆ "دیۆنیزیۆس" (2) دەبەخشرا، ئەم شوێنەش بە "سمیلی" ناوزەد كرا.. بوونی ئەم پەیكەرە بەرینەش نیشانەی پێشكەوتنی هونەری شانۆیە لەلای گریكەكان لەبارەی بەجێهێنانی ئەركە ئایینییە كۆنەكەیان، كە قوربانیدان و سازدانی سرووتی تایبەت بۆ دیۆنیزیۆسی خوداوەندی لەخۆدەگرت(3).

راستەوخۆش لە پشت ئۆركێسترا تەختەی نواندن هەبوو كە بە پلەیەك یان دوو پلە بەرزتر بوو لە ئۆركێسترا، لەسەر ئەم تەختەیەش ئەكتەرەكان دەوەستان و نواندن دەست پێدەكرا، بەڵام لە زۆر كاتدا ئەكتەرەكان دادەبەزینە ناو ئۆركێسترا، هەروەك چۆن تاكەكانی كۆرس سەردەكەوتنە سەر "تەختەی نواندن" ،لە پشت تەختەی نواندنیش بینایەكی بەرز هەبوو كە لە شێوەی قەسرێك یان پەرستگایەك بوو، ئەم بینایەش بە "سكاینا" ناو دەبرا، ئەمەش

خەلفیەتی نمایشی شانۆیی پێکدەهێنا وسێ دەروازەشی تێدا بوو، دەروازەیەکی گەورە لە نێوەندیدا کە لێوەی پادشا و کەسایەتییە سەرەکییەکان دەچوونە دەرەوە.. لە هەردوو لاکانیشەوە دوو دەرگای بچووک هەبوو کە لێوەی خزمەتکار و کەسایەتییە ناوەندییەکان دەچوونە دەرەوە، لەسەر ئەم دەرگایانەش چەردە هەڵواسرا بوو کە تێیدا وێنەی وا نەخشێنرابوو کە گونجاو بێت لەگەڵ دیمەنی شانۆییەکەو شوێنی ڕوودانی کردارەکەی دەستنیشان دەکردو لەو جۆرە پەردانەش بوو کە لەسەرەوە بۆ خوارەوە دادەبەزی.. لەبەرامبەر ئەو بینایەش کۆمەڵێك "پایە" هەبوو کە لەسەریان سەکۆیەك هەبوو دەیگەیاندنە بیناکە بەمەش پایەکان دیمەنێکی جوانیان پێکدەهێناو ناویان لێ دەنرا"برۆسینیۆم".

پێویستیشە تێبینی ئەوە بکرێ کە پلیکانەی بینەران لەلاکانییەوە نەدەگەیشتە بینای دیمەنەکان، بە جۆرێك لەلاکانی پلیکانەکانەوە دوو ڕێڕەو هەبوو و جیای دەکردنەوە لە بینای دیمەنەکان، لەم دوو ڕێڕەوەشەوە گالیسکەی سەرۆکەکان و کۆمەڵەی سەربازە هاتووەکانی نێو جەنگ دەهاتنە ناو شانۆوە.. هەروەك چۆن کۆرسیش لە یەکێك لەم ڕێڕەوانەوە دەهاتە نێو ئۆرکێستراو لەوی تریانەوە دەچووە دەرەوە..

لەسەرەتادا بینای دەیمەنەکان تەختە بوو، بەڵام لە چەرخی "4"ی پێش زایینداا بووە بینای بەردین، لە چەرخی "5"ی پێش زاینیش بۆ لاکانی بیناکە دوو ژوور دانرا کە پێی دەوترا"باراسینیا" و لەسەر ڕووکەشی خواوەند دەوەستا، کە بەهۆی ئامێرێکەوە دادەبەزییە ناو تەختەی نواندن، تا هاتنی

www.pertwk.com

ببێتە یارمەتیدەرێك بۆ چارەسەرکردنی گرێی شانۆییەکە، ئەم چارەسەرەش بەلاواز لەقەڵەم دەدرا، هەربۆیە تەنیا لە هەندێ حاڵەتی کەمدا پەنای بۆ دەبرا.. هەروەك چۆن ئەم ئامێرە بۆ بەرزکردنەوەی هەندێ کەسایەتی بەکاردەهێنرا، نموونەی ئەمەش بەرزکردنەوەی کەسایەتی "میدیا" یە لە کۆتایی شانۆیی "میدیا"ی یۆرپیدس.(4)

نمایشی شانۆیی لای گریك بە رێکخستن و دیسپلینێکی ورد جیا دەکرێتەوە، بەڵام ئەکتەری لاواز زۆرجار ڕووبەڕووی فیکە دەبووەوە زۆر جاریش داری تێ دەگیرا و هەندێ جاریش بینەران پەنایان بۆئەوە دەبرد کە بە نەعلەکانیان دەیان کێشا بە پیلکانەکاندا ئەمە لە کاتێك ئەگەر نواندنەکەیان بەدڵ نەبوایە.. زۆرجاریش ئەکتەری لاواز ناچار دەبوو لە شانۆ بچێتە دەرەوە. هەروەها لەبەردەم ئەکتەردا کۆمەڵێك بەربەستی تر هەیە کە پێویستە بیبڕێت، لەوانەش قەبارەی بە بەراورد لەگەڵ قەبارەو فراوانیی شانۆکە.. هەر بۆیە بەرگی ئەکتەر زۆر درێژ وفراوان وقەبە بوو.. تا قەبارەی بەگەورە دەرکەوێت لە چاو ئەوەی کە لە واقیعدا هەیە.. لەگەڵ ئەوەشدا قەبارەی گونجاوبێت بۆئەو ڕۆڵەی کە دەیبینێ.. هەروەها پێڵاوی تەختەی بەرزی لەپێ دەکرد تا درێژیی خۆی پێ زیاد بکات. سەرەڕای ئەمانەش ئەکتەر دەمامکی (5) دەپۆشی کە ڕوخساری دەموچاوی دەردەخست و نیشانە بوو بۆ ئەو ڕۆڵەی کە ئەکتەرەکە بەرجەستەی دەکرد ..

ئەم دەمامکەش سەرەوەی لە شێوەی درێژ دروست دەکرا، زۆر جاریش ئەو بەشەی دەمامکەکە شێوەی قژ یاخود تاجی دەنواند بە پێی ئەو ڕۆڵەی کە ئەکتەرەکە هەیبوو. بوونی کۆرس لە شانۆی گریکیدا بەڵگەیەکی تری گەشەکردنی شانۆیە لەبارەی پەرستنە دینییە کۆنەکە و کۆرسیش لە هەموو

شانۆگەرییەكدا رۆڵێكی هەبوو كە جیاواز بوو لە رۆڵی لە شانۆگەرییەكی تردا، بەڵام بەشێوەیەكی گشتی بێ لایەن بوو و لە رووداوەكاندا تەدەخولی نەدەكرد.. هەر ئەویش نهێنییەكانی دەزانی و نهێنییەكانیشی دەپاراست و گوزارشتی لە هەستی گشتی دەكرد لە بەرامبەر رووداوەكاندا.. لە زۆربەی بارەكاندا كۆرس ئەو دەمەی لەسەر شانۆ دەردەكەوت، رۆڵی پێشكەشكردنی كەسایەتییەكانی ئەنجامدەدا.. یاخود توانجدان لەبارەی رووداوەكان یاخود پێشەكییەك بۆی ..

زۆر جاریش كۆرس رۆڵی پیرانی دەسەڵاتداری دەبینی .. لە شانۆگەری "خانمەتەروادەییەكان"ی"یۆرپیدس"دا كۆرس رۆڵی خانمە تەروادەییەكانی دەبینی و هەر خۆشی پاڵەوان بوو.

هەروەها دەبێت ئاماژە بەوە بدرێت كە كۆرس بەدرێژایی نمایشی شانۆییەكە ئۆركێسترا بەجێ ناهێڵێ.. ئەمەش یەكێكە لەو فاكتەرانەی كە وای كردووە شانۆی گریك بە یەك شێوە شوێن دیاری بكات و هەردوو یەكەی كات و شوێن پێكبهێنێت.

لە شانۆی گریكیشدا پەیامبەر زۆر بەكاردەهێنرێت، كە هەواڵی جەنگەكان دێنن كە رووداوەكانی لەدووری چاوی بینەران روودەدات بۆ رزگاربوون لە دیمەنی كوشتن(6).. یاخود بەو نامانە دێتە سەر شانۆ كە رێرەوی رووداوەكان دەگۆڕێت.. لەگەڵ ئەمانەشدا نواندن زۆر بە باشی و بەوردی رێكخراوە، بە جۆرێك لەیەك دیمەندا زیاد لە سێ كەسایەتی قسە ناكەن، لەگەڵ ئەوەی زیاد لە سێ كەسایەتی بوونی هەیە لەسەر تەختەی شانۆ.

زۆربەی خەڵكیش دەهاتنە سەیری ئەو نمایشانە" چ هەژار یاخود دەوڵەمەند"، چونكە كرێی چوونە ژوورەوە زۆركەم بوو هەموو كەس توانای

www.pertwk.com

ئەوەی هەبوو بیدات و حکوومەت سەرجەم خەرجییەکانی نمایشەکەی فەراهەم دەکرد هەر لە کرێی دەرهێنەرو راهێنەرو ئەکتەرەکان تا پارەی جلوبەرگ و دەمامکەکان. لەبەر ئەوەی نواندنەکانیش لە رۆژدا دەکرا، ئەوا وەرزی نمایشە شانۆییەکان کە زۆربەی هاوولاتیان بۆی دەهاتن وەرزێکی جەژنی میللی گشتگیر بوو و تیایدا خەڵك لە پشوودابوون تا چێژ لەم هونەرە گەورەو مەزنە وەربگرن.

لە راستیدا شانۆی گریك رووحی گەلی گریك دەنوێنێت.. جگە لە خۆشەویستییان بۆ هونەرو پەیوەست بوونیان بە سیستەم و ژیانیان لە کەشوهەوای کراوەدا لە دەرەوەی ماڵەکانیان.. سەرجەمی ئەمانەش شانۆکەیان جەختی لێدەکاتەوە کە بەفراوانی و سیستەمە وردو نەریتە وەرزییە میللییەکانییەوە جیادەکرێتەوە..

پەراوێزەکان:

(1) سۆفۆکلیس: گەورە نووسەرێکی شانۆیی ولاتی گریکە لە نزیکەی سالی (495 پ. ن) لە شاری (کولوناس) لەدایك بووەو لەو سەردەمانەدا بووە کە ململانێکانی گریك و فارسەکان لە ترۆپکدا بووە، بەلام کاتێك تەمەنی بووە پازدە سالْ، ئەو دەمە ئەسینا سەربەخۆیی خۆی وەرگرتبووەوە، لە تەمەنی (89) سالی و لە سالی (405 پ. ن) کۆچی دوایی کرد.. شانۆگەرییەکانیشی لە جوانیی ژیان و نەرمونیانی و خۆشی ناکۆلێتەوە هێندەی ئەوەی کە پەلکێشی جیهانێکی پڕ لە ئازارمان دەکات، بە نموونە کەسایەتیی "ئەنتیگۆنا"بە بەندکراوی دەمرێت و چاوی ئۆدیب لە توندوتیژیدا هەڵدەکۆلرێت.. هەستکردن بە تراژیدیا رەگێکی قووڵی هەبوو لە دەروونیدا، هەربۆیە هەمیشە دەیوت: "باشتر بوو مرۆڤ لە دایك نەبێت".

سۆفۆکلیس نزیکەی (120)تێکستی شانۆیی نووسیوە، بەلام(7) تێکست بە دەستی ئێمە گەیشتووە، ئەوانیش ئەمانەن: "ئەنتیگۆنا . 441 پ. ز"و "ئۆدیبی پاشا . 431 پ. ز " و " ئەلەکترا .

420 پ. ز" و " تراکینیا . 414 پ. ز " و " فیلوکتیس" و "ئۆدیب له کولونوس . پێشکەش کراوه" و "ئەجاکس"...

(2)یەکێك لەو چیرۆکە بڕواپێکراوانەی کە پشتی پێ دەبەسترێت بۆ دروستبوونی دیۆنیزیۆسی خواوەند ئەو چیرۆکەیە کە باس لە دروست بوونی دیۆنیزیۆس دەکات لە "زەجەریۆس"ە وە واتە "منداڵی شاخاوی".. کە ئەم منداڵە لە"پرسفۆنی " خوشکی زیۆس لە دایك دەبێ کە خۆشەویسترین منداڵەکانی زیۆسە.. ئەم منداڵە لە عەرشی ئۆڵیمپ دا هاوشانی زیۆس دادەنیشێت.. ئەم پلەوپایەیەی دەبێتە مایەی حەسوودیی "هیرا"و هەوڵدان بۆ ئیغراکردنی "تیتانییەکان" بۆ کوشتن و لەناوبردنی، لەو کاتەی زیۆس بەم پیلانە دەزانێت وێنەی دەگۆڕێت بۆ بزنێك ئینجا بۆ گایەك بۆ ئەوەی لەبەرچاوی "تیتانییەکان"ی بشارێتەوە، بەڵام دەتوانن لە وێنەی دووەمدا دەستی بەسەردا بگرن وجەستەی پارچە پارچە دەکەن و لە مەنجەڵێکی قووڵدا دەیکوڵێنن، بەڵام (ئەسینا)ی خواوەند بە فریای دەگات و دڵی دەبات بۆ ئاسمان، ئالەم کاتەدا (زیۆس) دڵی دەبەخشێ بە "سمیلی".. بەم جۆرەش "سمیلی" دەبێتە هەڵگری بەشێك لە منداڵەکەی "زیۆس"و تێیدا گەورە دەبێت و لە دوای لەدایك بوونی دووەمی بە"دیۆنیزیۆس" ناودەبرێت.

3–گریکەکان ساڵی دوو جار لە دوو جەژندا یادی دیۆنیزیۆسی خواوەندیان دەکردەوەو ئاهەنگیان بۆ سازدەکرد، ئەو دوو جەژنەش:

یەکەم : جەژنی دیونیسیا: ئەم جەژنە دەکەوتە وەرزی هاوینەوە. ئەو دەمەی ترێ دەگەیی گریکەکان گەورەو بچووك بۆ ناو باخی ڕەز دەچوون، لەوێ دەکەوتنە ڕنینی ترێ و بەروبوومی ڕەز.. پاشان دەرهێنانی ئاوی ترێکەو دەیانکردە گۆزەو کووپەڵەوەو تا وەرزی زستان سەریان دەنایەوە بۆئەوەی بگۆڕێ بە شەراب و مەی. لەم ئاهەنگ و جەژنەدا بەدەم کارکردنەوە گۆرانیان دەوت و چیرۆکی دیۆنیزیۆسیان دەگێڕایەوەو سوپاس و ستایشیان دەکرد بۆ ئەو بەروبوومە زۆرو نایابە.

دووەم: جەژنی لینایا: ئەم جەژنە دەکەوتە وەرزی زستانەوە... ئەو کاتەی ئاوی ترێی ناو گۆزەو کووپەڵەکان بەهۆی کاریگەری سەرماوە دەبووە شەراب. گریکەکان لە پەرستگەی دیۆنیزیۆس کۆدەبوونەوەو ئەوەندەیان مەی و شەراب دەخواردەوە تا تەواو مەست دەبوون و دەچوونە جیهانی خەون و ئەندێشەوە.. هەر لەم جەژنەشدا قوربانی پێشکەش بە خواوەند دەکرا. لەم جەژنەدا گریکییەکان سەربەستییەکی تەواویان وەردەگرت.. هەڵسوکەوت و جووڵەیان لە ڕەوشت و خوو دەردەچووە دەرەوە. مەبەستی سەرەکیش لەو جەژن و ئاهەنگە ئایینییانە پاکژبوونەوەی دڵ و دەروون بوو لەهەموو گوناه و

www.pertwk.com

خراپەیەك.. مەبەست گەیشتن بوو بە جیهانی خواوەندان تا لەگەڵیان دەست لە گەردنی جیهانی نەمری بکەن.

4–یۆرپیدس: یەکێکە لە مەزنە تراژیدیا نووسەکانی گریك، ساڵی "480 پ. ز " لە شاری "سلامین"لە دایك بووە، بابەتی تراژیدییەکانی باس لەسۆز و خۆشەویستیی مرۆڤ و ئازارو چەرمەسەری هەژاران و لەخۆبایی بوون و فیزلێدانی پاشایان دەکات.. ئافرەت بابەتێکی سەرەکی بووە لەلای و لە زۆربەی شانۆییەکانی باسیان دەکات .. لە هەندێکیاندا هێرش دەباتە سەریان و بە فریودەرو خیانەت کاریان ناو دەبات.. لە هەندێکی تریشیان بە پێچەوانەوە.. یۆرپیدس نزیکەی "92"دەقی تراژیدی نووسیوە، بەڵام "18" دەقیمان بەدەست گەیشتووە، ئەوانیش : "ئیلست، میدیا، ئەندرۆماك، هیپۆلین، ئەلەکترا، رۆڵەکانی هەرقل، هیکوبا، هەرقل، پەناهێندەکان، تەروادییەکان، ئەیۆن، ئەفجینا لەئۆلیس، ئەفجینا لە تۆرس، هیلین، فینیقییەکان، ئۆریست،باخۆسییەکان، سیکلۆب".

ئەم مەزنە نووسەرە ساڵی"406 پ. ز" لە "مەکدۆنیا"سەری نایەوەو کۆچی دوایی کرد.

5–مەبەستگەرێتی لە بەکارهێنانی دەمامك، بریتیە لە وێنەکردنی کەسایەتییە جۆربەجۆرەکان و بەهێزکردنی کاریگەریی شانۆیی .. هەروەها دەمامك لەنێو خێڵە سەرەتاییەکاندا دەبەستراو لە کاتی سەماو لە دیمەنە شانۆییەکاندا بەکاریان دەهێناو هەندێ جار وەك هۆکارێك بۆ شاردنەوە بەکار دەهات لە وێنەی ئاژەڵێکی ناسراو یاخود ڕووحی یەکێك لە پێشینە کۆچکردووەکانی خێڵ، ئەمەش نەریتێك یاخود رەمزێك یان خودی خواوەند بوو...

جێی ئاماژە بۆکردنە کە ئەو ئاژەڵانەی هۆکاربوون بۆ دەرکەوتنی دەمامك بریتی بوون لە: ورچ وگا و هەڵۆ.

6–رۆڵان بارت ئاماژە بەوە دەدات کە گریکەکان حەزیان بە بینینی دیمەنەکانی کوشت و کوشتار نەکردووە، بەڵکو بەباشتریان زانیوە ئەگەر لە شانۆییەکەدا ئەو جۆرە دیمەنانە هەبێت ئەوا بە گێڕانەوە بەرجەستە بکرایە، ئەمەش لە ڕێی پەیامبەرێکەوە یاخود بە گۆڕانی ڕووداوەکانی شانۆییەکە یاخود بە گفتوگۆو گێڕانەوە.

سەرچاوەکان

1. شلدون تشيني . تاريخ المسرح في ثلاثة الاف سنة . ترجمة دريني خشبة، وزارة الثقافة والأرشاد القومي، قاهرة.
2. رولان بارت . مقالات نقدية في المسرح. ت/ د. سهى بشور– ديمشق– 1987.
3. د. ثروت عكاشة . الاغريق بين الاسطورة والابداع.
4. گۆڤاری . الكويت ژماره (80)ی ساڵی (1989).
5. فرانك م. هوايتج . المدخل الى الفنون المسرحية. ترجمة/ كامل يوسف واخرون، القاهرة، دار المعرفة – 1970.

www.pertwk.com

شانۆی (نو)ی ژاپۆنی

باوەڕێکی ئاینی و ئەفراندنێکی هونەری

شانۆی (نو)ی ژاپۆنی،
باوەڕێکی ئاینی و ئەفراندنێکی هونەری

پێش ئەوەی بکەوینە باسی خاسیەت و تایبەتمەندییەکانی شانۆی(نو)ی ژاپۆنییەوە، واباشە کورتەیەك لەشانۆی ژاپۆن و سەرەتاو مێژووی ئەم شانۆیە باس بکەین.

شانۆی هاوچەرخی ژاپۆن لە ئاکامی کاریگەری شانۆی ڕۆژئاواوە لە ساڵی 1868 دا سەری هەڵدا، شانۆی هاوچەرخی ژاپۆن بەجیا لە شانۆی کلاسیکیی باو لەویَ دروست بوو، لە دەوروبەری کۆتایی ئەو ساڵانە کۆمەڵێك داوای سەر لەنویَ چاوخشاندنەوەو لێکۆڵینەوەی بنەڕەتیەکانی شانۆی کلاسیکییان دەکردو کاریگەری لە شانۆی هاوچەرخ و باوەڕی تەواو بە گەڕانەوە بۆ سەرهەڵدانی سەرەتای ئەم شانۆیە.

ئەمەش پێدەچیَ کە پێویستی داواکردنێك بووبێت بۆ دۆزینەوەی شانۆیەکی ژاپۆنی خاوەن خاسیەت و تایبەتمەندی خۆی و دەرخستنی ناسنامەی بۆ بوون.

بۆیە دەکرێت چوار شێوە لە شانۆی ژاپۆنی دیاری بکەین کە ئەمانەن :-

1-شانۆی (نو) : کەلە نێوان هەردوو چەرخی (14 و15)دا لەسەر دەستی ئۆرستکراتییەکاندا لە پاش ئەوەی سەرنجی ڕاکێشان و جێی ڕەزامەندییان بوو، گەشەی پێدرا.

2- شانۆی (کابوکی): ئەم جۆرە لە سەدەی (17) دا بەهۆی پاڵپشتی و پشتگیری بۆرژوازیەتی تازە سەری هەڵدا.

3- شانۆی (جوریوزی): ئەم جۆرەیان لەسەر دەستی نووسەری بەناوبانگی شانۆی ژاپۆنی (جیکاماتسو)گەشەی کرد.

4- شانۆی (هاوچەرخ): کەلە ئاکامی کاریگەرییەکانی رۆشنبیری ئەورووپی و بەدیاریکراوی لە کۆتایی چەرخی پێشوودا سەری هەڵدا.

شانۆی(نو) لەنمایشە ئاینییەکانەوە سەری هەڵدا، کە لەکاتی ئاهەنگە دینییەکان لە پەرستگای (شنتویستاس) لە نێوان سەدەی (13 و14)دا پێشکەش دەکرا، لە پاشاندا لەسەر دەستی دوو ئەکتەری شانۆیی ئەوکاتە کە (کانامی و زیامی) (باوك وکوڕ)بوون گەشەی کرد، بەشێوەیەك ئەم دووانە سیمای کۆتاییان بەخشییە شانۆی (نو).

ووشەی (نو- no) مانای بەهای توانای هونەری ئەفراندن دەگەیەنێت، زۆر جاریش نموونەی بنیادی درامی شانۆییەکانی (no) بە تراژیدییە گریکییەکان بەراورد دەکرێت، ئەمەش ڕاستە، بۆ نموونە لێرەدا جیهانی لەیەکچوو و پەیوەندی پتەوی نێوان ئەم دووانە بەدی دەکەین، بە تایبەت لەو بەشەی کە تایبەتە بەبیرو بڕواوە ولە بەشداربوونی "کۆرس" لە هەردووکیان داو، لەگەڵ گوزارشت لەهێڵی جیاکردنەوەی نێوان پاڵەوان و کەسایەتییە لاوەکییەکان.

www.pertwk.com

بەڵام ئەو خاڵەی کە ئەم دووانە لە یەکتری دوور دەخاتەوە جیاوازی تەواوەتییانە لە نێوان ڕێچکە و شێوازە درامییەکانیان ، لە باسکردنیان لەو شتانەی کە جەوهەرین.

هەیکەلی رۆحی شانۆی (نو) لە سەرەتاوە لە ماددەیەکی دراماتۆرگی ئامادەکراوپێکدێت، ئەم شانۆیە بەپێی بنەماو پرۆگرامێکی جێگیر پێکهاتووە .

ئەو خاڵەی کە زۆر وریایی بینەر رادەکێشێت بریتییە لەو دیکۆرە گەورەیەی سەر شانۆ و مێزە تەختەکان کەبە وێنەی میللیی ژاپۆنی نەخش کراون و ئەو کۆڵەکانەی کە لە سووچەکانی شانۆدا دابەش کراون تاوەکو لە کۆتایی دا ماڵێکی میللی ژاپۆنی قەشەنگ و رازاوە دروست بکەن کەبۆ ناو بینەران درێژ دەبێتەوە.

ئەکتەرە سەرەکییەکانی شانۆی (نو) لە ژمارەی پەنجەکانی دەست تێپەڕ ناکات و هەمووشیان پیاو بوون . لەشانۆی (نو)دا نمایشێکی شانۆیی لە پێنج کۆمەڵە پێکدێت و ئەم کۆمەڵانە بەپێی سروشتی ئەو رۆڵەی کە پاڵەوانی نمایشی شانۆییەکە بەجێی دەگەیەنێ لە یەکتری جیاوازن.

کۆمەڵەی یەکەم : چارەسەری بابەتی خواوەندی دەکەن کە وەك چۆن میتۆلۆژیا یۆنانییە کۆنەکان باسی لێوە دەکەن ، ئەم کۆمەڵەیە لاسایی ئاهەنگەکانی پەرستگای (شنتویستاس) دەکەنەوە.

کۆمەڵەی دووەم: لەم کۆمەڵەدا پاڵەوان لەسەر شێوەی یەکێك لە کەسایەتییە فەنتازییەکان دەبێت و رۆلی یەکێك لە پیاوەکانی ئاینی بوزی دەبینێت و مێژووی شەڕە بەناوبانگەکان وچیرۆکەکانی نەمریی رۆحی هەتایی دەگێڕێتەوە.

کۆمەڵەی سێیەم: ئەو شانۆگەریانەیە کە لەسەر ژنان دەدوێ، کەپێی دەوترێت شانۆگەرییە (باروکییەکان) کە ئەم ناوەش دەگەڕێتەوە بۆ (باروکە)

یاخود(قژی دەستکرد)، کە تیایدا یەکەم ئەکتەری تیپەکە رۆڵی ئافرەتێکی بارۆکە لەسەر بەرجەستەدەکات.

کۆمەڵەی چوارەم: زۆربەی کەسایەتییەکانی ئەم کۆمەڵەیە واقیعین و دوورن لە جیهانی فەنتازیاو خواوەندو باس لە چیرۆکە تراژیدیەکانی کۆمەڵیك دایك دەکەن کە کوڕە تاقانەکانیان لە دەستداوە.

کۆمەڵەی پێنجەم: ئەم کۆمەڵەیە کەسایەتییە سەرەکییەکانی نمایشە شانۆییەکە لەخۆدەگرێ و رۆڵێکی باشیان لە زۆربەی مانۆڕە هونەرییەکاندا هەیەو ئەم کۆمەڵەیە بە (ئۆگرۆس– ogros) ناوزەد دەکرێن.

پاڵەوانی شانۆگەرییەکان(shite)دەبێت، هاوڕێکەشی کەلە نێوان رۆڵە ناوەندییەکاندا دەوری یەکەم دەبینێت هەڵگری ناوی (waki) یە.

کۆرسیش بە بەشداربوونی (8)کەس پێکدێت، هەروەك لە شانۆی گریکیدا لە سەرەتای شانۆگەرییەکەوە کۆرس دەستدەکەن بەپلاردان لەسەر رووداوی شانۆییەکە، کە هەموویان یەك بەرگیان پۆشیوە، کە ئەویش پۆشاکێکی درێژی رەنگ ڕەشە کە درێژاییەکەی دەگاتە سەر زەوی.

ئەو جیاوازییە ساکارەشی کە لە نێوانیاندا بەدی دەکرێت، ئەوەیە کە کۆرسی ژاپۆنی تێکەڵی رووداوەکان نابێت ...یەکێك لە ئەفسانەکان وا دەگێڕێتەوە کە ئەو سەمایەی لە شانۆی (no)دا دروست بووە، خواوەند دایهێناوەو ئاماژە بەوە دەدات کە کاهینە بوودییەکان سەرەتا یەکەمین نووسەری شانۆگەرییەکان بوون.

www.pertwk.com

جووڵەی سەماکەرەکان و ئەکتەرەکان هەڵگری سیمبولێ و ئاماژەن و مۆسیقاش دەکەوێتە بەستنەوەی بەشەکانی نواندنی نمایشەکەو، ئامێرە مۆسیقییە بەکار هاتووەکانی ئەم شانۆییە بریتین لە "نای –و سێ شێوە تەپڵ ".

کەسێتی (شیت– Shite) لەسەرەتای کارەکەدا وەك مرۆڤێکی سروشتی دەردەکەوێ و پلەبەپلەو لە نیوەی شانۆگەرییەکەدا دەگۆڕێتە سەر کەسێتییە راستەقینەکەی کەسیمبوڵە بۆ رۆحێکی بێگەرد و پاك وباش کە نەیتوانیوە لە ژیانی واقیعی خۆیدا ئارەزووەکانی تێر بکات .. بەڵام (واکی – waki) تاکە هەوڵی بریتییە لە بەرجەستەکردنی رۆڵی پیاوێکی ئاینی بوودی و بەردەوام تێبینی کەسایەتی (شیت – shite) دەکات.

(شیت– shite) زۆر جار کەسێتی پاڵەوانێکی ئازا یاخود پیرەمێردێکی پەککەوتە، یا کیژۆڵەیەکی ئەویندار یاخود ئافرەتێکی بێزار بوو بەرجەستە دەکات.

ئەوەی ئاشکراو دیارە ئەوەیە کە ئەم شانۆیە دەمامك بەکار دەهێنێت کە لە ژێریدا سەرجەم گوزارشتە مرۆییەکان لەخۆشی و ناخۆشی دەشارێتەوە، یاخود ون دەکات.....

هەروەها سەرجەم کەسایەتییەکان بەهۆی دەمامکەوە نمایشی خۆیان دەکەن، بۆیە لێرەدا گوزارشتی دەموچاو ئەو گرنگییەی نامێنێت ... هەروەك چۆن دەمامکەکان بە شێوەیەکی جوان دروست کراون و لەهەموو روویەکەوە دەمامکێکی وشکن کە لە چەند بەشێکی دیاریکراو پێکدێت.... هەروەك چۆن ئاماژەی ئەکتەرەکان وەك ئاماژەی رەمزی و ناسروشتی دەردەکەون وبەپێی بنەماو پرەنسیپێکی دركپێکراو دەردەچێت.

لەلایەکی ترەوە تەختەی شانۆی ئەم نمایشە شێوەیەکی جێگیری هەبووەو قابیلی گۆڕان و گواستنەوە نەبووەو .. روکەشەکەی بە ڕێگەیەك دروست کرابوو کەوای دەکرد کاتێك سەماکەران قاچیان دەخستە سەری جۆرە دەنگدانەوەیەکی دەدایەوە کە لە دەنگی تەپڵ دەچوو.

لەم شانۆیەدا بنەما سرووتییەکە کە پەیوەستن بە ئاهەنگە ئاینییە رەسمییەکانەوە بنەمایەکی دیارو لەبەرچاویان هەیە و بینەرانیش وەك سەردەمانی کۆن دەهاتن بۆ سەیری نمایشەکەو بەرگی تەواوی سروتەکانیان لەبەر دەکرد.

هەروەها ئەوەی جێی سەرنجە ئەوەیە کە ئەو کەسانەی لە پێشینەکانی خۆیانەوە ئەم شانۆیەیان پێ دەگەیشت و پێی ئاشنا دەبوون ، نەیان دەهێشت هیچ گۆرانکاری و زیادەکارییەك بکرێت لەم شانۆییەدا، بەڵکو وەکو رابردووی خۆیان دەیانهێشتەوە و هەروەها ڕێگە کۆن و بابەت وجلوبەرگ و دەمامکەکانی تایبەت بەم شانۆیەیان لە فەوتان وگۆران دەپاراست.

دواجار نمایشەکانی (نو) و ڕێتمی سروتە خاوەکەی و ئەو کەلوپەلە مۆسیقایانەی کە هاوەڵی دەکەن ، بە ریتمە رۆژهەڵاتە ئاسیەوییەکانی و، جلوبەرگە نەخشین و رەنگینەکانی ، کە دامەزراندنی بۆ سەدەی پانزەهەم دەگەڕێتەوە ، وەك پارێزگارییەك لە نەریت و کەسایەتی میللیانەی و پاراستنی لەو هێرشی رۆشنبیری و شارستانیانەی کە لە ئەوروپاو ئەمریکاوە سەرچاوە دەگرێت، درێژە بە نمایشکردنی خۆی دەدات لەسەر شێوازی جارانی و سەرەتاکانی دروست بوونی .

www.pertwk.com

سەرچاوەكان:

1)گۆڤاری الكويت –ژمارە(88) یسالّی 1989.
2)تاريخ المسرح فی ثلاثة الاف سنة – شلدون تيشينی . ترجمة درينی خشبة، وزارة الثقافة والأرشاد القومي، قاهرة.
3)گۆڤاری –الثقافة الاجنبية– ژمارە (2)ی سالّی 1991.

شانۆی مەرگ لەلای کانتور

www.pertwk.com

www.pertwk.com

شانۆی مەرگ لەلای کانتور

هەروا ئاسان نییە ئەفراندنەکانی شانۆکاری پۆڵەندی (تادوەش کانتور) دیاری بکرێت ،چونکە ئەو وێنەکێش و دەرهێنەرو سینۆگراف و ئەکتەرو تیۆردانەرە لەهونەرەکانی شێوەکاری شانۆدا و داهێنەری شانۆی (هابنج)ی ئەزمونگەرییە لە چلەکان و هەتا کۆتاییەکانی چەرخی بیست و کۆچکردنی لەساڵی 1992 ،کانتور پێشڕەوی نوێ یاخود ئەزموونگەریی شانۆی هاوچەرخی دەنواند .

هەربۆیە ناکرێت هونەرەکەی لەچوارچێوەیەکی دیاریکراودا سنورداربکرێت بەڵام شانۆکەی لە نێوانی ڕەسەنایەتی و خودێتی و سەربەخۆیی لەگەڵ کرانەوە بە ڕووی داهێنانی ئەوانی تردا کۆدەکاتەوە.

لەبەرهەمەکانیدا هەریەك لە بونیادگەری و سوریالیەت و سیمبۆلیزم و دادائیەت و تەعبیرییەت یەکانگیر دەبێت ،بەبێ ئەوەی شانۆکەی خۆی بخزێنێتە هیچ کام لەو ڕێچکانە .

داهێنانەکانی (کانتور)بەگشتگیری جیادەکرێتەوە و لەهەمان کاتدا کۆمەڵێك دەرهاویشتەی هەمەجۆرمان پێشکەش دەکات لەبارەی ڕوانینی هونەرمەند بۆ هونەرەکەی و دژ بە تێزی ئامادەکراو و تەقلیدی بوو بۆ ئەفراندنی هونەری و

لەسەر ئەم تێكشكاندنەی زناكەكانی نمایشی شانۆیی (كانتور) شانۆ ئەزموونگەرییەكەی بونیادنا.

نوسەری ئەم كتێبە (یان كووسوفیتش)رەخنەگروشانۆكارێكەو لەگۆڤاری (دیالۆگ)ی پۆڵەندی دەنوسێت و چەندین كتێبی لەبارەی ئەدەب و شانۆبڵاوكردۆتەوە ،هەروەك چۆن چەندین كتێبی گرنگی سەبارەت بە گۆرانكارییەكانی دراماو شانۆی هاوچەرخ بڵاوكردۆتەوە لەوانە "شانۆی كۆن و نویٚ لەساڵی 1973"بەڵام ئەم كتێبەی واتا (شانۆی مەرگ لەلای كانتور) یەكەمین كتێبێكی ناوازەی نوسەرە كەباس لە رێرەوی ژیان و ئەزمونی شانۆكارێكی ئەزموونكاردەكات لە بانێژەی شانۆ و دراماو داڕشتەی شانۆی هاوچەرخ بەواتای وشەكەو ئەكتەرو زناكەكانی تری نمایشی شانۆیی .

نوسەر لەبەشی یەكەمی كتێبەكەیدا باس لە ژیانی كانتور دەكات لەساتی لەدایك بوونی لەساڵی 1915لەشاری فیلۆبۆلی رۆژهەڵاتی پۆڵەندا.لەبەرئەوەی باوكی كە چووە جەنگ و نەگەڕایەوە كانتور لەگەڵ دایكی لەلای برای باپیری ژیانی گوزەراند كە قەشەیەك بوو و لەكەنیسەدا نیشتەجێبوو.

لەشاری تارنوف بەردەوامی بە خوێندن دا و دەستیدایە وێنەكردن ،پاشان ساڵی 1934 پەیوەندی كرد بە ئەكادیمیای هونەرە جوانەكان. لە (ئەتیلییە) كە هونەرمەندی سینۆگرافی بەناوبانگ (كارول فریتش) سەرپەرشتی دەكردو شارەزایی هەبوو لەشانۆی ئەوروپی و ئاسیەویدا ،كانتور لەسەردەستی ئەو زمانە شانۆییەكەی پەرەپێدا. دەڵێت :"حەزمان بەوە دەكرد لەسەر مەتەریاڵی قوماش و كاغەزو دیوار وێنە بكێشین و دیزاینەربكەین و ماكینات هەڵبواسین".

www.pertwk.com

لەسەروەختی جەنگی دووەمی جیهانیدا کانتور شانۆیەکی نهێنی دامەزاندو ناوینا (شانۆیەك لەژێرزەویدا)،لەقۆناغی داگیرکاری نازییەکانیش لە پۆڵەندا کانتور سەرقاڵی خوێندنەوەی بیرۆکەی (پێشڕەوایەتی)بوو لە هونەردا. سەڕەرای داخستنی شانۆکان و رێگەگرتن لەوەی نمایشی شانۆییەکانی بکات بەڵام کانتور توانی شانۆیی (گەڕانەوەی ئۆدیسیۆس) لە ماڵەکەی خۆی پێشکەش بکات ،لەبارەی نمایشەکەشەوە وتی: "هەندێك لەکەرەستە ترسێنەرو ناشرینەکانی ژیانی رۆژانەم زیادکرد وەك کەلوپەلی لەکارکەوتووی ئۆتۆمبێل ،حەوزێکی خۆشتنی لەکارکەوتوو.. هتد"

لەدوای جەنگ حکومەت بەناوی واقعیەتی سۆسیالیستییەوە تەدەخولی هونەری کرد و کانتور دەست بەرداری بەشداربوونی ژیانی هونەری دەبێت و لەپلە زانستیی و کارەکەی وەك مامۆستایەك لە ئەکادیمیا بێبەش دەکرێت . پاشان لەساڵی 1955دەگەڕێتەوە بۆ کارکردن وەك هونەرمەندێکی شێوەکار و سینۆگرافەر.

بەشەکانی تری کتێبەکە کەلە هەشت بەش پێکهاتووە سیماکانی شانۆی کانتور دەستنیشان دەکات کە بەشانۆی سەربەخۆو خودی ناودەبرێت . کانتور وادەبینێت کە مرۆۋ یەکێکە لە مەیدانەکانی ئەفراندنی شانۆیی و لەلای ئەو شانۆی سەربەخۆ مەیدانێکە بۆ هونەرەکان و هەموو ئەو شتانەی لەدەرەوەی گوتراون ،بەواتای ئەوەی کە راڨەکارییەکی شانۆیی نییە بۆ ئەدەب، شانۆی کانتور گەڕانە بەدوای شوێنی شانۆیی لەدەرەوەی شوێنە بونیادکراوەکاندا و شانۆ بەم فۆرمەی ئێستای شتێکی دروست کراوو و دەستکردەو لەو ڕووەوە خودی کانتور دەڵێت :"هەست بە شەرمەزاری دەکەم لەو کاتەی لەسەر کورسی هۆڵێکدا دادەنیشم و تیۆرییە شانۆییەکان رەنگ رێژی ئەم شوێنەبکات کە

بگونجێت لەگەڵیدا کەکەس نەماوە بەرگەی بگرێت .دانانی شانۆش بەوەی کە دامەزراوەیەکی هونەرییە بیرۆکەیەکی لە پێشینەی ساختەکارانەیە ".

لەبارەی بانێژەی شانۆیی یاخود (الفظاء) لە شانۆی سەربەخۆدا ئەوادەبێت زۆر پەیوەست بێت بە ژیان و راستییەوە نەك بە پێشکەشکردنی شانۆگەری ئەدەبی درامی . ئەکتەریش لە شانۆی کانتوردا ئارەزومەند و پیشەوەر نییە و داهێنانی کەسێتی و تەقلیدیشی ناکات و کۆپییەکیشی نییە ،ئەکتەر لەلای کانتور گروپێکن لەهونەرمەندی بەناوبانگی شێوەکارو وێنەگرو پەیکەرسازو کۆمەڵێك مرۆڤی ئاسایی و نەخوێندەوارن کە هیچ شتێك نازانن .کانتور بەمەش ئازادی جوڵەو کردار لەلای ئەکتەر بەدی دەهێنێت .پەیوەندی ئەکتەر لەگەڵ مەتریاڵەکانی تردا دەبێت بەم جۆرە بێت : جەستەی ئەکتەر و جوڵەکەی لە هەموو روکارو هێڵە بونیادنراوەکانی سەرتەختەی شانۆ شەرعیەت بەدەست بهێنێت .

سەرچاوە:

ماڵپەری رۆژنامەی "البیان"

www.pertwk.com

"ئارسەرمیلەر "
میراتگری کەلە پوری شانۆی جیهانی

www.pertwk.com

"ئارسەرمیلەر "
میراتگری کەلەپوری شانۆی جیهانی

ئارسەرمیلەر لەدوای ئەوەی گۆڕەپانی رۆشنبیری ئەمریکی سەرقاڵکرد لەتەمەنی 89ساڵیدا کۆچی دوایی کرد. نووسەرێکی ئەمریکی لە چەرخی بیستدا نابینیتەوە کەهاوشێوەی ئارسەر میلەر ژیانێکی ئاڵۆز ژیابێت کە رۆژی2005/2/11 لەتەمەنی89 ساڵیدا لە کێڵگەکەی خۆی لە روکسبوری(ویلایەتی کونتیکت) لە دوای ململانێیەکی توند لەگەڵ نەخۆشی شێرپەنجەو هەوکردنی سی کۆچی دواییکرد.

ئەم نووسەرە کە شانۆگەرییە بەناوبانگەکەی(مردنی فرۆشیارێکی گەڕۆك-1949-) بە یەکێك لە شاکارەکانی چەرخی بیست دانرا، بەڕاستی دیاردەیەکی پێکدەهێنا، چ لەو شانۆگەری و بەرهەمە چیرۆك ئامێزیانەی کە دایهێنابوو یاخود لەو رووداوانەی گوزەراندنی کە زۆرێك لەسەرکەوتن و نوشستی تیابەدەستهێنا.

بەڵام ژیانە راڕاکەی لە هەردوولایەنی کەسێتی و ئەدەبی ناوبانگیەکی گەورەی بۆ هەڵگرت بەتایبەت پاش ئەوەی ساڵی 1956 بووە هاوسەری ئەکتەری گەورە(مارلین مۆنرۆ) کەدواهەمین هاوسەری بوو. ژیانیشیان

لەژاوەژاوێکدا بوو ، بەجۆرێك زۆرێك لەبارگرژی لە خۆگرتبوو لە شێوەی رۆمانێکدا کە پێویستی بەکەس نەبوو بینوسێت. ئەم پرۆسەی هاوسەرییە گەورەیەش نوشوستی بەخۆیەوەدیو زۆرێك لەمەرەکەبی نێو رۆژنامەو گۆڤارەکانی تیابەکارهێنرا.

ئارسەرمیلەر کەسێکی خاوەن میزاجی زۆرتایبەت بوو، هەمیشە لەپشتی ئەو کەسایەتیانەدا خۆی حەشاردەدا کەبەرهەمی دەهێنا، لەگەڵ ئەوەدا نەیتوانی ململانێی(ناوبانگ)ی بکاتو هەمیشە لە وێنەیەکدا دەردەکەوت کە نهێنیە تایبەتەکانو خێزانیەکانی دەشاردەوە.

میلەر بەدرێژایی ژیانی توانی نێوانی نوسینو تێکۆشان کۆبکاتەوەو لە دەوروبەری هەڵمەتی مەکارسیەی ساڵی1957 روبەڕوی چەوسانەوە بۆوە و بەهۆی ئینتمابوونی چەپڕەوانەی لە زۆرێك لەو هەولانە بێ بەشکرا کە زۆرێك لەسەرکەوتنی لەو کاتەدا بۆ فەراهەم دەکرد. بەلام هەمیشە دەیتوانی ئەو تراژیدیانەی کە لە ژیانیدا پێوەی نالاندویەتی بکاتە کەرەستەیەك بۆ داهێنانو نووسین.

زۆرێك لەکەسایەتی نێو بەرهەمەکانی هەڵگری روخساری خۆیەتی وەکو مرۆڤێکی میهرەبان کەهەوڵی نارازی بوونو رەتکردنەوە و شۆڕش دەدات، لەبیستەکانی چەرخی رابردوو دەستیدایە نوسینی شانۆگەری خاوەن چوارچێوەیەکی کۆمەلایەتی کە بە بەرهەمی تراژیدیا گەورەکان ناودەبرێت.

جێی سەرسوڕمانیش نیە کەنوسەرێکی ئاوها لەسەروەختی هەڵمەتی(ئەدەبی)بەناوبانگدا کەلەم دواییەدا و لەساڵی1972 رووبەروی بۆوەو

www.pertwk.com

لەوکاتەی شانۆگەری(خولْقاندنی جیهان و بەرهەمەکانی تر)ی نووسی دووربخرێتەوە. ئەم شانۆییەش دوای 20 شەو لە نمایشکردنی ڕاگیرا.

بەڵام شانۆگەری(شوشەی شکاو) کەلەسەر شانۆی(بوس) لەنێوەندی ساڵی1994 نمایشکرا ڕێزی شانۆیی بۆ گەڕاندەوەو ئەوەش یەکەمین جارێك بوو کە بەرهەمێکی نوێی خۆی لەسەر شانۆکانی برودوای پێشکەش بکات.

ئارسەر میلەر توانی ببێتە سیمبولێکی دانسقە لەسیمبولە ئەدەبی و هونەریەکانی ئەمریکاو بەباشترین شێوە چەرخەکەی بنوێنێت. ئەو چەرخەی زۆرێك لەتراژیدیاو گۆڕانکاری و بارگرژی بەخۆیەوە بینیوە. لەرێی بەرهەمە شانۆییەکانیشیەوە هەولی دەدا پەردە لەڕووی کۆمەڵگەی ئەمریکی و جیاوازی و ژیان و پەیوەندییە مرۆییەکان هەڵماڵێت ، زۆربەی بەرهەمەکانیشی خاوەن ڕێچکەی واقیعی بوون بەڵام بەواتایەکی گشتگیرو قووڵی زاراوەی واقعیەت.

ژیانی ئارسەر میلەر شایستەی ئەوەیە کەرۆمانێکی لەبارەوە بنوسرێت بەتایبەت کەچەندین ڕووداوی واقعی نامۆی بینیوە، لەگەڵ بوونی کەسێتیەکی بەهێزو دانسقە کەجیاوازییەکی توندی لەنێوان ئەوانەی خۆشیان دەویست و ئەوانەشی ڕقیان لێی دەبۆوە لەخۆگرتبوو.

ئارسەر میلەری نووسەری شانۆیی باشترین میراتگری کەلەپوری شانۆی جیهانییە، بەرهەمەکانی بەبێ هیچ گومانێك لە بەرهەمە کلاسیکیەکانی چەرخی بیستەمە و بەسەرچاوەیەك دەمێنێتەوە کەپێویست دەکات بگەڕێینەوە بۆی و تیایدا دیاردەی هەموو چەرخەکەی بەڵکو مەسەلەکانی چەرخەکەی دەخوێنیتەوە، کە بریتیە لە چەرخی جەنگ و شۆڕشە زانستی و ئایدۆلۆژییەکان و گۆرانکارییە مێژووییە گەورەکان.

ئارسەر میلەر بە بناغە داریژەری سەرەكی گۆرانكاری لەسروشتی شانۆی ئەمریكی پاش جەنگی جیهانی دووەم دادەنریت. شانۆییەكانیشی گوزارەی لە دردۆنگی دەرونی و دارمانی بەهاو ریچكەكانی كۆمەلگا دەكرد بەرەو ژیانیك كە ترس و(بەكاربردن) بالی بەسەردا كیشاوە.

دەیویست ویژدانی چەرخەكەی هاوكاری بینەران بیت لەسەر بینینی ئاراستە نویكانی كۆمەلگەی ئەمریكی و شانۆكەشی كردە تاقیگەیەك كەتیایدا بەقولی شیكاری سروشتی مرۆیی ئەمریكی سپی پیستو ئەوململانییە دەرونیانە بكات كە تیایدا دەژی. بەلام بە شیوازیك كەریز بگەرینیتەوە بۆ لیكنزیككردنەوەی تراژیدیای گریك. رۆژنامەی(نیۆرك پۆست)خراپی تەندروستی ئەم شانۆكارە مەزنەی دەرخستو ئاماژەش بەوەدەدات لە پیش چەند رۆژیكیش لە كۆچكردنی كەسە نزیكەكانی سەردانیان دەكرد لەنیوانیاندا ریبكاری كچی كەخیزانی(دانیال دای لویس)ی ئەكتەرەو نەوەكانی وئاگنس بارلی وینەكیشی هاوریی كە(55) سال لەخۆی بچوكترە ، (جون كوبلاند)ی پەیامنیری(فرانس پریس) ئاماژە بەوە دەدات كە هەواڵەكە زۆربەسۆ بوو بەلام بە بەردەوامی لەو كاتەی لەوی بووم سەردانی دەكرا لەم سەردانانەشدا ئەوەم بۆ دەركەوت كە ئارسەر هەستی بەهەمووشتیك دەكردو گویی لە مۆسیقا دەگرتو زۆربەی شەوەكانیش میوانی خوانمان هەبوو.

ئەوەشی رونكردەوە كەبەدریژایی ئەو كاتەی لەوی بووە میلەر هۆشیاری خۆی لەدەست نەداوەو هزری زۆر باش بووەو هەندیك ئاستەمی تووش بووە لە قسەكردندا بەلام توانای هەبووە لە جولاندنی دەستەكانی و ئاماژەكانی سەری.

www.pertwk.com

له دووهەفتەی کۆتایدا ناچاربوو کەلەجێگەدا بکەوێت. بەشێوەیەك لەدووهەفتەی کۆتایدا باری تەندروستی خراپ ببوو. له هەندێ کاتیشدا حەزی بەبینینی کەس نەدەکرد. هەروەها دەڵێت: پیاوێکی ئازا بوو، بەدرێژایی ژیانی بەئازایەتی مایەوەو هیوای دەخواست کەبتوانێ ئەگەر بۆ چەند ساتێکیش بێت بەسەر نەخۆشیەکەدا سەربکەوێت، بەڵام ئەمە بێگومان به بەردەوامی جێی کردەنیە".

ئارسەر میلەر لەساڵی1915 لەمانهاتن لەدایك بووە، پاشان ساڵی1928 خێزانەکەی بەرەو برۆکسلین دەچن، لەو قۆناغه بێکاریو هەژارییەی که ئەمەریکا له کۆتایی بیستەکانی چەرخی رابردوودا پیایدا تێدەپەڕیو له داڕمانی مەعنەویاتی باوکی لەو کاتەدا بەهۆی بێکاریو هەژاری کاریگەرییەکی گەورەی لەسەر بەجێهێشت.

لەدوای دەرچوونی لەناوەندی کاری دەستی دەکرد له پێناو ئەوەی له خوێندنەکەی بەردەوام بێت. ساڵی1943 چووه زانکۆی میشیگانو دەستی دایه نووسینو رەشنووسی یەکەمین شانۆگەرییەکانی نووسی، لەدوای دەرچوونی لەزانکۆش گەڕایەوه نیویۆرك تاوەکو دەست بکات بەنووسین.

یەکەمین بەرهەمی کەبەناوی(ئەوپیاوەی هەموو چانسەکانی هەبوو) ساڵی1944 بڵاوکردەوه که چیرۆکی پیاوێکی زۆر خۆشبەخت بوو چەندین سەرکەوتنی گەورەی بەدەست هێنابوو بەڵام بەم سەرکەوتنانه دڵخۆش نەبوو.

پاشان رۆمانی(فوکس)و شانۆیەکی تربەناوی(هەموو منداڵەکانم) بەدوایدا هات که تراژیدیایەکه و باس له چیرۆکی خاوەن کارگەیەکی فرۆشتنی پارچه لەکارکەوتووەکان دەکات بە(سوپا) تاوەکو بەردەوامبێت لەکارەکەیو

بەردەوامبێت لەژیان. لێرەدا میلەر ئەوە ڕووندەکاتەوە کەچۆن جەنگ دێت تاوەکولە لایەنی ئەخلاقی مرۆڤ بدات.

دووساڵ تێپەڕی بوو میلەر توانی شاکاری شانۆگەرییەکانی بنوسێت کە لەسەر ئاستی جیهانی ناوبانگی پێدەکرد کە ئەویش شانۆیی(مردنی فرۆشیارێکی گەڕۆك) بوو کەباس لەبێکاریو بەرپرسیارێتی باوکایەتی دەکات.

ئەم فرۆشیارە بەوپەڕی توانایەوە هەوڵی ئەوە دەدات کە ژیانێکی باش بۆ کوڕەکەی فەراهەم بکات. بەڵام لەکۆتایدا خۆی دەکوژێت ئەم شانۆگەرییە نزیکەی700جار نمایشکراوەولە دوای مانگێك لەدەرکەوتنی بۆ زیاد لە بیست زمان وەرگێردرا.

لەسەروەختی(ماکارسیەشدا) دووچاری چەند بارودۆخێکی ئاڵۆز بۆوە بەهۆی تۆمەتبارکردنی بەمارکسیەت.

میلەر زیاد لە سی شانۆگەری هەیە لەوانە(نەهامەتی 1953) کەلە نەوەدەکانی چەرخی پێشوودا سیناریۆی بۆ داناو پاشان کردی بە فیلمی سینەمایی، شانۆگەری(بەدبەختەکان 1961) کە دەرهێنەری ئەمریکی(جون هیوستن) بەکاری هێنا بۆ فیلمێك کە(مارلین مۆنرۆو کلارك کیبلو مونتکمری کلیفت) ڕۆڵی پاڵەوانەکانیان بەرجەستە دەکرد. ئەوەی جێی دڵتەنگیە ئەو سێ ئەکتەرە ڕاستەوخۆ دوای کۆتایهاتنی وێنەگرتنی فیلمەکە دوا بەدوای یەكو لە ماوەیەکی کورتدا کۆچی دواییان کرد.

سەرچاوە:

www.pertwk.com

سایتەکانی ئەنتەرنێت.

نوێترین ئەزمونی

پیتەربروك

www.pertwk.com

نوێترین ئەزمونی
پیتەربروك

"شـانۆكارێك نـیم كـە حـەزم لـە گەشـتكردن بێـت ،بـەڵكو گەشـتیارێكم دەرهێنـانی شـانۆیم كردۆتـە پیشـەی خـۆم "بـەمجۆرە" پیتـەر بـرۆك" پێناسـەی خـۆی دەكـات كەلەئێسـتادا بـەیروت بۆتـە وێسـتگەی كـاركردنی لەگەشـتێكی دورودرێـژدا كـەزیاد لـە نیوسـەدە دەبێـت لـەنێوان رۆشـنبیری و شارسـتانی و شارو گەلان و زمان و شێوازە گوزارشتیە هەمەجۆرەكاندا بردیەسەر.

پیتەربرۆك كە ناونراوە"جادوگەری شانۆ" دواهەمین گـەورە مامۆسـتاكانی هونـەری شـانۆی دەوروبـەری قۆنـاغی نیـوەی دووەمـی چـەرخی بیسـتەمە ،لەهـەزارەی نوێـدا وەك لاوێكـی سـەركێش هاتـەبواری شـانۆ كـە ترسـی لـە سەرەتاكان و چاوخشاندنەوە بەوانەی ڕابردودا نەبوو. ئێستاكەش لەبەرهەمە نوێكەیـدا كەبەناونیشـانی "مـەرگی سـیزوی بـانزی"دەبێتـە میـوانی شـانۆی "مۆنۆ"لەبەیروت و بەدرێژایی سێ شەو ئەم نمایشەپێشكەشدەكات " ئەمەش بەرلـەوەی لـە مـانگی تـەموز و لـە فێسـتیڤاڵی ئـەفینۆنی شـانۆیی بـەناوبانگ پێشكەش بكرێت ".

www.pertwk.com

بێگومان "پیتەربروك"ی بەریتانی کەساڵی 1925لە لەندەن لەباوكێكی ڕوسی لەدایك بووە و لە پاریس نیشتەجێ بووە و لەسەرەتای حەفتاكانی چەرخی پێشو هەڵگری ناسنامەی فەڕەنسی و پەناهەندەی ئەو وڵاتەیە، ئەمڕۆكە یەكێكە لەگەورەترین شانۆكارە زیندووەكانی جیهان .

سەرەتا و لەسەردەمی لاوێتیدا بەدەرهێنانی شانۆگەرییەكانی شكسپیردەستی پێكرد كەبەدرێژایی ڕێڕەوە هونەرییەكەی لەبواری شانۆدا دەست بەرداری نەبوو و لەسەر تەختەی شانۆ كۆمەڵێك تێكستی شانۆیی گرنگی بەرجەستەكرد كە چووە نێو یادەوەری شانۆی هاوچەرخ .بەڵام ئەم دەرهێنەرە بەناوبانگە بەخێرایی لەچوارچێوەی "ئەلیزابێسیەت "كە لەسەر شانۆكانی لەندەن و پاریس و نیویۆرك ئەزمونی كرد هاتەدەرەوە تاوەكو ڕووەو ئەفریقا مەلە بكات و بچێتە دیداری ڕۆحانیەتی ڕۆژهەڵات . هەربەمجۆرە بوو كە "كۆنفرانسی باڵندەكان"ی لە "فرید الدین عەتار"ەوە پێشكەشكرد . دوای ئەوەش بەچەند ساڵێك و بەدیاریكراوی لەساڵی "1985"توانی داستانە بەناوبانگەكەی هند"مەهابهاراتا" لەسەر تەختەی شانۆ بەرجەستەبكات و لەچوارچێوەی فێستیڤاڵی ئەفینۆنی نێودەوڵەتی بۆ شانۆ و لە شاری ئەفینۆن مانۆڕێكی هونەری ناوازەی لەڕێی ئەم شانۆگەرییەوە پێشكەش كرد كە شەوێكی تەواوەتی خایاند . لەو گەشتەی" پیتەربروك "دا و لەدەرچونی لە سەنتەری ئەوروپا بۆ یەكانگیربوون لەگەڵ لایەنە دورەكان و ڕۆشنبیرییە لەبیركراو و پەراوێزخراوەكان كیشوەری ئەفریقا روخسارێكی سەرەكی بۆ برۆك پێكهێناو لەو ڕۆشنبیرییە زیندووەی ئەفریقا و نەریتە میللیەكان و سروتە هەمەجۆرەكانی زمانە شانۆییەكەی خۆی بونیادنا كە پشتدەبەستێ بە كورتكردنەوە و سادەیی و وردبینی . شێوازی كاركردنی برۆك لەم

شانۆگەرییەدا وەك ئەزمونە شانۆییەکانی تری ئەم ڕیژیسۆرە جەختدەکاتە سەر جەستەی ئەکتەر و دابەشکردنی بانێژەی شانۆ و گەڕاندنەوەی زیندەگی بۆ وشەکان ،وەك پێودانگێك بۆ ئەوەی کە شانۆ سەرلەنویٚ داهێنانەوەی بوونەو مەلەکردنە لە ڕاستییە سادەو سەرەکیەکانی مرۆڤایەتی .

سەرجەمی ئەم تێزانەشی لە کتێبەکانی "پانتایی بەتاڵ "و "لەبیرکردنی زەمەن"دا خستۆتە ڕوو ئەمە جگەلەوەی کە تیپە شانۆییەکەی لەسەر پێکهاتەیەکی فرە کەلتوری و ڕۆشنبیری بونیاد نا کە چەندین ئەکتەری فرە کەلتوری لە ناوچە جیاوازەکانی جیهان لەخۆگرتووە .

دەکرێت شانۆگەری "مەرگی سیزوی بانزی" کە تازەترین بەرهەمی پیتەر برۆکە وەك بەرهەمی ئەو بەریەککەوتنە رۆحی و ئێستاتیکییەی کیشوەری ئەفریقا دابنرێت کە دەرهێنەر لە کیشوەری ئەفریقا بەگشتی و بەتایبەت لە باشوری ئەفریقا بەریەکەوتنی لەگەڵدا کرد .

لەم شانۆگەرییەدا پیتەر برۆك بەرهەمێك دەهێنێتەوە بەر باسکردن کە سی ساڵ لەمەوبەرلەباشوری ئەفریقا و لە سەردەمی سیستمی جیاکاری ڕەگەزی پێشودا لەسەردەستی نوسەرێکی سپی پێست بەناوی "ئەتول فوگارد"نوسراوە، ئەمەش بە پشت بەستن بە دوو ئەکتەری ڕەشپێست بەناوەکانی "جونی کانی و وینستۆن نتشۆنا"..

ڕوداوەکانی شانۆگەرییەکە لەیەکێك لەو شارانەدا ڕودەدات کە هەژاری و برسێتی تەنگی پێهەڵچنیوە، ڕوداوەکانی شانۆگەرییەکە باس لە بەیەکگەیشتنی دووکەسایەتی دەکات ئەوانیش: ستایلز "کە کرێکارێکی پەراوێزخراوی یەکێك لەکارگەکانی فۆردە لە –نیو برایتۆن– کە بڕیاردەدات

www.pertwk.com

ببێتە وێنەگر"و سیزوی کە لە گوندەوە هاتۆتە شارو ناسنامەی پیاوێکی مردووی دزیوە و خۆی لە کەسێتی ئەو پیاوە مردووەدا حەشارداوە تاوەکو بتوانێت لەم شارە گەورەو ترسناکەدا بەردەوامی بەژیان بدات. ئەم شانۆگەرییە لە دیکۆرێکی سادەو هاوڕێ لەگەڵ کۆمەڵێك پرۆجیکتۆر و کەمێك لە کارتۆن و کیسی نایلۆن پێشکەشکرا بەڵام سەرجەمی نمایشەکەی برۆك پشتی دەبەست بە هێزی ئەدا و نەرمونیانی ئەکتەرەکانی .

سەرچاوە:

ئەنتەرنێت/ سایتی ئیلاف.

www.pertwk.com

ئاریان منوشکین و
گۆڕینی شانۆ بۆ شیعرێکی بێگەرد

ئاریان منوشکین و
گۆڕینی شانۆ بۆ شیعرێکی بێگەرد

دەرهێنەری فەڕەنسی (ئاریان منوشکین) ساڵی 1939لەدایك بووە، بەرلەوەی دەست بداتە کاری شانۆ لەیەکێك لە زانکۆکانی وڵاتەکەیدا زانستی دەروونی خوێندووە. ساڵی 1964(گرووپی شانۆی خۆر) ی دامەزراند کە نمایشەکانی لەناو خێوەتی سێرکدا پێشکەش دەکرد. هەندێك لەو شانۆگەرییانەی کەلە سەرەتادا تیپەکە پێشکەشی دەکرد شانۆگەری کلاسیکی بوون. لەدوای ساڵی (1968تیپی شانۆی خۆر) ڕووی کردە نمایشکردنی بەرهەمە هەڵبژێردراوەکانی شانۆی کۆمەڵایەتی و سیاسی بە پێڕەویکردن لە میتۆدی کارکردنی داستانیانەی (بەرتۆڵد برێخت). شانۆگەری (1789)ئەو بەرهەمە شانۆییە بوو کە بەهۆیەوە (گرووپی شانۆی خۆر)بەجیهان ناساند و

www.pertwk.com

لەساڵی 1970پێشکەشکراو پاش چوارساڵیش کرایە فیلمی سینەمایی. لەدوای ئەمانەش ئاریان مینۆشکین گرنگییەکی زۆری دایە بەرهەمە شانۆییەکانی رۆژهەڵات بەتایبەت ژاپۆن و هیند و بۆ ئەو مەبەستەش گەڕایەوە بۆ کەلتوری رۆژهەڵات و داستان و ئەفسانەکانی ئەم کەلتورە تاوەکو لە ڕێی شانۆوە بەرجەستەبکرێن. وەك چۆن ئەم گروپەش بەوە ناسراوون کە دەستپێشخەر بوون لە بردنە دەرەوەی نمایشەکانیان بۆ دەرەوەی هۆڵە تەقلیدییەکان و هەمیشەش ئەم گروپە لە ڕێی ئەو شانۆگەرییانەی کە پێشکەشی دەکەن بە ئاستێکی هونەری باڵا دەناسرێتەوە.

گەورەترین نمایشەکانی شانۆی فەڕەنسی بۆ ئەم وەرزە، شانۆگەری (دواهەمین کاروان سەرا) بوو کەلە دەرهێنانی ئاریان منوشکین(63) ساڵ بوو و بەڕای زۆرێك لە ڕەخنەگرانی شانۆی جیهانی دادەنرێت بە ڕاگری شانۆی فەڕەنسی بێ هیچ ڕکابەرێك و لە گرنگترین ژنە دەرهێنەرە شانۆییەکانی فەڕەنسایە، ئاریان منوشکین نزیکەی چل ساڵە بەڕێوبەری گروپێکی شانۆییە کە بەگروپی (تیاتر دوسولی– شانۆی خۆر) ناسراوە کەلە 29ی مانگی مایۆی ساڵی 1964دایمەزراندووە و چل ئەکتەر لە فەڕەنسا و سەرجەمی ناوچەکانی جیهان لەخۆدەگرێت. ئاریان وەك هەریەکێك لە ئەکتەرەکانی تری گروپەکە و بێ جیاوازی سەرەڕای ئیدارەکردنی گروپەکە یاخود دەرهێنانی شانۆگەریەکان کەلەڕێی ئەم گروپە ئەفسوناوییەوە دێتە نمایشکردن پاداشتی ئیزافی وەرناگرێت.

رۆمانی ستەملێکراوەکانی سەر زەوی:

ئەم شانۆگەرییە کە لە چوارچێوەی چالاکییەکانی فێستیڤاڵی ئەفینۆنی شانۆیی پێشکەشکرا وەك زۆرێك لەو شانۆگەرییانەی کەلە ڕێگەی گروپی شانۆی خۆرەوە

ئاریان ڕایهێناوین لەسەری پرسیاری چارەنوسساز لەسەر ئەم چەرخەمان دەخاتە ڕوو و لەڕێی شانۆوە بە گرفت و بەربەستە هەنوکەییەکان ئاشنامان دەکات لەگەڵ جیاوازییەکانی کۆمەڵگە مرۆییەکەمان، بەجۆرێك ئەم شانۆگەرییە باس لە مەسەلەی پەنابەرە ڕەشوڕووت و ستەملێکراوەکانی سەر گۆی زەوی دەکات لە خەڵکی پەنابەری(عێراقی و ئێرانی و ئەفغانی) و چەندین نەتەوەی تر. چیرۆکەکانیمان بۆ دەگێڕێتەوە لەگەڵ ئاخ و داخێکدا کەلەو پەڕی ناخۆشی و ئازارەوە دەردەپەڕێن، وێنەی وونبوون و ئازار و هیلاکییەکانی پەنابەرانمان بۆ دەکێشێت . وەك چۆن ئامارژەش بە تراژیدیای جەنگەکان و سیاسەتی حکومەتە دیکتاتۆری و ڕێکخراوە سەلەفییەکان دەدات کە بە تیرۆر و لەناوبردن لە(عێراق و ئێران و ئەفغانستان و پاکستان) حوکم دەکەن.

هەندێکیشسیان ئالآی ئیسلام هەڵدەکەن و هەندێکی تریشیان بە دروشمە نیشتمانی و میللییەکان خۆیان دەڕازێننەوە، بەڵام لە بنەڕەتدا دەیانەوێت بمانگەڕێننەوە بۆ چەرخەکانی تاریکی و دواکەوتوویی و لە سیفەتە مرۆییەکانمان دابماڵن.

شانۆگەری (دواهەمین کاروان سەرا)بە دیمەنێکی شانۆیی گەورە دەست پێدەکات، ئەویش دیمەنی تێپەڕبوونی خێزانێکی ئەفغانی هەڵهاتووە لە حکومەتی تاڵیبان، بەهاوکاری گروپێکی مافیا کە پێشەکی هەزارەها دۆلاریان وەرگرتووە بۆ دەربازکردنیان. لێرەدا و لەیەکەمین ساتی شانۆگەرییەکەدا، ئاریان منوشکین موفاجەئەیەکمان پێشکەش دەکات کەلە ئەندێشەماندا نەبووە لەگەڵ وانەیەك لە شێوازی بەکارهێنانی تەکنیکە شانۆیەکان لە پێناوی دروستکردنی وەهمێك بە دیمەنی دەریاچەیەکی بەهێز کەهەموو شتێکی

www.pertwk.com

بەردەمی ڕادەماڵێت. لەگەڵ ئاستەمی بڕینی پانتایی ئەم دەریاچەیە کە بە پەتێك خێزانەکە هەوڵی پەڕینەوەی دەدەن، کە پێدەچێت لەهەر ساتێکدا بێت بپچڕێت و دواتریش سەرکێشییەکانی پەڕینەوەی دەریاچەکە بە خنکاندن و مەرگ و بێ ئاکامی کۆتایی بێت.

ئاریان منوشکین بەمجۆرە و لەیەکەم ساتەوە کێشمان دەکاتە نێو کارەکە تاوەکو درك و هەست بە سامناکی و ئاستی مەترسیەکان بکەین لەگەڵ ئاستەنگ و بەربەستەکانی بەردەم هەڵهاتنی ئەم خێزانە کە وەك بەیەکگەیشتن و ڕوبەڕوبوونەوەی مەرگ و ترس خۆی نیشان دەدات، نەك لە ساتی پەڕینەوەی ئەو دەریاچەیە بەڵکو لەهەموو ساتەکانی تریشدا، بەواتای لەو ساتەی کە گەشتەکانی هەڵهاتن دەست پێدەکات تا ئەو ساتەی کە خاك و نیشتمانێکی تر دەدۆزرێتەوە بۆ نیشتەجێ بوون.

ئەم دیمەنەی کە شانۆگەرییەکەی پێ کرایەوە بەتەنها موفاجەئەیەکی گەورەی خوڵقاند لەلامان، کە دادەنرێت بە مەزنترین دیمەنە مرۆییە بە ئازار و کاریگەرەکان کەلەسەر شانۆی فەڕەنسی پێشکەش کرابێت. ئەم شانۆگەرییە بەدیویێکی تردا قسەکردنە لە تراژیدیای ئەو پەنابەرانەی کە هەڵهاتوون لە دۆزەخی سیاسەتی چەوساندنەوە و ستەم و دیکتاتۆرەکانی (عێراق و ئێران و پاکستان و ئەفغانستان)و چەندین ناوچە و وڵاتی تر، کەدان نانێن بەمافی مرۆڤ بەڵکو سێدارە بۆ مرۆڤایەتی هەڵدەخەن و لە گرتوخانەکاندا توندیان دەکەن. دیمەنی کردنەوەی ئەم شانۆگەرییە، دووبارە گەورەیی و بەهێزی ئەم هونەرە شانۆییە دەردەخات لەگەڵ کاریگەری قوڵ و ڕاستەوخۆی لەسەر بینەران، ئاریان منوشکین لەم شانۆگەرییەدا هێندە ئەفراندن و دانایی و ووردبینی خۆی نیشان داوە لە بونیادنانی دیمەنەکانی شانۆییەکە و لە

شێوازی هاتنەناوەوە و چونە دەرەوەی ئەکتەرەکان بەوپەڕی سیستماتکراو و تەنانەت لە خێرایی گۆڕینی دیمەنەکان و خێرایی هاتنە ناوەوە و چونە دەرەوەی ئەکتەرەکان لەسەر شانۆ و بەهۆی ئەو ڕیتمە شانۆییەوە بینەر واخۆی دێتە بەرچاوو کەلە هۆڵێکی نمایشکردندا دانیشتووە و سەیری فیلمێکی سینەمایی دەکات نەك شانۆگەریی.

فیلمێك لەڕێی دیمەن و گرتەکانییەوە بە نێو ئۆردووگای پەنابەرەکاندا هاتوچۆمان پێدەکات تاوەکو لە نزیکەوە هەوڵی هەڵهاتنی بەکۆمەڵی پەنابەران ببینین لە ژێر ڕەوڕەوەی ئەو شەمەندۆفەرانەی کەبەرەو لەندەن دەچن کە پڕاوپڕە لە مەترسی و ڕووداوی ترسناك و دواتر دەمانباتەوە لای پەنابەرانێك کە باس لە بارودۆخ و ژیانی ئاڵۆزی خۆیان دەکەن لە ئەفغانستان و لەژێر دەسەڵاتی حوکمی تاڵیبانی تیرۆریست و لە ئێراندا لەژێر حوکمی مەلا توندڕەوەکان و غیابی دیموکراتیەت و ئازادی بیروڕا و لەناوبردنی خۆپیشاندانەکان و دەستبەسەرکردنی خوێندکاران و خۆپیشاندەرانی وڵات. فیلمێك ئەو هۆکارانەمان بۆ ڕوون دەکاتەوە کە پاڵی بەو پەنابەرانەوە ناوە عێراق و خاکەکانی خۆیان و نیشتمان بەجێ بهێڵن و لەهەمان کاتیشدا نامۆبوونیان لەناوخودی وڵاتەکەی خۆشیاندا ڕون دەکاتەوە تەنانەت لە ناوخودی خۆشیاندا. وەك ڕونکردنەوەی ئەوەی کە چۆن ڕوبەڕووی سەرجەمی جۆرەکانی چەوساندنەوە دەبنەوە لەو ئۆردوگا کاتییانەی کە لەنێو دوورگەی تەلبەندکراودا بۆیان دروست دەکرێت.

شانۆگەری (دواهەمین کاروان سەرا) ی ئاریان منوشکین داستانێکی شانۆیی گەورەیە چونکە لەسەر میتۆدێکی هونەری ئەوتۆ بونیادنراوە کەلە

www.pertwk.com

موعجیزە دەچێت: میتۆدی گۆڕینی شانۆ یاخود بەرهەمە شانۆییەکان بۆ شیعرێکی بێگەرد، شیعرێك بە واقیعیەتی خۆی و لە دڵی ئێستادا و بە دژ و ستەمەکانی بەریەککەوتمان پێ دەکات.

سەرچاوە:

ماڵپەڕی رۆژنامەی (البیان)ی ئیماراتی.

بەرهەمەکانی تری وەرگێڕ:

*بیبلیۆگرافیای چوارساڵەی گۆڤاری ئاینده،ژمارە"1-48"بەهاوبەشی کامەران سوبحان -لەبڵاوکراوەکانی دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم -2004-.

* جەلاد ستەم دەکات قوربانی لۆمەدەکرێت - کۆمەڵە وتارێکی وەرگێڕدراو دەربارەی توندوتیژیی - لەبڵاوکراوەکانی یەکێتی ژنانی کوردستان -2005.

* سامۆئیل بیکیت -کۆمەڵە وتارێکی وەرگێردڕاو - لەبڵاوکراوەکانی دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم -کتێبی گیرفان -2005.

* ئەزمونگەری و داهێنان - دیدارێکی بەرفراوان لەگەڵ دانا رەئوف - بەهاوبەشی "کامەران سوبحان - لەبڵاوکراوەکانی دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم - 2005.

* دەرهێنان و شانۆی مۆدێرن – دیدارێكی هەمەلایەن لەگەڵ "د. فازڵ جاف "بەهاوبەشی "كامەران سوبحان "لەبڵاوكراوەكانی دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم – 2005– چاپی یەكەم.

*بیبلیۆگرافیای ساڵێكی گۆڤاری ئاینده –ژمارە"48–58"–بەهاوبەشی كامەران سوبحان– لەبڵاوكراوەكانی دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم –2005– .

* دەرهێنان و شانۆی مۆدێرن – دیدارێكی هەمەلایەن لەگەڵ "د. فازڵ جاف "بەهاوبەشی "كامەران سوبحان "لەبڵاوكراوەكانی دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم – 2006– چاپی دووەم.

www.pertwk.com